

T.C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

AĞRIDAĞI EFSANESİ'NDE SÖZ DİZİMİ

Ahmet DEMİR

ŞANLIURFA-2022

T.C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

AĞRIDAĞI EFSANESİ'NDE SÖZ DİZİMİ

Ahmet DEMİR

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Osman TÜRK

ŞANLIURFA-2022

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAY SAYFASI

Dr. Öğr. Üyesi Osman TÜRK danışmanlığında, Ahmet DEMİR'in hazırladığı “**Ağrıdağı Efsanesi’nde Söz Dizimi**” konulu bu çalışma 01 /07 /2022 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Oybirliğiyle / Oy çokluğu ile

İmza

Danışman	Dr. Öğr. Üyesi Osman TÜRK	
Üye	Doç. Dr. Ahmet Turan DOĞAN	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ADIGÜZEL	

Bu tezin Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında yapıldığını ve enstitümüz kurallarına göre düzenlendiğini onaylarım.

(Ünvanı, Adı, Soyadı)
Enstitü Müdürü

Bu çalışma: ..... Tarafından Desteklenmiştir.

Proje No : .....

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS
ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN FORMU

ÖĞRENCİNİN	
Öğrenci No	205210007
Adı / Soyadı	Ahmet DEMİR
Anabilim Dalı/Programı	Türk Dili ve Edebiyatı / Tezli Yüksek Lisans
Tez Konusu	Ağrıdaki Efsanesi'nde Söz Dizimi

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen **Ağrıdaki Efsanesi'nde Söz Dizimi** adlı çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 115 sayfalık kısmına ilişkin, 12/04/2022 tarihinde şahsım/ danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 14'tür. Ayrıca tez çalışması hiçbir blok kopyalama içermemektedir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yükseköğretim Kurulu Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi, Harran Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesini ve Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tezli Yüksek Lisans çalışması Orijinallik Raporu alınması ve kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

03/06/2022
Ahmet DEMİR

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 12/06/2022

.....
Dr.Öğr.Üyesi Osman TÜRK

ÖZET

AĞRIDAĞI EFSANESİ'NDE SÖZ DİZİMİ

DEMİR, Ahmet

Yüksek Lisans Tezi

Yeni Türk Dili Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Osman TÜRK

Mayıs, 2022, 115 sayfa

Yaşar Kemal gerek Türk edebiyatı için gerekse de Dünya edebiyatı için önemli yazarlardan biridir. Yazdığı eserler birçok ülkede çevrilmiş ve bu eserleriyle tüm dünyada tanınmış bir yazar olmuştur. 1970 yılında basılan kitabı Ağrıdağı Efsanesi mitolojik bir öyküyü anlatır tarzda yazılmış olup, Ağrı ve yöresinde geçen bir aşk hikâyesini geleneklerle birleştirerek anlatmaktadır. Bu çalışma, Yaşar Kemal'in Ağrıdağı Efsanesi isimli eserinin sadece söz dizimi incelemesini içermekte olup yazarın yazım tekniklerine, üslubuna ilişkin bir nitelik taşımamaktadır. Bu çalışmada, Ağrıdağı Efsanesi'nin söz dizimi açısından incelenmesi yapılmıştır. Birinci bölümde eserdeki cümlelerin öğeleri teker teker incelenmiştir. Eserde öznelerin, yüklemelerin, nesnelere, yer tamlayıcıların ve zarfların yerlerine ve tarzlarına dikkat çekilmiştir. İkinci bölümde, bu öğeleri meydana getiren kelime grupları, anlamsal ve yapısal özellikleri bakımından ele alınmıştır. Üçüncü bölümde, öğelerin bir araya gelmesiyle oluşan cümleler yapısal ve anlamsal olarak incelenmiştir. Cümlelerin türleri, yapıları, bağlanma şekilleri ayrıntılı bir şekilde irdelenmiştir. Son olarak da eserin içinden seçilen cümlelerle cümle tahlili yapılmıştır. Kelime gruplarının kullanılışı ve cümlelerin yapılarına göre ayrılmasında farklı dil bilimcilerin farklı tarzları olsa da bu çalışmanın ana hatlarının ve ayrıntılarının belirlenmesinde Leyla Karahan'ın Türkçede Söz Dizimi kitabı kullanılmış ve eserin incelenmesi bu kitap baz alınarak yapılmıştır. Leyla Karahan'ın yanı sıra Muharrem Ergin, Haydar Ediskun, Zeynep Korkmaz gibi Türk dil bilgisi konusunda geniş bir birikimi olan dil bilimcilerin eserlerinden de kaynak oluşturma yoluna gidilmiştir. Sonuç kısmında ise yazarın bu eserindeki yazım tarzından,

kullandığı kelimelerden, kurduğu cümlelerin yapısından ve üslubundan söz edilmiştir. Bu bağlamda eserin söz dizimi çalışması yapılmasına uygun olup olmadığı göz önünde bulundurulmuş ve bu çalışmada eserin yazılış tarzının, kolay incelenabilir ve anlaşılabilir bir tarzının olup olmamasının incelenmesinin yanı sıra bunun üzerinde de durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ağrıdaki Efsanesi, söz dizimi, cümle, kelime grupları, fiil.

ABSTRACT

SYNTAX IN AGRIDAGI EFSANESI

DEMIR, Ahmet

Master's Thesis

Department of New Turkish Language

Advisor: Dr. Lecturer Member Osman TURK

May, 2022, 115 pages

Yaşar Kemal is one of the most important writers for Turkish literature. The literary works that he wrote have been translated into foreign languages and recognized in the world. His book, Ağrıdağı Efsanesi, published in 1970, was written in the style that tells a mythological story describing a legendary love and local tradition. This study demonstrates Yaşar Kemal's syntax analysis of his work named Ağrıdağı Efsanesi, not the narrative technique. In the first part of the study, the structure of the sentences in the work was examined and the elements of the sentences were discussed with the examples from the book. In the second part, the word groups in this book were discussed and analyzed in detail. While examining the word groups, the structure of the word groups and their functions in the sentence were emphasized. In the third chapter, the sentences in the book are examined according to their structures, types, meaning and position of the verbs in the sentence and shown with examples. The types of sentences, their structures, and the way they are connected are examined in detail. Finally, a sentence analysis has been made with the sentences selected from the work. Although different linguists have different styles in using word groups and separating sentences according to their structures, Leyla Karahan's Turkish Syntax book has been used to determine the outline and details of this study and the study of the work was made on the basis of this book. In addition to Leyla Karahan, sources have been created from the works of linguists who have extensive knowledge in Turkish grammar such as Muharrem Ergin, Haydar Ediskun, Zeynep Korkmaz. In the conclusion part, the writing style of the author in this work, the words writer used, the structure and style of the sentences writer used were mentioned. In this context, it has been taken into account whether

the work is suitable for syntax work and in this study, besides examining the writing style of the work, whether it has an easy to analyze and understandable style, it is also emphasized.

Key Words: Ağrıdağı Efsanesi, syntax, sentence, word groups, verb.

AĞRIDAĞI EFSANESİ'NDE SÖZ DİZİMİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	II
ORİJİNALLİK BELGESİ VE BEYAN RAPORU	III
ÖZET	IV
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTMALAR	XI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AĞRIDAĞI EFSANESİ'NDE CÜMLE YAPISININ İNCELENMESİ

1.1. AĞRIDAĞI EFSANESİ'NDE CÜMLE YAPISI	10
1.1.1. Cümlelerin Ögelerine Göre Ağrıdağı Efsanesi	10
1.1.1.1. Yüklem	11
1.1.1.2. Özne	15
1.1.1.3. Nesne	18
1.1.1.4. Yer Tamlayıcısı	20
1.1.1.5. Zarf	22
1.1.2. Ağrıdağı Efsanesi'nde Cümle Dışı Ögeler	24

İKİNCİ BÖLÜM

AĞRIDAĞI EFSANESİ'NDE KELİME GRUPLARININ İNCELENMESİ

2.1. AĞRIDAĞI EFSANESİ'NDE KELİME GRUPLARI	26
--	----

2.1.1. İsim Tamlaması	27
2.1.2. Sıfat Tamlamaları	32
2.1.3. Sıfat-Fiil Grubu	35
2.1.4. İsim-Fiil Grubu	38
2.1.5. Zarf-Fiil Grubu	40
2.1.6. Tekrar Grubu	43
2.1.7. Edat Grubu	46
2.1.8. Bağlama Grubu	48
2.1.9. Unvan Grubu	49
2.1.10. Birleşik İsim Grubu	50
2.1.11. Ünlem Grubu	51
2.1.12. Sayı Grubu	51
2.1.13. Birleşik Fiil Grubu	52
2.1.14. Kısaltma Grubu	57
2.1.14.1. İsnat Grubu	58
2.1.14.2. Yükleme Grubu	59
2.1.14.3. Yönelme Grubu	59
2.1.14.4. Bulunma Grubu	60
2.1.14.5. Uzaklaşma Grubu	60
2.1.14.6. Vasıta Grubu	60
2.1.14.7. Eşitlik Grubu	61
2.1.14.8. Farklı Yapıdaki Kısaltma Grupları	61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AĞRIDAĞI EFSANESİ'NİN CÜMLE ÇEŞİTLERİNE GÖRE İNCELENMESİ

3.1. AĞRIDAĞI EFSANESİ'NDE CÜMLE ÇEŞİTLERİ	62
3.1.1. Bağlama Şekillerine Göre Cümleler	63
3.1.1.1. Bağlama Edatlarıyla Bağlanan Cümleler	63
3.1.1.2. Ortak Cümle Öğeleriyle Bağlanan Cümleler	68
3.1.1.3. Ortak Kip/Şahıs Ekleriyle Bağlanan Cümleler	70
3.1.1.4. Anlam İlişkisi ile Bağlanan Cümleler	73
3.1.2. Yüklem Türüne Göre Cümleler	76
3.1.2.1. Fiil Cümleleri	76
3.1.2.2. İsim Cümleleri	88
3.1.3. Yüklem Yerine Göre Cümleler	91
3.1.3.1. Kurallı Cümleler	92
3.1.3.2. Devrik Cümleler	93
3.1.4. Cümlenin Anlam Özellikleri	95
3.1.4.1. Olumlu Cümleler	95
3.1.4.2. Olumsuz Cümleler	96
3.1.4.3. Soru Cümleleri	97
3.1.5. Cümle Tahlilleri	98
SONUÇ	110
KAYNAKÇA	112

KISALTMALAR

Be: Bağlama Edatı

Blı: Belirtili Nesne

Bsn: Belirtisiz Nesne

Çe: Çekim Edatı

F: Fiil

İ: İsim

N: Nesne

Ö: Özne

S: Sıfat

Ty: Tamlayan

Tn: Tamlanan

U: Unvan

Y: Yükleme

Yf: Yardımcı Fiil

Yt: Yer Tamlayıcısı

Z: Zarf

GİRİŞ

İnsan toplulukları ilk ortaya çıktıklarında bugünkü sosyal anlayışa göre çok daha farklı bir yaşam sürüyorlardı. İlk insan toplulukları, ilk olarak tarım devrimi ve akabinde yazının icadı ile evrimleşme sürecine girmiş olan medeniyet çerçevesinden uzaktaydılar. Medeni olmayan ilk insan topluluklarının yaşam biçimleri her alanda kendisini gösteriyordu. Elbette günümüzün ulus devletler çerçevesinde ve teknolojik gelişmeler vasıtasıyla örgütlenmiş ve sosyal yapılanmasını oluşturmuş insan topluluklarından farklı olarak yaşayan ilk toplulukların, bugünün toplulukları ile ortak olan bazı özellikleri mevcuttu. “İletişim” her daim insanoğlunun ihtiyacı olmuştur. İnsanoğlunun dünya sahnesine çıktığı ilk insan topluluklarının döneminden beri değişmeyen ihtiyaçlarının başında iletişim gelir. Bugünün çağdaş toplumlarında iletişim; haberleşme, planlama ve bilgi alma amaçları ile farklı ölçeklerde gerçekleştirilmektedir. İletişim en basit hali ile bireyler arasında gerçekleşirken daha karmaşık ve büyük ölçekli olarak yine bireyler tarafından oluşturulmuş kurumlar ve devletler arasında da daha büyük ölçeklerde gerçekleşir.

İlk insan topluluklarından beri insanın değişmez olan yegâne ihtiyacı iletişim kurmaktır. Medeniyetin gelişmediği dönemlerde bireyler arasında yapılan olaylardan haberdar olma, tehlikelerden haberdar olma veya çok değerli olan kıt yiyecek kaynaklarının yerlerini öğrenmek gibi maksatlar ile ihtiyaç duyulan iletişim; günümüzün modern toplumunda daha karmaşık maksatlar için kullanılmaktadır. İletişimden bahsedilirken önemli olan bir diğer husus ise bu temel insani ve temel ihtiyacın karşılanmasında kullanılan biçimdir. “Kanal”, en basit hali ile iletişimin gerçekleştirilmesi maksadı ile kullanılan yöntem olarak karşımıza çıkar. İletişim kanalları içerisinde en önemlisi belki de hem kadim olması hem de başka unsurlara da olan etkileri ve biçimlendirme özelliği sebebi ile “dildir”.

Bir dilin en temel vasfı iletişim kanalı olarak kullanılmaya olan yatkınlığıdır. Dil neredeyse insanlık kadar eskidir ancak sosyete ve teknoloji gibi elbette dil de eskiden daha basit düzeyde idi. Bir iletişim ve haberleşme kanalı olarak ortaya çıktığı düşünülen dil elbette ilk ortaya çıktığında bugünkü gibi her biri kendi başına

bir sanat veya yetenek olarak değerlendirilebilecek özelliklere ve vasıflara sahip değildi. Bu özellik ve vasıflara örnek verecek olursak kelime türlerinin her dile özgü bir dizilim şeklinin olması veya yine her dile özgü bir biçimde ekleme biçimleri ile yeni kelimeler türetilmesi gibi biçimsel özellikler verilebilir. Modern dillerin ilk dönem dillerine göre sahip olduğu bir diğer özellik grubunu ise anlamsal özellikler oluşturur. Örneğin; bir kelimenin gerçek anlamının dışında başka bir olgu veya eyleme işaret edecek biçimde kullanılması mecazlı anlatımdır ve Türkçemiz de dâhil olmak üzere pek çok modern dilde sıklıkla kullanılır. Dil ilk oluştuğunda amacı sesli yankılar yani kelimelerin ilk ataları vasıtasıyla olayların aktarımını sağlamaktı. Dil ortaya çıktığında tahmin edilebileceği üzere sözcükler bir derinliğe sahip olmaktan uzak bir biçimde kullanılıyorlardı. Yani mecaz-ı Mürsel gibi sözlü anlatı sanatları ile iletişime ve dile derinlik katmak zaman içerisinde mümkün oldu. Dil ilk ortaya çıktığında günümüz dilleri gibi biçimsel ve anlamsal özelliklere elbette sahip değildi. Bugün dillerin ortaya çıkışı ile ilgili en çok benimsenen teori yansımalara dayanmaktadır. Bu teoriye göre ilk kelimeler, bugün de sıklıkla modern dillerde yer alan yansımalar biçiminde ortaya çıkmıştır. Doğa ve günlük yaşamdaki pek çok sesin dilsel olarak taklit edilmesi ile ortaya çıkan yansıma kelimeler ilk kelimelerin de ortaya çıkmasını sağlamıştır. Yansıma dışı kelime oluşturma ve kullanma insanlık gelişmeye devam ettikçe dile eklenen bir özellik olmuştur. Yansıma vasıtasıyla veya yansıma dışında oluşturulan kelimeler zaman içerisinde düzenli bir biçimde sıraya konarak ve olayların oluş zamanına göre çekimlenerek karmaşık olay örgüleri anlatılabilmeye başlanmıştır. Olayların oluş zamanlarına göre aktarılabilmesi dilin ortaya çıkmasından sonra meydana gelen ve iletişimi en çok geliştiren yegâne olay olmuştur.

Dil bir iletişim aracı olarak ortaya çıkmıştır ve ilk zamanlardan beri bu amaç doğrultusunda kullanılmaya gelmiştir. Dilin ortaya çıkış amacı doğrultusunda başka bir vazifesi daha vardır ve bu vazife de oldukça önemlidir. Dil bir kültür aracıdır; her toplumun, ulusun dili o topluluğun veya ulusun kültüründen yansımalar taşır. Dilin kültür bağlamında taşıdığı yansımalar zaman içerisinde sonraki kuşaklara aktarılır. Bir toplumun olaylara karşı verdiği tepkilerden ve duygulardan, hayatlarında önem arz eden şeylere verdikleri isimlere kadar pek çok şey dil ve kültürün konusunu oluşturur. Örneğin; çok soğuk ve karlı bir coğrafyanın insanları olan Eskimolar,

hayatlarında çok önemli ve belirleyici olan kar yağışı olayını yirmi farklı biçimde adlandırır, bunun yanı sıra Türkçemizde bu hava olayıyla ilgili yalnızca bir kelime vardır. Kar olayına pek çok farklı isim veren bu Kuzey insanların konuştuğu dilde de Türkçede bulunan ama onlarda bulunmayan pek çok kavram ve nesnenin ismi mevcuttur. Örneğin bu halk ekseriyetle hayvan kürklerinden yapılmış kalın kıyafetleri işlemeli kumaş kıyafetlere göre daha çok tercih etmektedirler ve bu halkın dilinde Türkçedeki “oya” kelimesine karşılık gelen bir kelime bulunmaz. Farklı bölgelerde konuşulan farklı diller hem o toplumların iletişim aracı olarak hem de kültür miraslarının taşıyıcısı olarak vazife alır.

Bir insan toplumunun yaşayış biçiminin külliyatı o toplumun kültürüdür. Bir topluluğun mensupları kendilerine atalarından, ailelerinden miras kalan kültürü sürdürürler ve kendilerine aktarılan kültürü aynı şekilde kendilerinden sonra gelen kuşaklara da aktarırlar. İşbu kültürün nesilden nesile aktarımının en önemli aracı dildir. Bir kültür aktarıcısı olarak dilin önemi çok büyüktür. Kültür ve dil ilişkisini incelediğimizde bir alana önemle değinmek gerekmektedir. Sanat insanoğlunun kendisiyle birlikte var olan dilin kendisi kadar eskidir. Sanat kültürün ayrılmaz bir parçasıdır ve çok yönlülüğünden dolayı kesin bir tanımının yapılması zordur. En basit hali ile sanat, insanın günlük amaçlarına ulaşmak bağlamında kullandığı araçları, malzemeleri kullanarak, çoğunlukla da estetik kaygı taşıyarak bir anlatıda bulunduğu veya mesaj verdiği olaydır. Sanatın dili, kültürün dilidir dolayısıyla sanat ve kültür birbirinden ayrı düşünülemez kavramlardır. Bir toplumu toplum yapan şey o toplumun kültürüdür, bir kültürün ise en önemli unsuru sanattır. Sanat pek çok farklı biçimde vücut bulur. Örneğin; doğanın ve insanın günlük aktivitelerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan seslerin kullanılması ile müzik ortaya çıkar. Çok sıradan olan seslerin bir düzen ve ritim içerisinde estetik kaygı ile birleştirilmesi müziktir. Estetik bir biçimde düzene konulan sesler ile pek çok şey anlatılabilir. Sevgi ve kardeşlik gibi duyguların işlendiği türkülerden, savaş ve göç gibi olayların işlendiği şarkılara kadar çok çeşitli müzik türleri vardır.

Kültür ağacının gövdesinden çıkan dallardan belki de en kalını olan sanatın pek çok dalı vardır. Edebiyat; dilin iletişim ve kültür aktarımı işlevlerinin yanı sıra estetik kaygı ile kullanılmasıyla sanata dönüşmüş halidir. Medeniyetin en kadim sanat dallarından birisi olan edebiyat dilin bir başka kullanılış biçimidir. Edebiyat

kelimelerin sanat için sarf edilmesi ve organizasyonudur. Günümüz edebiyatı neredeyse tamamen yazılı gelenek ile devam ederken, edebi türlerin ilk örnekleri daha yazı icat edilmeden çok önce sözlü gelenek ile ortaya çıkmıştır. İlk toplumlar dili kullanmaya başladıktan sonra bu dil aracılığıyla sözlü anlatı geleneğini geliştirdiler. Ekseriyetle destansı ve masalsı unsurlardan oluşan bu gelenek yazının icadı ile kendisini şiire bıraktı. Matbaanın icadı, dil ve yazının ortaya çıkışından sonra edebi anlamdaki en büyük üçüncü yenilik oldu. Matbaanın icadı şiir ve destandan daha uzun yazın türlerinin çok ucuza mal edilerek kopyalanmasını ve dağıtımını mümkün kıldı. Matbaanın icadı ile düzyazı türü ve ekseriyet ile roman, düzyazı türünün en yaygın ve sık kullanılan biçimi haline geldi.

Dil, iletişimi sağlamak için kullanılan metotlardan biridir. Dil, insan toplulukları içinde sözlü veya yazılı iletişimi kuran işaretler bütünü olarak önemli bir yere sahiptir. İletişime olanak tanıyan bu işaretler iki yönlüdürler. Kulakla duyulan, gözle görülen boyutu ve zihinle anlaşılan anlamsal boyutu bulunan bu işaretlerin sesli olanları ise kelimeleri oluşturmaktadır. Kelimeler de işaretler gibi iki boyuttan oluşmakta ve görsel, işitsel veya yazınsal olan boyutunun yanı sıra anlamsal boyutu da bulunmaktadır. Bu iki boyut bir araya gelerek kelimeyi oluşturur. Kelimenin bir varlığının bulunabilmesi için sesle ortaya konulması ve bir anlam ifade etmesi gerekmektedir. Sesli işaretler bütünü olan dil, konuşma dili olarak nesilden nesile, kişiden kişiye aktarılırken değişikliğe uğramakta ve yazılı dil de bu değişimden daha yavaş bir şekilde de olsa nasibini almaktadır. Dillerin ait olduğu toplumların etkilendiği yapılar da dili etkilemiştir. Başka bir toplumla yakın ilişkiler geliştiren toplumlar, kültürel olarak bu toplumdan etkilenmişse dili de benzer ölçüde o toplumun dilinden etkilenmiş ve birtakım değişmelere uğramış, o dile yeni kelimeler geçmiştir. Bu benzerlik dinsel etkilerle mevcuttur.¹ Dilin kelime yapısındaki bu değişiklik, tüm dillerde olduğu gibi Türkçede de bulunmaktadır. Kendine ait bir kelime hazinesi bulunan Türkçe, zamanlar boyunca başka toplumlarla ilişkiye girerek, onlardan etkilenmişlerdir. Eski Türkçenin, çok farklı dillerden kelime barındırması da buna işrettir. Farslarla etkileşime giren Türkler, İran'da devlet kurmuşlar, dini kavramların birçoğunu onlardan öğrenmişler ve Türkçeye de kelime geçişlerini sağlamışlardır. Dini dil olarak Arapça da benzer bir etkiye sahip olmuştur.

---

¹ Ahmet Cevat Emre, *Türk Dil Bilgisi*, 3-6. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1946.

Diğer yandan Türklerin hâkimiyet alanlarını genişletmesi ve yeni toplumlarla etkileşime geçmeleri, o dillerden Türkçeye kelimelerin geçmesine neden olmuştur. Bazı durumlarda dile başka dilden geçen kelimelere de başka dillerden gelen karşılıklar bulunmuştur.²

Diller değişebilen varlıklardır. Hiçbir sözlü eser değişmeden ilerleyemez. Yazılı eserlerde bu değişim bu kadar hızlı olmadığından sözlü değişimin daha hızlı gerçekleştiği bilinen bir gerçektir. Dildeki ilerlemeler kendini çok belli etmese de yıllar önce yazılmış bir yazılı eser günümüzde incelendiğinde dilde gerçekleşen değişimleri görmek daha kolay olacaktır. Tüm dillerde gerçekleşen bu olgu pek çok açıdan incelenebilmektedir. Bir dilde her şey değişebilmektedir. Bu değişim her alanda biçimbilimde, sözlükte, söz dizimde, ses bilimsel düzende gerçekleşebilmektedir. Bu bağlamda yeni kelimeler, yeni kuruluşlar meydana gelirken eskileri daha az kullanılmakta ve yerlerini yeni kelimelere bırakmaktadır. Bir dilde oluşan yeni kelimeyi birden fazla kelime, kelime gruplarıyla karşılarken zamanla kelime grupları tekleşerek yeni bir anlama gelen bir kelimeyi ortaya koymaktadır. Örneğin Fransızcada “buharla çalışan gemi” kelime grubu zamanla “buharla çalışan” haline gelmiş en son da “buharlı” halini almıştır. Buhar kelimesi Fransızca vapur olarak ifade edildiğinden kelime hem Fransızcaya hem de zamanla Türkçeye vapur olarak geçmiştir. Bir dilde gerçekleşen bu değişim başka bir dili de etkilemiştir.³

Dilin ortaya koyduğu kelimeler bir duyguyu, bir isteği ya da bir yargıyı belirtirken gruplaşarak kelime gruplarını oluşturmaktadır. Kelimeler arasında bir bağlantının bulunması ile oluşan bu grupların incelenmesi ile söz dizimi ortaya çıkmaktadır.⁴ Yan yana gelerek bir cümleyi oluşturan bu kelime gruplarının sıralanmaları, belirli kurallara göre yapılmaktadır.⁵ Sözlük anlamına göre cümle yapısını araştıran dil bilimi dalına söz dizimi denmektedir. Cümle içinde kelimeler ve diğer yapısal birimler birbirleriyle aynı şekilde ilişkide bulunmamaktadır. Bu birimler kendileri arasında daha yakın ilişkiler kurarak gruplar oluşturmaktadır. Söz dizim, bu kelime grupları arasındaki ilişkiyi ve sıralanmasını inceleyen kuralları

---

² Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, 141-144. İstanbul: Baha Matbaası, 1974.

³ Andre Martinet, *İşlevsel Genel Dilbilim*, 196-198. İstanbul: Multilingual, 1998.

⁴ Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, 495-496.

⁵ Leyla Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 9. Ankara: Akçağ Yayınları, 2010.

oluşturan dilbilgisi bileşenidir.⁶ Başka bir deyişle söz dizimi, bir dilde bulunan kelimelerin ve kelime gruplarının cümle içindeki sıralanışını, yerini, görevini ve diğer kelime gruplarıyla ilişkilerini inceleyen dil bilim alanıdır.⁷

Yargılı bir anlatım olan cümlenin ve yargısız bir anlatım olan kelime gruplarının dizilişini ele alarak ortaya çıkan söz dizimi cümlelerin yapıları, bağlanma şekilleri, anlam ilişkileri, içerdikleri kelime grupları ve aralarındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Yaşar Kemal'in Ağrı'dağı Efsanesi'nde söz dizimi kuralları göz önünde bulundurularak dil bilimsel inceleme ve söz dizimi yapılmıştır.

Yaşar Kemal, asıl adı ile Kemal Sadık Gökçeli, Osmaniye'nin Kadirli ilçesine bağlı Hemite köyünde 1923'te doğmuştur. Ailesi aslen Van, Ünseli'dendir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan Rus işgali sonucunda Osmaniye'ye göç etmişler ve orada kalmışlardır. Ortaokul son sınıf öğrencisi iken okulu bırakmış ve ırgatlıktan öğretmen vekilliğine kadar çeşitli işlerde çalışmış, çeşitli görevlerde bulunmuştur. 1940'larda Pertev Naili Boratav, Abidin Dino ve Arif Dino gibi sol eğilimli sanatçılarla ve yazarlarla ilişkiler kuran Yaşar Kemal, bu isimlerin fikirlerinden etkilenmişti. 1950 yılında, Komünizm propagandası yaptığı gerekçesiyle tutuklanmış, bir sene sonra salınmıştır. 1951 yılında İstanbul'a gitmiş ve 12 sene boyunca çalışacağı Cumhuriyet gazetesine girmiştir. Gazetede Yaşar Kemal imzası ile çalışmalarda bulunmuştur.

1952 yılında ilk öykü kitabı olan Sarı Sıcak çıkmış, 1955 yılında ise Dünya dillerine çevrilmiş olan İnce Memed'i çıkarmıştır. 1962 yılında siyasete atılmış, Türkiye İşçi Partisi'nde üst düzey görev almıştır. Yazıları ve siyasi davranışları neticesinde pek çok kez kovuşturmayla uğramıştır. 1967 yılında haftalık olarak çıkan Ant dergisini kuranlardan biri olmuştur. 1973 yılında Türkiye Yazarlar Sendikası'nın kuruluşuna katkıda bulunmuş ve 1974-75 yılında ilk genel başkan olmuştur. 1988 yılında PEN Yazarlar Derneği'nin ilk başkanı olmuştur. Çeşitli yurtdışı yazıları sebebiyle kovuşturmayla uğramış, yargılanmış ve ceza almıştır. Ancak aldığı

---

⁶ Kamile İner, Ahmet Kocaman ve A. Sumru Özsoy, *Dilbilim Sözlüğü*, 230. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2011.

⁷ Zeynep Korkmaz, *Grammer Terimleri Sözlüğü*, 33. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1992.

cezalardan daha fazla başarıları ile tanınan yazarın kitapları pek çok dile çevrilmiş, pek çok ülkeden başarı ödülü almıştır.⁸

Bu çalışmanın konusu niteliğinde olan Ağrıdaki Efsanesi romanında, mitolojik bir destan olarak adlandırılan bu hikâyede, yörenin adetleri, gelenekleri ve mitolojik hikâyelerinden çokça söz edilmiştir. Romanda her şey, yörenin Osmanlı Paşası Mahmut Han'ın atının, dağlı olarak nitelendirilen Ahmet'in kapısında durması ile başlamıştır. Atı fark eden çok yaşlı bir kaval ustası olan Sofi olmuştur. Ahmet'e adetleri gereği atı üç kere aşağıya bağlamasını ve üçüncü defa da kapısına gelirse almasını öğütlemiştir. At Ahmet'in kapısına üçüncü defa vardığında artık atın Ahmet'e haktan yadigâr olduğunu, sahibi dâhil kimseye vermemesi gerektiğini söylemiştir. Mahmut Han, atın Ahmet'te olduğunu öğrendiği zaman, atı ondan istemişse de töreler gereği atı ona vermeyeceğinden Hakkâri dağlarına gitmiştir. Ahmet'i bulamayan Mahmut Han ise, bulduğu Sofi'yi zindana attırmıştır. Mahmut Han, Ahmet'i ve onu dönmeye ikna eden Musa Bey'i de zindana attırmıştır. Mahmut Han'ın kızı Gülbahar ile zindandaki Ahmet arasında başlayan aşk da hikâyeyi farklı bir yere taşımıştır.

Birbirlerinin daha önce görmüş olan gençler, zindanda birbirlerine âşık olmuşlardır. Gülbahar'a âşık olan zindancıbaşı Memo'nun onları salmasıyla özgür kalmışlardır. Gülbahar'ın ne istersen veririm demesi ile Gülbahar'dan bir tutam saç isteyen Memo, isteğine kavuşmuş bir şekilde onları salmıştır. Memo'nun bu olayın akabinde kendini uçurumdan atmasından sonra kızını cezalandıran Mahmut Han, onu da zindana attırmıştır. Halkın isyan etmesiyle geri adım atan Mahmut Han, kızının köylüler tarafından götürülmesine izin vermiş, Ahmet'in de Ağrıdaki'ndaki ateşi yakmasıyla affedileceğini belirtmiştir. Bu olayların devamında Hoşap Beyi'ne sığınan gençler, Mahmut Han'ın teklifini kabul etmiş ve imkânsız görünen bu işi yerine getirmişlerdir. Ahmet'in ateşi yakıp geri dönmesinden sonra Ahmet içindeki kuşkulara yenilip Gülbahar'a kendisinin bırakılması karşılığında Memo'ya ne verdiğini sormuş ve bu teklifinden dolayı kızını affetmemiş ve terk etmiştir. Ağrıdaki'nda, Küp Gölü'nde kaybolmuş, gitmiştir. Gülbahar'ın onu o günden beri beklediği de anlatılan başka bir hikâye olmuştur.

---

⁸ Yazarın hayat hikayesinin anlatılmasında, Ağrıdaki Efsanesi eserinde bulunan yazar hayat hikayesi kısmından yararlanılmıştır.

Türkiye Türkçesinde söz dizimi üzerine birçok yayının yapıldığını görüyoruz. Bunların önemlilerini yayınladıkları tarihe göre şöyle sıralayabiliriz: Ahmet Cevat Emre, “Türkçede Cümle, I. Ünlemden Cümleye”, TDAY, Belleten (1954); Ahmet Cevat Emre, “Türkçede Cümle: II. İsim Cümlesi”, TDAY, Belleten (1955); Vecihe Hatipoğlu, Türkçenin Söz Dizimi (1972); Hikmet Dizdaroğlu, Tümce Bilgisi (1976); Haydar Ediskun, Türkçe Dilbilgisi-Ses Bilgisi, Biçimbilgisi, Cümlebilgisi (1985); Leyla Karahan, Türkçede Söz Dizimi (1991); İbrahim Delice, Türkçe Söz Dizimi (2003); Rasih Erkul, Cümle ve Metin Bilgisi (2004); Neşe Atabay, Sevgi Özel, Ayfer Çam, Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi (2004); Sıddık Akbayır, Cümle ve Metin Bilgisi (2007); Mustafa Özkan, Türkiye Türkçesi Söz Dizimi (2008); Bilal Aktan Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi (2009); Günay Karaağaç, Türkçenin Söz Dizimi(2009).⁹

Ağrıdaki Efsanesi romanı ilk olarak 1970 yılında Cem Yayınları tarafından çıkarılmış olup bu tezde ele alınacak olan bu eser için Yapı Kredi Yayınlarının 2014 tarihli 34. baskısı kullanılmıştır. 1970’te ilk defa basılmış olan romanın imlası ve yazımı, günümüz yazım kurallarına göre farklılık göstermektedir. Esere duyulan saygıdan dolayı çok belirgin olmayan imla hataları aynen bırakılsa da, özel isimlere getiren eklerin kesme işareti ile ayrılması gerektiği ilkesi gereği “Ahmedin” yerine “Ahmet’in”, “Sofıye” yerine “Sofi’ye”, “Osmanlı paşası Mahmut Hanın” yerine “Osmanlı Paşası Mahmut Han’ın” tabirleri tercih edilmiştir. Romanın adı “Ağrıdaki Efsanesi” olduğu için bu söz grubu, metin içinde “Ağrıdaki” olarak bırakılmıştır.

Bu çalışmada, Ağrıdaki Efsanesi’nin söz dizimi açısından incelenmesi yapılmıştır. Birinci bölümde eserdeki cümlelerin öğeleri teker teker incelenmiştir. Eserde öznelerin, yüklemelerin, nesnelere, yer tamlayıcıların ve zarfların yerlerine ve tarzlarına dikkat çekilmiştir. İkinci bölümde, bu öğeleri meydana getiren kelime grupları, anlamsal ve yapısal özellikleri bakımından ele alınmıştır. Üçüncü bölümde, öğelerin bir araya gelmesiyle oluşan cümleler yapısal ve anlamsal olarak incelenmiştir. Cümlelerin türleri, yapıları, bağlanma şekilleri ayrıntılı bir şekilde irdelenmiştir. Son olarak da eserin içinden seçilen cümlelerle cümle tahlili yapılmıştır. Kelime gruplarının kullanılışı ve cümlelerin yapılarına göre ayrılmasında

---

⁹ Küçük, Salim, *Türkçenin Söz Dizimi*, Türklük Bilimi Araştırmaları, sayı 28, s.429-432. (2010).

farklı dil bilimcilerin farklı tarzları olsa da bu çalışmanın ana hatlarının ve ayrıntılarının belirlenmesinde Leyla Karahan'ın Türkçede Söz Dizimi kitabı kullanılmış ve eserin incelenmesi bu kitap baz alınarak yapılmıştır. Leyla Karahan'ın yanı sıra Muharrem Ergin, Haydar Ediskun, Zeynep Korkmaz gibi Türk dil bilgisi konusunda geniş bir birikimi olan dil bilimcilerin eserlerinden de kaynak oluşturma yoluna gidilmiştir.

Sonuç kısmında ise yazarın bu eserindeki yazım tarzından, kullandığı kelimelerden, kurduğu cümlelerin yapısından ve üslubundan söz edilmiştir. Bu bağlamda eserin söz dizimi çalışması yapılmasına uygun olup olmadığı göz önünde bulundurulmuş ve bu çalışmada eserin yazılış tarzının, kolay incelenebilir ve anlaşılabilir bir tarzının olup olmasının incelenmesinin yanı sıra bunun üzerinde de durulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

AĞRIDAĞI EFSANESİ'NDE CÜMLE YAPISININ İNCELENMESİ

1.1. AĞRIDAĞI EFSANESİ'NDE CÜMLE YAPISI

1.1.1. Cümlelerin Öğelerine Göre Ağırdığı Efsanesi

Bir düşünceyi, yargıyı, duyguyu, isteği, emri veya bir durumu anlatan kelime ya da kelimeler bütününe cümle denmektedir. Dilin en küçük anlatım birimi olan cümle, çekimli bir fiil ya da isimden oluşabileceği gibi, geleneksel yapıda bir sıralama ile özne, nesne, yer tamlayıcısı, zarf ve yüklemden de oluşabilir. Bu durum dikkate alındığında, en küçük cümle tek kelime ile ortaya konulabilmektedir. Tek kelimelik cümleler, aynı zamanda soru cümlelerine verilen kısa cevaplarda, evet, hayır gibi cevaplarla beraber gizli bir şekilde bulunabilmektedir. Diğer yandan, karşılıklı konuşmalarda tek kelimelik yargı cümleleri ortaya çıkmaktadır¹⁰.

Bahardı. (s.11)

Dövüşür. (s.16)

*“(Olanları) **Duydun mu Ahmet?**” diye sordu...*

Ahmet:

*“(Olanları) **Duydum**” dedi.* (s.17)

Bambaşkıydı. (s.32)

Biliyorum. (s.55)

Uyumamışlardı. (s.71)

Uyan. (s.89)

Sor. (s.100)

Cümle içinde yargı bildiren öge yüklemdir. Yüklem, cümlelerin kuruluşuna etki etmektedir. Yüklem, cümlede tek başına bulunabildiği gibi, özne, nesne, yer

---

¹⁰ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 10-12.

tamlayıcısı ve zarf gibi diğer öğelerin takviyesiyle anlamca güçlendirilebilir. Geçişli fiilli cümleler, tüm bu öğeleri barındırabilir.¹¹

1.1.1.1. Yüklem

Cümlenin temel ögesi olan yüklem, cümlede kılış, oluş ve durum bildirmektedir. Yüklem ekli veya eksiz bir şekilde yargı taşıyan isim ya da fiillerdir.¹² İsimle, fiille ya da birleşik fiille oluşturulan bu yüklem, daima çekimli olmak durumundadır.¹³

*At gene gelirse, **bu senin atındır.*** (s.16)

*Ne yapalım, at **benim kismetimdir.*** (s.17)

*Paşa, **çok okumuş bir adamdı.*** (s.82)

*Biz **toplandık, karar verdik.** Üç dört aya varmadan, yaza bahar ayları demeden atı da Ahmet'i de bulup sana **teslim edeceğiz.*** (s.23)

*Kendini seven kadınlarla birlikte zindandakilere çok güzel yemekler **yaptı,** adamlarıyla zindana **gönderdi.*** (s.32)

*Ağrı'nın tepesine çıkmayı çok kişi **denemiştir.** Ama dağın tepesine gidenlerden hiçbirisi **geriye dönememiştir.*** (s.100)

Yukarıdaki ilk üç cümlenin yüklemi isimdir. Her üç cümle de geniş zaman kipinde –dır ekiyle birlikte çekimlenmiştir. Diğer cümlelerde ise yüklem çekimli bir fiildir. Dördüncü cümlede toplan- fiili ve karar ver- birleşik fiili geçmiş zaman kipinde, birinci çoğul şahıs ekiyle çekilmiştir. Teslim et- birleşik fiili ise gelecek zaman kipinde ve birinci çoğul şahıs ekiyle çekimlenmiştir. Beşinci cümlede ise fiiller, bilinen geçmiş zaman kipinde ve üçüncü tekil şahıs ekiyle çekimlenmiştir. Altıncı cümlede fiiller, b duyulan geçmiş zaman kipinde ve üçüncü tekil şahısta çekime girmişlerdir.

¹¹ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 14.

¹² Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 14.

¹³ Muharrem Ergin, *Edebiyat ve Eğitim Fakültelerinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri için Türk Dil Bilgisi*, 399. İstanbul: Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım, 2009.

Türkçede asıl unsur, yardımcı unsurdan sonra gelir prensibine uygun olarak yüklem in son da bulunması esastır. Kendisinden önceki sıralamada bir kesinlik olmasa da vurgulanmak istenen kelimeye göre yükleme bir yaklaşma söz konusudur. Yükleme en yakın öge, vurguyu da üstüne çekmektedir.¹⁴ Ancak vurgulama ile kelimeyi öne çıkarma isteği, anlamı kuvvetlendirme gereği veya ahenk gayesi ile yüklem in de yeri değişebilmektedir.¹⁵

Uzun, ak halkalar çizer üst üste. (s.11)

“Bulacağım onları,” dedi. “Yer yarılıp da yere geçseler bulacağım.” (s.21)

Sofiden başka kimseyi bulamadık bu dağ köyünde. (s.23)

Bu da Ağrı'nın öfkesini söylüyordu. Söylüyordu ama dağ taşı aya kaldıran, dağ taşı eriten bir sesle. (s.32)

Yüzünde, en tatlı yeri olan gamzelerinde derin bir gülüş, bir mutluluk, bir kıvanç donup kalmış, bir uzak kedere boğmuştu onun bütün bedenini. (s.36)

Sabahleyin Paşa olayı baştan sona anlatan bir name yazdı Erzurum Paşasına. (s.93)

Akıllarına bile gelmez korktuğumuz. (s.109)

Göz açıp kapayıncaya kadar yok ederler bizi, hepimizi. (s.110)

Bir cümlede sadece tek yüklem bulunmaktadır. Birden fazla özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf yükleme yardımcı olabilirken, yüklem bir tanedir. Başka bir deyişle, bir söz dizisindeki yüklem sayısı, cümle sayısını göstermektedir.¹⁶

Gün doğdu, sarmalanmış bulutlar açıldı, karların üstüne ışıltılı bir ışık dumanı çöktü. (s.16). (3 cümle)

Paşa da babası gibi önce Erzurum'da okumuş, sonra İstanbul'a gitmiş, saraya kapılanmış, orada kendini göstermiş, Padişah'ın ordusuyla savaflara katılmış, yiğitliği, gözü pekliğiyle ün salmıştı. (s.25) (6 cümle)

¹⁴ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 399.

¹⁵ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 14.

¹⁶ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 15.

...Nesi var nesi yoksa **topladı**, bir kadife keseye **doldurdu**, doğru zindana **gitti**. (s.37-38) (3 cümle)

Ahmet zindandan **çıksaydı**, bir gece **gelseydi**, onu atının sırtına **atsaydı**, **sürseydi** bol ceylanlı çöle. (s.42) (4 cümle)

Dervişler, sofiler bir harman yeri kadar serilmiş közün üstünde **yürüyorlar**, közün kıyısına dizilmiş, halkalanmış müritler de ateşte yürüyenlere ilahiler **söylüyor**, **zikrediyor**, kaval **çalıyorlardı**. (s.84) (4 cümle)

Dalga bazı **yürüyor**, **azıyor**, bazı **küçülüyor**, **inceliyor**, **köpürüyordu**. (s.86) (5 cümle)

Mahmut Han gittikçe **bun alıyor**, bunaldıkça **denmesini yitiriyor**, her gün İsmail Ağayla **konuşuyor**, güvendiği Beyleri **çağırıyor**, onlara **danışıyor**, bir **çare bulamıyordu**. (s.95) (6 cümle)

Ateşi kaçıranlardan bir tanesi dağın gafletinden **faydalanmış**, ateş gölünden bir tutam ateş **almış**, **başlamış** dağdan aşağı **koşmaya**, ta aşağılara **inmiş**. (s.100) (4 cümle)

Bir sabah Şeyhin **elini öptü**, ata **atladı**, sarayın **yolunu tuttu**, Paşa'nın **huzuruna geldi**. (s.102) (4 cümle)

Yüklem, bazı cümlelerde bir kelime ya da kelime grubu olarak yer almaz ve cümlelerin genel gidişatından anlamı ortaya çıkar ve okuyucunun hayal gücüne bırakılır. Bu tür cümlelere kesik cümleler denir. Önceki cümlelerin yardımıyla da anlam kazanabilen bu cümleler özellikle karşılıklı konuşmalarda yer almaktadırlar. Ardıl cümlelerde ise ortak yüklem bir parçası olabilirler.¹⁷

“...Ama kimin olursa olsun, bu at senin. Kapına haktan armağan **geldi**.”

“**Haktan**...(geldi)” dedi Ahmet.

Bir sevinç mi (geldi), **bir bela mı** (geldi)? (s.16)

Kimi **hayra yordu**, kimi **şerre (yordu)**... (s.16)

Beyler babamdan korkarlarsa, dağlılara gitmezlerse, ben **gideceğim**, ben dağlılara (söyleyeceğim, gideceğim vs.) ... (s.47)

¹⁷ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 15-17.

Yüreklerinde bir vicdan ağrısı (vardı)... (s.82)

Gökte hiç yıldız yoktu. Önde, atın üstünde Ahmet, yanda Ağrıdaki insanları (vardı)... (s.83)

Yüz bin yılın başkaldırma duygusu vardı. Şu konuşmayan, kıpırdamayan öfke (vardı)...Bir delikanlıyla bir kızın sevdasını bahane eden öfke (vardı)... (s.106)

Ve birikirler birikirler... Yüz bin yılın öfkesi ve de acısıyla... Şimdiki gibi sessiz (birikirler)... (s.106)

Bir cümlede yüklem, isim ya da fiil türündeki kelime gruplarının bir araya gelmesiyle oluşabilmektedir.¹⁸

Boynunu uzatmış, geniş burun delikleriyle kapının yer yer çatlamış tahtasını koklar gibiydi. (s.11) (yüklem: edat grubu)

At benim kısmetimdir. (s.17) (yüklem: isim tamlaması)

Mahmut Han, zalim bir paşadır. (s.17) (yüklem: sıfat tamlaması)

Dualar etti, yardımını diledi. (s.37) (yüklemler: birleşik fiil grubu)

Bu at, bu kız bana Tanrı'nın, Ağrı'nın armağanıdır. (s.42) (yüklem: isim tamlaması)

Bu Hüso ateşe tapandır. (s.55) (yüklem: sıfat-fiil grubu)

Babası neden kabul etmedi atı? (s.72) (yüklem: birleşik fiil grubu)

Altın kabza yastığın dibinde dondu kaldı. (s.88) (yüklem: birleşik fiil grubu)

Ve Hoşap Kalesi'ne aşağı çölden, Ağrı'dan, Muş Ovası'ndan, Urmiye Gölü'nden, Van'dan, Bitlis'ten, Diyarbakır'dan yardım teklifleri geliyor, her yerden dost eli uzanıyordu. Bu durum da Bey'in çok hoşuna gidiyordu. (s.92) (birinci yüklem: isim tamlaması almış birleşik fiil grubu, ikinci yüklem: birleşik fiil grubu)

Pirler sana yardımcı oldular. (s.114) (yüklem: birleşik fiil grubu)

---

¹⁸ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 18.

1.1.1.2. Özne

Cümlelerin yüklemden sonra ikinci ögesi öznedir. Yüklemden ayrılmaz bir unsur olan özne, yüklemde şahıs eki olarak bulunmaktadır. Özne, tek bir kelime ya da kelime grubundan oluşabilir.¹⁹ Özne, isimlerde, edilgen ve oluş bildiren fillerde “olan”, diğer cümlelerde “yapan” ögedir. Özne, çoğul, iyelik aitlik eki almasına rağmen, çekim eki almadan yükleme bağlanmaktadır.²⁰

Üstelik buradaki her oymağın da damgasını bilirdi Sofi. (s.11)

Ahmet, Sofinin sesini tanıdı, kapıya yürüdü, açtı. (s.14)

Ahmet bir daha konuşmadı. Sofi de konuşmadı. Paşanın adamları eli boş öfkeli oradan ayrıldılar. (s.18)

Paşa, Kürt Beylerinden de imdat olmayınca hazırlığa girişti, asker topladı, Kürt Beylerini de yanına alıp Ağrıdağı'nın üstüne yürüdü. (s.19)

Paşa, çok uzun boylu, kartal burunlu, kara gözlü, kıvırcık saçlıydı. (s.21)

Köylüler onun adını hiç söylemiyorlar, ona hep Gülen Kız diyorlardı. (s.27)

Bu kadar küçüldükten sonra ne yaparsa yapsın Paşa. (s.32)

Demirci Hüso öfkeden çıldırdı, eline çekici, bir öfke gibi sarayın kapısına geldi, bağırды çağırды. (s.67)

Bir cümlede bir tane özne bulunabileceği gibi, birden fazla özne de olabilir.²¹

Ağrı'nın laneti, Ağrı'nın gazabı, Ağrı'nın hışmı senin üstüne olsun Paşa. (s.19)

At da Ahmet de gelemmez. (s.28)

Şemdinan Beyleri, Ağrılıların ileri gelenleri, beyleri, Ağaları toplandılar, uzun uzun tartıştılar. (s.30)

Sofi, Ahmet, Musa Bey, sırasıyla delikten dışarıya, başını almış gitmiş bahara bakıyorlardı. (s.36)

¹⁹ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 399

²⁰ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 18

²¹ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 19.

Şimdi Sofi, Musa Bey ve zindan, keklıklar yepyeni, duyulmamış bir hava dinliyorlardı kavalıdan. (s.42)

Babamdan herkes korkar. İıran Şahı, Osmanlı Padişahı, herkes herkes korkar. (s.75)

Gülbaharla Ahmet kalenin kayalığı dibinde atlarından indiler. (s.87)

Özne, bazı cümlelerde açık bir şekilde yer almaz. Cümlenin öznesi, yüklemde bulunan şahıs ekiyle anlaşılabilir. Yükleme geçişsiz-edilgen fiil olan cümlelerde ise özne bulunmamaktadır. Bu fiiller yapım eki olan -n- ve -l- eki ile kurulmakta ve sadece üçüncü şahıs ile çekime girmektedir. Benzer bir şekilde, yüklemi gereklilik kipinin üçüncü tekil şahsı ile çekimlenen bazı cümleler de özne almamaktadırlar. -mek lazım ve -mek gerek kalıpları da bu tip özne olmayan cümlelere örnektir.²²

Ahmet'in evi bir kayanın dibindeydi. Yontulmamış kırmızı kayalardan örülmüştü. (s.14)

*Bir belalı, bir korkulu yerin damgası olsa **gerek**. (s.16)*

*Ama her gece Memo'dan açkı nasıl **istenir**, onun acılı yüzüne nasıl **bakılırdı**. (s.43)*

*Bu at, bu kız bana Tanrının, Ağrı'nın armağanıdır. Buna layık olmak **gerek**. (s.43)*

*Ağrı'ya **karşı çıkılmaz**. (s.98)*

*Sonra, sarayın her yanı **sarılmış**, nasıl **kaçılır**? (s.108)*

*Gülbahar'ın sesi yangın yeriıdi. Karşılığı **verilmeliıdi**. (s.117)*

Art arda gelen cümlelerde özne ortak olarak bulunabilmektedir.²³

***Dağlılar** ser adamlardı. Hiç kimseyi dinlemezlerdi ama umucuyu, yakarıcıyı da kim olursa olsun, niçin olursa olsun kolay kolay eli boş çevirmezlerdi. (s.47)*

***Gülbahar** yerinde duramıyordu. Bütün bedeni, kafası, duyularıyla bir çare arıyordu. Uçan kuştan, akan yılandan car umuyordu. (s.55)*

²² Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi (Kelime Çözümlemeli)*, 110. İstanbul: Akademik Kitaplar, 2009.

²³ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 22.

İsmail Ağa yelyepelek dışarı çıktı. İki adamla Gülbahar'ın odasına girdi. (s.80)

Hoşap Beyi gelenleri kalenin iç surunun kapısında karşıladı. Gelenlerin hepsini yakından tanıyordu. (s.92)

İsim türünden kelime grupları özne olabilmektedir.²⁴

Ahmet'in yüzüne düşen gölge, Sofi'nin gözünden kaçmadı. (s.16) (özne: sıfat-fiil grubu)

Mahmut Han, arkasında Kürt beyleri, beylerin adamları, kendi askerleri köy köy dolaştılar. (s.21) (Birinci özne: unvan grubu, ikinci, üçüncü ve dördüncü özneler: isim tamlaması)

Molla Kerim, Paşa'nın karşısına çıkıp el pençe divan durdu ve vardıkları sonucu söyledi. (s.23) (özne: unvan grubu)

Dördüncü karısı, Urmiye gölü kıyılarındandı. (s.25) (özne: sıfat tamlaması)

Kaval çalmak bir soluk, bir diş işiydi. (s.27) (özne: isim-fiil grubu)

Bütün bu düşünceler, korkular onu daha fazla yatağında tutamadı, yataktan çıktı, bir anda kendini zindanın kapısında buldu. (s.44) (özne: sıfat tamlaması)

Musa Bey'in babası, oğlunu böyle bırakacak mıydı ki başını kessinler? (s.47) (özne: isim tamlaması)

Kapıyı İsmail Ağa kendi eliyle kilitledi ve anahtarı yanına aldı. (s.80) (özne: unvan grubu)

Gülbaharla Ahmet'in sevdaları dillere destan oldu. (s.82) (özne: isim tamlaması)

Şimdi Gülbaharla Ahmet, Hoşap kalesi beyine gidiyorlardı. (s.86) (özne: bağlama grubu)

Cümlede özne ile yüklem arasında tekillik-çoğulluk yönünde bir ilişki aranmamaktadır. Ancak öznesi tekil veya çoğul olan topluluk isimleri, tekil olarak

---

²⁴ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 22.

yükleme bağlanmaktadır. Özne-yüklem arasında tekil-çoğulluk yönünden bir uyum olması gerekme bile şahıs bakımından bir uyumun olması gerekmektedir.²⁵

Bu suretler ünlü bir aşiretin, oymağın damgası olmalıydı. (s.11)

Atları, kendileri, ağırlıklı askerleri yorulmuştu. (s.21)

Bütün Ağrıdaki ölür, atı vermezler. (s.27)

Günler geçti. (s.32)

İri gözleri sonsuz bir ışıltıda, bir parlayıp bir sönüyordu. (s.37)

1.1.1.3. Nesne

Cümlede yüklem ortaya koyduğu, öznenin ise yaptığı işten etkilenen öge nesnedir. Yüklemi meydana getiren fiillerin bir kısmı geçişli, bir kısmı geçişsizdir. Olma ve yapma eylemlerini ifade eden bu fiillerden, olma eyleminde etkilenen özne, yapma eyleminde ise etkilenen nesne olmaktadır. Geçişli fiillerde nesne bulunmakta ve bu nesne unsuru “yükleme hali” ile ekli olarak ya da eksiz olarak yükleme bağlanmaktadır. Ek alması durumunda belirtili nesne, eksiz olması durumunda ise belirtisiz nesne olarak adlandırılmaktadırlar.²⁶ Belirtisiz nesne yüklem yanında bulunmakta olup aralarına da/de, dahi, bile edatları ve soru ekleri dışında genellikle başka bir öge almamaktadır. Belirtili nesnenin ise cümlede yeri değişebilmektedir. Bir cümlede birden fazla nesne olmakla beraber bu nesnelerin aynı türden nesnelere olması gerekmektedir. Bir cümlede yüklem aynı anda hem belirtili hem de belirtisiz nesne alamamaktadır.²⁷ İsim cümleleri ise istisnalar bulunsa bile genellikle nesne almama eğilimindedirler.²⁸ Nesneyi bulmak için yükleme, ne, neyi ve kimi sorularını sormak gerekmektedir.²⁹

Sofi bu güneşi, bu ağacı bir yerlerde görmüştü. (s.11)

Beyazıt Paşası Mahmut Han, atını arıyormuş. (s.17)

²⁵ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 23-24.

²⁶ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 399-400.

²⁷ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 25-27

²⁸ Özkan v.dğr., *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, 121.

²⁹ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 28.

Paşa maldan mal, candan can istesin ama yadigârımı ona vermem. (s.18)

“Paşa seni görmek istiyor,” dedi. “Senden başka bir şey istemiyor. Atı da istemiyor. Paşa, köylerin Ağrı’ya dönmesini istiyor.” (s.28)

Gülbahar önüne geçilmez bir coşkunlukla düşünüyordu her şeyi. (s.37)

“Sofi kavalı ver,” dedi. (s.42)

Ama babası duyarsa Ahmet’i de öldürürdü, onu da. Memo’yu da öldürürdü. (s.42)

“Öyle” dedi duyulur duyulmaz bir sesle. (s.50)

“Aç kapıyı Memo,” dediler. (s.63)

Babam, sana tuzak hazırlıyor. (s.77)

Gülbahar, Yusuf gittikten sonra İsmail Ağa’yı, cellatları beklemeye başladı. (s.80)

O gece kalede, en değerli konuklara verilen yüksek tavanlı, mermer tabanlı, kırmızı keçe döşeli, duvarlarında eşsiz Kürt kilimleri, halıları asılmış odayı verdiler onlara. (s.88)

Mektubu eviriyor çeviriyor, bir kez daha bir kez daha okuyordu. (s.96)

Art arda gelen cümlelerde ortak nesne bulunabilir.³⁰

Atı üç kere ben kendi elimle aşağılara götürdüm, yola bıraktım. (s.27)

Hüso eli aldı, güçlü elleriyle zorla açtı. (s.72)

Gülbahar’ı demircinin evine götürdüler, yıkadılar, lahuri kumaştan, eski, güzel, sanki dikiş görmemiş bir masal giyitiyle giydirdiler. (s.86)

Nesneyi bulabilmek için yükleme ne, neyi, kimi sorularını sormak gerekmektedir. Diğer yandan, isim türündeki kelime grupları da nesne olarak cümlede bulunabilmektedir.³¹

Gülbahar ağır zindan kapısının Ahmet’in ardından kapanan sesini duydu. (s.41) (nesne: isim tamlaması)

³⁰ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 27

³¹ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 28

Sofi'den Ağrıdağı'nın öfkesinin aslını öğrenemedi. (s.28) (nesne: isim tamlaması)

Gülbahar bu dağlarda, bu ünlü türküyü çok duymuştu. (s.28) (nesne: sıfat tamlaması)

Gülbahar'ın bunu, bu geceyi, beni ölünceye kadar unutmamasını isterim. (s.70) (nesne: isim-fiil grubu)

Her yıl bahar gözünü açar açmaz Ağrıdağı'nın tekmiş çobanları gölün kıyısına gelirler, güneş damgalı kepenklerini bakar toprağın üstüne serip gölün kıyısına sıralanırlar, kavallarını çıkarıp doğan günle birlikte Ağrıdağı'nın öfkesini günbatımına kadar çalarlar. (s.51) (birinci nesne: sıfat tamlaması, üçüncü nesne: isim tamlaması)

Kalın duvarların arkasını görür, uzak yerlerde konuşulan tüm sözleri duyar o. (s.72) (birinci nesne: isim tamlaması, ikinci nesne: sıfat tamlaması)

Ulu sessizliğini korkunç gümbürtüler parçalar. (s.83) (nesne: sıfat tamlaması)

Mahmut Han, güzel bir el yazısı ile yazılmış Rüstem Paşa'nın mektubunu okuyor, ona: "Alçak," diyordu. (s.95) (birinci nesne: isim tamlaması, ikinci nesne: cümle)

1.1.1.4. Yer Tamlayıcısı

Yer tamlayıcısı, cümlede bulunan yüklem ortaya koyduğu işin, hareketin ve oluşun yerini ve yönünü bildiren öğelerdir.³² Yükleme göre, bazı cümlelerde zorunlu, bazılarında yardımcı öğeleri oluşturmaktadırlar. Yükleme bağlanan kelimenin yönelme, bulunma ve uzaklaşma hâl eklerini almasıyla yer tamlayıcısı ögesi belirlenebilmektedir. Bir cümlede birden fazla hâlde, farklı yer tamlayıcıları bulunabilmektedir.³³

Yönelme ve bulunma hâl eklerini alan yer tamlayıcıları çoğunlukla fiil cümlelerinde veya yan cümlelerinde bulunmaktadır. İsim cümlelerinde –e ve –de hâl

³² Özkan v.dğr., *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, 128.

³³ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 29-30.

eki olan yer tamlayıcıları bulunmazlar. Ancak “var, yok, gerek” gibi kelimelerle oluşturulan isim cümlelerinde –e hâli olan yer tamlayıcısı bulunabilmektedir.³⁴ Ancak bu hâl eklerini alan tüm kelimeler yer tamlayıcısı değildir. Bu kelimeler, tarz, zaman ve miktar zarflarını gösterebilmektedir. Yükleme kime, kimde, kimden, neye, nerede, nereden sorularını sorarak yer tamlayıcıları bulunur.³⁵

Ve bu kokular çok uzaklardan duyulur. (s.9)

Sonra aşağıdaki ovan, Karakilise’den, Gihadin’den, Iğdır’dan Kürt Beyleri duydular. (s.17)

Kürt Beyleri istemeyerek, Ahmet’e, Ağrıdaki insanlarına umucu gönderdiler. (s.19)

Sofi, Ahmet, Musa Bey sırasıyla delikten dışarıya, başını almış gitmiş bahara bakıyorlardı. (s.36)

Sonra bir yüzük, birkaç incili bilezik, altın hamallar, ta Hint’ten getirmişti dayısı ona, bir hırızma, gene dayısı ona Afganistan’dan getirmişti, nesi var nesi yoksa topladı, bir kadife keseye doldurdu, doğru zindana gitti. (s.37)

Ahmet zindandan çıksaydı, bir gece gelseydi, onu atının sırtına atsaydı, sürseydi boş ceylanlı çöle. (s.42)

Ağrıdaki’nun doruğuna yakın yerinde, güneybatı yamacında bir göl vardır, adına Küp gölü derler. (s.51)

Yusuf hemen mutfaktan çıktı, sarayın avlusuna geldi. (s.75)

Bin yıllık sevda toprağına, bin yıllık bahar toprağına diz çöktüm. (s.97)

Ve her bahar Küp gölü çiçeklenirken bütün Ağrıdaki’nın çobanları gölün kıyısına gelirler, bin yıllık bahar toprağının üstüne kepenklerini atarlar. (s.98)

İsim türündeki kelime grupları yer tamlayıcısı olabilirler.³⁶

Sofi bir süre azıcık ürkmüş, azıcık şaşırmış, azıcık korkmuş atın ötesinde sessiz durdu. (s.11) (yer tamlayıcısı: sıfat-fiil grubu)

³⁴ Haydar Ediskun, *Türk Dil Bilgisi, Sesbilgisi-Biçimbilgisi-Cümlebilgisi*, 353-355. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1999.

³⁵ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 30, 32.

³⁶ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 31.

Zindanın kapısına geldi, Memo'nun odasına yürüdü. (s.41) (birinci yer tamlayıcısı: isim tamlaması, ikinci yer tamlayıcısı: isim tamlaması)

Ağrı'nın tam tepesinde bir ateş harmanı vardı. (s.100) (yer tamlayıcısı: isim tamlaması)

Hoşap Kalesi'ne vardılar. (s.102) (yer tamlayıcısı: isim tamlaması)

Hoşap Beyi, Gülbahar, daha başkaları Ahmet'i Ağrıdağı'nın doruğuna, bu ölüm yolculuğuna çıkmaktan vazgeçirmediler. (s.102) (yer tamlayıcısı: isim-fiil grubu)

Gün kavuşur kavuşmaz da çobanlar kavallarını hep birden keserler ve Ağrıdağı'nın karanlığında solar yiter, karanlığa karışırlar. (s.115) (yer tamlayıcısı: isim tamlaması)

1.1.1.5. Zarf

Yüklemi zaman, neden, nicelik, yön, vasıta, durum, tarz ve şart gibi nitelikler açısından tamlayan öğeye zarf denilmektedir. Çoğunlukla cümlenin yardımcı ögesidir. Zarflar, isimlerde eksiz ya da yön, eşitlik, vasıta hali ve diğer hâl ekleriyle, fiillerde ise zarf-fiil ekleriyle bulunurlar. Bir cümlede birden çok zarf bulunmakla beraber, zaman zarfı diğer zarfların önünde, nicelik zarfları ise yüklem yanarda yer almaktadır. Yükleme nasıl, ne zaman, ne ile, kiminle, kim tarafından, niçin, ne kadar, niçin, hangi yöne gibi sorularak sorarak bulunur.³⁷

Her yıl karlar eriyip de bahar gözünü açınca, Ağrıdağı'nda bir ulu tazelik patlayınca, gölün kıyıları, ince kar çizgisinin üstü, keskin, kısa, küt çiçeklerle dolar. (s.9)

Bir gece zindana geleceğim, söyle Ahmet'e. (s.32)

Geceleri gözlerine uyku girmez olmuştu. (s.33)

Dışarı çıkınca her mahpus, o delikten görünen apayrı, büyüü, çiçeğe, kara, ışığa, yeşile, bazı mora, bazı som bakıra, bazı maviye, bazı güneşe, sarıya, balkıyan

³⁷ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 32,33,36.

*bir turuncuya durmuş, andan anda değişen bir dünyaya durmuş ovayı **günlerce** arar, bir daha da görmezdi.* (s.36)

***Gülbahar'ı görünce** yüzünde tarifsiz bir sevinç belirdi.* (s.38)

***Keklikler gece yarısı, sabaha karşı, dal öğlen, ne zaman olursa olsun keyiflenince** ötüyorlardı.* (s.41)

***Zindandan gelen kaval sesini duyunca** kendine geldi.* (s.42)

Gün akşam oluncaya kadar, demirci dükkanında daha ne büyüler gerçekleşmedi. (s.56)

*Her gece de meşenin üstünde kervan yıldızı, **dün doğuncaya kadar yalbirdayarak** sallanır dururdu.* (s.57)

Yüklemi ortaya koyan hareketin, nasıl, niçin, hangi şekilde, hangi vasıtaıyla, ne sebeple, ne şartlar altında ve ne zaman gerçekleştiğini bildiren zarfların isim türünde bir kelime ya da kelime grubundan olabileceği gibi, zarf-fiil veya edat grubundan da olması mümkündür.³⁸

*Güneş de Ağrı'nın tepesinin ötesinden ucunu **kıpkırmızı bir dilim gibi** göstermişti.* (s.14) (zarf: edat grubu)

***Bir gün, bir sabah vakti, güneş gelmiş Ağrıdağı'nın böğrüne kıpkırmızı donmuş oturmuşken Sofi değneğine basa basa, ak uzun sakalı titreyerek Ahmet'e** geldi.* (s.17) (birinci, ikinci ve üçüncü zarf: zarf-fiil grubu)

Kırmızı, mor kayalıklar, ufak, çürük, kepir taşları atlarının nalları altında sular gibi çağıldayarak aktı. (s.19) (zarf: zarf-fiil grubu)

Akşam olur olmaz, gece çöker çökmez, doğru demirci dükkanına aktı. (s.67) (birinci zarf: zarf-fiil grubu, ikinci zarf: edat grubu)

Bütün bu işler olurken, babasında kendisinden geçiyor, heybetleniyor, yüzü geriliyor, gözleri parlıyor, boyu uzuyor, omuzları genişliyor, bambaşka bir insan oluyordu. (s.74) (zarf: zarf-fiil grubu)

---

³⁸ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 400.

Gün aldıkça kalabalıklar, kalabalıklar, dağulan bir sisin altından usul usul çıkar gibi, etekleri dalgalanan gecenin için çıktılar. (s.83) (birinci zarf: zarf-fiil grubu, ikinci zarf: edat grubu)

Her yıl, bahar Ağrıdağı'nın üstüne yürürken, dağın yamacındaki Küp gölünün kıyısına, o yörenin tek mil çobanları gelirler, kepenklerini gölün bakır rengi toprağının, kırmızı çakmaktaşı kayalıklarının üstüne serip, halka olup otururlar. (s.96) (birinci, ikinci zarf: zarf-fiil grubu)

1.1.2. Ağrıdağı Efsanesi'nde Cümle Dışı Unsurlar

Cümlelerin içinde bulunan, cümlelerin kuruluşuna katılmayan, şeklen yükleme bağlanmayan ancak öğelerdeki anlamı destekleyen kelimelere cümle dışı öğeler denilmektedir. Bu öğeler, anlamı pekiştirme veya açıklama gibi görevlerle cümlede bulunabilmektedirler. Çoğunlukla ünlemler, hitaplar veya bağlama edatları cümle dışı öğeler olarak cümlede yer almaktadırlar. Çoğunlukla cümlelerin ortasında bulunan, iki virgül ya da iki kısa çizgi ile ayrılmış olan ara sözleri veya açıklama cümleleri de cümle dışı öğelerdendirler. Diğer yandan cümle dışı öğeler cümlelerin başında, ortasında veya sonunda başka bir deyişle cümlelerin herhangi bir yerinde bulunabilirler.³⁹

Dizginleri sırma işlemeliydi ve eyerin altın, sedef kakma kaşına geçirilmişti. (s.11)

Mademki gelmiş, kapıda durmuş. Ama bu kimin atı? (s.14)

Ahmet korkusunu da, kuşkusunu da, büyük sevincini de unuttu. (s.17)

Nasıl olur, balam? (s.33)

Üstelik bu yapıcı başı bir Süryaniydi. (s.34)

Bundan sonra alaca kanı varsın toprağı sulasındı. (s.41)

Bunları böylece hem Ahmet hem de Gülbahar düşünüyorlardı. (s.46)

Ve kalenin burcundan aşağı fırlatıp atacakları bedenini Ahmet'in. (s.47)

---

³⁹ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 34-36.

Vallahi billahi, bu onun atı. (s.66)

Estağfurullah Paşa. (s.66)

Evet beyler, cumartesi günü ala şafakta atımı çalıp da getirmeyen hırsızların başları kalenin burcunda bütün Osmanlı tebaalarının gözleri önünde vurulacaktır. (s.66)

Bu zulümdür Paşa, bu zulümdür. Bu zulüm sürüp gitmeyecek. Sürüp gitmeyecek. At senindir Paşa. Sen bu ata layık değilsin ama at senindir. Ben yalan söylemem, atı ben getirdim Paşa, at senindir. (s.67)

Yusuf bir süre orada gezindi, fakat onlardan yemek istemeye, orada yemek yemeye utandı. (s.75)

“Yalnız, kapıya sağlam bir adam dik. Yoksa...”

“Dikerim Paşam” (s.80)

Hatun, götür çocuğu. (s.82)

İnşallah dağın başında ışık yanar İsmail Ağa. Yoksa... (s.109)

İKİNCİ BÖLÜM

AĞRIDAĞI EFSANESİ'NDE KELİME GRUPLARININ İNCELENMESİ

2.1. AĞRIDAĞI EFSANESİ'NDE KELİME GRUPLARI

Bir dilde varlıkları, kavramları, durumları, nesnelere, hareketleri karşılayan, niteleyen veya anlamca güçlendiren kelimeler bulunmaktadır. Bir nesneyi veya hareketi karşılayan bu kelimelerin niteliklerini veya özelliklerini daha ayrıntılı anlatmak için başka kelimelere ihtiyaç duyulmaktadır. Birden fazla kelime ile oluşturulan bu yeni yapıya kelime grubu denilmektedir. Tek bir kelime ile karşılanmayan nesnelere, kavramları da ortaya koyabilmeye yarayan kelime grupları, birbirlerini tamamlar veya destekler bir formda, belli bir kural içinde, yan yana sıralanmaktadır. Ana öge ve yardımcı öge olmak üzere iki ögeden oluşan kelime grupları, cümlenin çeşitli yerlerinde, çeşitli şekillerde bulunabilmektedirler. Ancak kelime grupları, cümlenin içinde tek bir kelime gibi isim, sıfat, zarf ve fiil görevi yapmaktadırlar. Diğer yandan kelime grupları yargısız dil birimleridir. Ancak yargı bildirmediği zaman cümle olarak değerlendirilmezler.⁴⁰

Kelime gruplarında, kelimeler arasındaki ilişki hâl ekleriyle sağlanmaktadır. Ana öge, düzgün bir sıralamada, grubun sonundaki öge olduğundan hal çekim eklerini bu öge almaktadır. Bunun tek istisnasını birleşik fiiller oluşturmaktadırlar. Birleşik fiillerde ana öge kelime grubunun ilk ögesidir. Diğer kelime gruplarında, ana ögeye gelen bu hal çekim eki sadece eklendiği kelimeyi değil tüm kelime grubunu kapsamaktadır. İki'den fazla kelime bulunan kelime gruplarında, kelime grupları iç içe geçerek, farklı tamlama grupları oluşturabilmektedir.⁴¹ Örneğin bir cümlede, tamlayan ve hatta tamlanan kelime grubu sıfat tamlaması iken, tamlayan tamlanan ile birlikte isim tamlaması kelime grubunu oluşturabilir.

---

⁴⁰ Özkan v.dğr., *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, s.11-12.

⁴¹ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 41.

Boynunu uzatmış, geniş burun delikleriyle kapının yer yer çatlamış tahtasını koklar gibiydi. (s.11)

“Kapının yer yer çatlamış tahtasını” bir bütün halinde isim tamlamasını oluştururken, tamlanan kelime grubu sıfat-fiilden yararlanarak sıfat tamlamasını oluşturmaktadır.

Döndü ki ne görsün, at Sofi'nin yanında duruyor. (s.16)

“Sofi'nin yanında” kelime grubu bir özel isimle bir araya gelerek isim tamlaması oluşturmaktadır.

Ve Gülbahar zindanın taş merdivenlerinde, Sofiyle konuşmak bahanesiyle, Ahmet'i zindanın derin kuyusunun dibinde dolaşır görüyordu. (s.34)

“Zindanın taş merdivenlerinde” kelime grubu bir bütün olarak isim tamlaması iken tamlanan kendi içinde sıfat tamlamasını oluşturmaktadır. “Zindanın derin kuyusunun dibinde” kelime grubu da tek parça halinde isim tamlaması olurken, tamlayan kendi içinde hem isim tamlaması hem de sıfat tamlamasını oluşturmaktadır.

2.1.1. İsim Tamlamaları

İyelik eki alan bir isim ögesi ile bu ekin gösterdiği bir diğer isim ögesi ile kurulan tamlamalara isim tamlaması denilmektedir. Bu tamlama grubunda birinci öge tamlayan, ikinci öge tamlanandır ve ana öge olarak sonda bulunur. İki öge arasındaki bu ilişki, zamirlerde ekle, isimlerde ise ekli veya eksiz şekilde kurulmaktadır. Tamlanan öge iyelik ekini taşımaktadır.⁴² İsim tamlamalarında sadece tamlananın değil tamlayanın da ek alması gerektiği durumlar da vardır. Tamlayanı belirleyen bu durum belirtili isim tamlamalarını oluşturmaktadır.⁴³

Tamlamalarda birinci ögenin ilgi hali eki taşınması ile belirtili isim tamlaması oluşmaktadır. Bu tamlamada ögeler yer değiştirebilmekte ya da araya başka ögeler alabilmektedir.

⁴² Bilal Aktan, *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*, 9. Konya: Eğitim Kitapevi, 2016.

⁴³ Turgut Baydar ve Arzu S. Ertane Baydar, “İsim Tamlamaları Üzerine”, 87. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19/34, 2017.

Atlarının (ty) / nalları (ty) (s.19)

Bir dul kadının (ty1) / bir sabi çocuğun (ty2) / bir hırsızın (ty3) / bir düşkünün (ty4) / kapısına (tn) (s. 21)

Babasının (ty) / insaniyetsizliğini (tn) (s.32)

Kapının (ty) / kemeri (tn1), / yanı (tn2) (s.33)

Demircinin (ty) / kapısında (tn) (s.60)

Zindanın (ty) / yolunu (tn) (s.71)

Divan (ty) / kapısı (tn) (s.100)

Ağrı'nın (ty) / tam tepesi (tn) (s.100)

Doruğun (ty) / tam ortası (tn) (s.100)

*Üstelik buradaki **her oymağın da damgasını** bilirdi. (s.11)*

***Babasının da öfkesi** gün geçtikçe boyunları vurulacakların günü yaklaştıkça artıyordu. (s.58)*

*Ala şafakta **kanları** akacak **onların**. (s.62) (onların kanları akacak)*

***Görenin kanını kaynatan, uzak, bilinmez bir dünyanın ateşine alıp götür**en bir tadı vardı **duruşunun, bakışının**. (s.32) (Duruşunun, bakışının görenin kanını kaynatan, uzak, bilinmez bir dünyanın ateşine alıp götür*

Belirtili isim tamlamalarında, tamlayan öge kendi içinde belirtili isim tamlaması oluşturabilir.⁴⁴

Sofi'nin gözlerinin / önünde (s.14)

Ağrı'nın tepesinin / ötesinden (s.14)

Ağrıdağı'nın öfkesinin /aslını (s.28)

Zindan kulesinin / sağına (s.44)

Tamlayanın ilgi hali eki almaması ile oluşan tamlamalara belirtisiz isim tamlaması denilmektedir. Bu tamlamalarda, tamlamanın iki ögesi arasında mutlak bir bağ bulunmaktadır. Başka bir deyişle bu iki öge ayrılmaz bir şekildedir ve arasına

⁴⁴ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 44.

başka bir öge almaz. Cümlede nesne çoğunlukla bu gruptan çıkmaktadır. Bu tamlama, iki kelimedenden oluşabildiği gibi, tamlayanı cümle olan bir kelime grubundan da oluşabilir.⁴⁵

İsyân (ty) / bayrağı (tn) (s.21)

Iğdır (ty) / ovası (tn) (s.21)

Hakkâri (ty) / dağlarına (tn) (s.28)

Çingirak (ty) / sesleri (tn) (s.34)

Beyazıt (ty1) / Sarayı (tn1), [ty2] // zindanı (tn2) (s.36)

Gülbahar (ty) / fırtınası (tn) (s.37)

Bir isim tamlamasında tamlanan sıfat-fiil ya da sıfat-fiil grubundan ise tamlayan unsur genellikle ilgi hal eki almaktadır. Bu tip tamlamalarda, tamlananın içindeki ögeler yer değiştirebilmektedir.⁴⁶

Atın / bir bildiği (s.27)

Babasının / en güvendiği (s.33)

Kanadın / değdiği (s.51)

Kervancıların / bıraktığı (s.57)

Bir isim tamlamasında, tamlayan ve tamlanan kelime gruplarından oluşabildiği gibi bir tamlamada birden fazla tamlayan ve tamlanan bulunabilmektedir.⁴⁷

Kapının (ty) / yer yer çatlamış tahtasını (tn) (s.11) (tamlanan: sıfat tamlaması)

Bütün Ağrıdağı insanlarının (ty) / kellesi (tn) (s.19) (tamlayan: sıfat tamlaması)

Dünyanın (ty) / öteki ucu (tn) (s.21) (tamlanan: sıfat tamlaması)

Babasının (ty) / en güvendiği, çocukları kadar sevdiği (tn) (s.33) (tamlanan: zarf grubu)

⁴⁵ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 44.

⁴⁶ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 46.

⁴⁷ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 46.

İncecik kalmış tepelerin (ty) / üstüne (tn) (s.41) (tamlayan: sıfat tamlaması)

Ahmet'in elini tutmanın (ty) / korkunç tadını (tn) (s.41) (tamlayan: isim-fiil grubu, tamlanan: sıfat tamlaması)

Bir başka dünyanın (ty) / yarattığı (tn) (s.42) (tamlayan: sıfat tamlaması)

Kırmızı, keskin, ışıltılı kayalıkların (ty) / dibi (tn) (s.51) (tamlayan: sıfat tamlaması)

Ateşte yürüyen dervişlerin (ty) / terli çıplak bedenleri (tn) (s.84) (tamlayan: sıfat-fiil grubu, tamlanan: sıfat tamlaması)

Ulaşılmaz öfkenin (ty) / türküsü (tn) (s.97) (tamlayan: sıfat tamlaması)

Yüz bin yılın (ty) / öfkesi ve de acısıyla (tn) (s.106) (tamlayan: sıfat tamlaması, tamlanan: bağlama grubu)

Doruklardan kopan büyük buz parçalarının (ty1) / düşerken çıkardığı sesin (tn1) [ty2] // büyüyerek gelen yankısı [tn2] (s.115) (tamlayan 1: sıfat-fiil grubu, tamlanan 1: sıfat-fiil grubu, tamlayan 2: sıfat-fiil grubu, tamlanan 2: sıfat-fiil grubu)

Bir ünlü aşiretin (ty), oymağın (ty) / damgası (tn) (s.11)

Hangi oymağın (ty), hangi beyin (ty), paşanın (ty) / damgası (tn) (s.11)

Osmanlı padişahının (ty), Acem şahının (ty) / atı (tn) (s.18)

Ağrılıların (ty) / ileri gelenleri (tn), beyleri (tn), Ağaları (tn) (s.30)

Yukarıdaki dağın (ty), aşağıdaki ovanın (ty) / inşaları (tn) (s.96)

Söz dizimi kurallarına göre incelediğinde, isim tamlamalarının cümle içinde isim, sıfat ve zarf olarak görev aldıkları görülmektedir.⁴⁸

Ağrıdağı'nın yamacında, dört bin iki yüz metrede bir göl vardır. (s.9) (isim)

Çiçeklerin rengi alabildiğine parlaktır. (s.9) (isim)

Bu hali, Ahmet'in başına gelip konan devlet kuşunu türlü türlü yorumladılar. (s.16) (isim)

Düzlük, dağın buzullarının başladığı yerdeydi. (s.25) (sıfat)

⁴⁸ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 47.

Babasının yaptığına deli divane olmuştu. (s.32) (sıfat)

Gelecek hafta cumartesi günü kalede onların başını vurduracak babam. (s.55) (zarf)

Kervancıların bıraktığı paraya hiç kimse el sürmezdi. (s.57) (sıfat)

Geceydi, demircinin kapısında kıvılcımlar top top geceye fişkırıyordu. (s.60) (isim)

Derken, perşembe akşamı Hüso atı aldı getirdi. (s.62) (zarf)

Evet beyler, cumartesi sabahı ala şafakta atımı çalıp da getirmeyen hırsızların başları, kalenin burcunda bütün Osmanlı tebaalarının gözleri önünde vurulacaktır. (s.66) (zarf, isim)

Kaçsam buradan, gitsem Hoşap Kalesi'ne, Hoşap Beyi'nin ayağına düşsem, beni babama verme, beni saklayamazsan, şu aşağı kara gözlü cerenlerin koştuğu çöle gönder. (s.74-75) (isim, isim, sıfat)

Üçüncü günün sonunda Yusuf gözlerini açtı, bu arada elleri de gevşedi, parmakları açıldı. (s.76) (zarf)

Büyük sevdalara yüreğini açmış dağın aydınlığına, ışığına diz çöktüm. (s.97) (isim)

Üç kere seslendim dağa, üç kere seslendim bin yıllık bahar toprağının yüreğine, üç kere seslendim bin yıllık sevda toprağının kulağına. (s.97) (sıfat, sıfat)

Kalabalık yavaş yavaş Beyazıt'ın alanını, çarşığı, sarayın önünü dolduruyordu. (s.103) (isim)

Bunlar bir erkek ve bir kadının mutluluğu için toplanmışlardı. (s.106) (isim)

Mahmut Han'ın gözleri, kan çanağına dönmüştü. (s.111) (isim, isim)

Gün kavuşur kavuşmaz da çobanlar kavallarını hep birden keserler ve Ağrıdağı'nın karanlığında solar yiter, karanlığa karışırlar. (s.115) (isim)

2.1.2. Sıfat Tamlamaları

Bir sıfat ögesi ile bir isim ögesinin bir araya gelmesinden oluşan sıfat tamlamaları, buldukları kelime grubu içerisinde niteleme ve belirtme anlamlarını taşımaktadır. Sıfat tamlamalarında, esas öge isim olmakla beraber tamlamanın sonunda yer almaktadır. Yardımcı öge olan sıfat ise, ismin önünde yer almakta ve ismin nitelenmesine, belirtilmesine yardımcı olmaktadır. Bu tip tamlamalarda sıfat tamlayan, isim ise tamlanandır. Sıfat ve isim bu tamlamada eksiz olarak bir araya gelmektedir. Birleşmek için isim tamlamalarında olduğu gibi ilgi eki almaya ihtiyaç duymaz.⁴⁹

Taze bir yeşil / çimen (s.9)

Yumuşak, / kadife bir mavi (s.9)

Uzun, ak / halkalar (s.11)

Sırmalanmış / bulutlar (s.16)

Bir belalı, bir korkulu / yer (s.16)

Dediğinden dönmez / bir Bey (s.17)

Kırmızı, mor / kayalıklar (s.19)

Onulmaz / bir yara (s.33)

Zincirli, / ağır bir kilit (s.33)

Sevdiği / bir insan (s.33)

Buğulu / bir ışık (s.36)

Dizgin tanımaz / bir şahıdanış (s.37)

Yumulmuş / bir korku (s.51)

Arabistan'dan, Trabzon'dan, bütün Anadolu'dan gelen / yollar (s.57)

En ufak bir / yel (s.60)

Yanaklarındaki / gamzeler (s.64)

---

⁴⁹ Özkan v.dğr., *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, 30.

Şu aşağıdaki / kapı (s.71)

Arkasında duran / adamlar (s.71)

Kapkara / bir yalım (s.72)

Bir eşeğe ters bindirilmiş, çırılçıplak, yalnız avret yerleri kapalı bir / adam (s.72)

Kocaman açılmış, korkulu / gözler (s.80)

Silinmez, geceye karışmaz, daha karanlık, ıssız / bir gece (s.83)

Onurlu, yiğit, dediğim dedik bir / insan (s.87)

Bu yırtıcı, yabanıl / kurt (s.95)

Lanetli / Ahuri toprağı (s.97)

Üç yalım / yavru (s.97)

İnanılmaz/ bir öfke (s.106)

Sıfat tamlamalarında, tamlayan veya tamlanan öge tek bir kelime olduğu gibi bir kelime grubu da olabilir. Bu tamlamalarda, ismi tamlayan birden fazla sıfat bulunabileceği gibi, birden fazla ismi tamlayan tek bir sıfat da bulunabilir.⁵⁰

Kırmızı / kayalıkların uçları (s.11) (isim unsuru: isim tamlaması)

Çölleri dolduran / sürmeli ceylan sürüleri (s.14) (sıfat unsuru: sıfat-fiil grubu, isim unsuru: isim tamlaması)

Elinin her değdiği / şey (s.36) (sıfat unsuru: isim tamlaması)

İncecik kalmış / tepeler (s.41) (sıfat unsuru: sıfat-fiil grubu)

Bütün Anadolu'dan gelen / yollar (s.57) (sıfat unsuru: sıfat-fiil grubu)

Yarı karanlık / şafak ışıkları (s.64) (sıfat unsuru: sıfat tamlaması, isim unsuru: isim tamlaması)

Yeşil çimene karışan / kan (s.72) (sıfat unsuru: sıfat-fiil grubu)

Dünyanın üstüne oturmuş / ayrı bir dünya (s.82) (sıfat unsuru: sıfat-fiil grubu, isim unsuru: sıfat tamlaması)

---

⁵⁰ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 50.

En değerli konuklara verilen yüksek tavanlı, mermer tabanlı, kırmızı keçe döşeli, duvarlarına eşsiz Kürt kilimleri, halıları asılmış / oda (s.88) (sıfat unsuru: sıfat-fiil grubu)

İnkâr edilmez / bir değişiklik (s.88) (sıfat unsuru: sıfat-fiil grubu)

Doğudaki / dağların başı (s.89) (isim unsuru: isim tamlaması)

Şu dağlardan, ovalardan kopup gelen / kalabalık (sıfat unsuru: sıfat-fiil grubu)

Bir delikanlıyla bir kızın sevdasını bahane eden / öfke (s.106) (sıfat unsuru: sıfat-fiil grubu)

Pırl pırl, aydınlık, bulutsuz, / yunmuş arınmış bir gök (s.106) (isim unsuru: sıfat-fiil grubu)

Şu konuşmayan, kıpırdamayan / öfke (s.106) (sıfat unsuru: sıfat-fiil grubu)

Keskin kokulu / Ağrıdağı püreni (s.118) (isim unsuru: isim tamlaması)

*Ve her yıl Ağrıdağı'nda bahar gözünü açtığında, çiçeklerle, keskin kokular, renklerle, **bakır rengi toprakla** birlikte Ağrıdağı'nın güzel, kederli kara gözlü, iri yapılı, çok uzun, ince parmaklı çobanları da kavallarını alıp Küp gölüne gelirler. (s.9) (sıfat unsuru: isim tamlaması)*

Sıfat tamlamaları söz dizimi içinde isim, sıfat veya zarf görevinde olabilir.

*Gölün dört bir yanı, yani kuyunun ağzı, **fırdolayı kırmızı, keskin, bıçak ağzı gibi ışıltılı** kayalarla çevrilidir. (s.9) (sıfat)*

***Bakır rengi** toprağın üstüne yer yer **taze bir yeşil** çimen serpilir. (s.9) (isim, sıfat)*

***Her yıl** karlar eriyip de bahar gözünü açınca, Ağrıdağı'nda **bir ulu tazelik** patlayınca, gölün kıyıları, ince kar çizgisinin üstü, **keskin, kısa, küt çiçeklerle** dolar. (s.9) (zarf, isim, isim)*

***Kır bir at**, Ahmet'in evinin kapısında **dün akşamdan** beri duruyordu. (s.11) (isim, zarf)*

*Güneşin ardından **uzun bir hayat ağacı** yemyeşil yükseliyordu. (s.11) (isim)*

Atın sol yanında böyle bir güneş, böyle bir ağaç vardı. (s.11) (isim, isim)

Sonra yakın köyler, sonra tek mil Ağrı yöresi duydu, gelip atı gördüler. (s.14)
(isim, isim)

Atı getirene beş at, bir de elli altın verecekmış. (s.17) (isim, isim)

Her gece, o burada, zindanda kaldığı sürece onunla buluşmak istiyordu.
(s.43) (zarf)

Gülbahar için en küçücük bir umut ışığı yoktu. (s.46) (isim)

*Gözlerinde de, şimdiye kadar, hiç kimsenin belki de hiçbir insanda
görmediği, kederli, umutsuz, derin, sevdalı bir bakış vardı.* (s.58) (isim)

Ala şafakta kanları akacak onların. (s.62) (zarf)

İlk ateş bu kuyudan alınmıştır. (s.100) (isim)

Üç gece Ağrı'nın doruğuna bakacaksınız. (s.103) (zarf)

*Kaynaşan kalabalıkta kuşluğa doğru bir değişiklik oldu, kalabalık toptan
yüzünü Ağrı'ya dönüp, gözlerini kırpmamacasına dağın doruğuna diktiler.* (s.106)
(isim)

2.1.3. Sıfat-Fiil Grubu

Bir sıfat-fiil ile ona bağlı tamlayıcılardan oluşan kelime grubuna sıfat-fiil grubu denmektedir. Kelime grubunun esas ögesi sıfat fiildir ve çoğunlukla sonda bulunmaktadır. Yüklem görevi yaptığı zaman, sıfat-fiilin anlamı özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf ile belirlenir. Bu kelime grubunda özne daha az bulunur. Bu öge genellikle iyelik eki taşır. Yüklem olan bu öge yargı bildirmez.⁵¹ Yüklem görevinin yanı sıra nesne, zarf ve yer tamlayıcısı olarak da cümlede görev alabilmektedir.⁵²

⁵¹ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 53-54.

⁵² Özkan v.dğr., *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, 76.

İsimlerden önce gelen sıfat-fiil grubu kelime veya kelime grupları, sıfat görevini üstlenmekle beraber isim kökenli kelimeler oldukları için isimlerin özelliklerini taşıyabilirler. Onlar gibi isim çekim eklerini alabilirler.⁵³

Çok iyi pişirildiği (bln) / daha uzaktan (yt) / belli olan (y) (s.11)

Ahmet'in gelip başına (yt) / konan (y) (s.16)

Uzak, bilinmez bir dünyanın ateşine (yt) / alıp götürülen (y) (s.32)

Arada sırada (z) / yoldan (yt) / geçen (y) (s.34)

Bomboş (z) / ne yapacağını, nereye gideceğini (bln) / bilmez (y) (s.41)

Bu sarayda (yt), / şimdiye kadar (z) / gizli kalmış (y) (s.44)

Tam bu sırada (z) / tepede (yt) / dönüp duran (y) (s.51)

Yeryüzünde (yt) / bütün isteklerine (yt) / kavuşmuş (y) (s.70)

Bu yaptığın insanlıktan, yiğitlikten dolayı (z) sana (yt) / beğendiğin (y) (s.82)

Ağrıdağı'nın eteğinde (yt) / dalgalanan (y) (s.86)

Sıfat-fiil grubu, söz dizimi içinde isim, sıfat ve zarf görevi yapmaktadır.⁵⁴

Ahmet'in yüzüne düşen gölge Sofi'nin gözünden kaçmadı. (s.16) (sıfat)

Belki gözü kanlı, dediğinden dönmez bir Beydi. (s.17) (sıfat)

Onlar bilmiyorlar mı ki yadigâr gelmiş, gelmiş de kapıda durmuş, üç kere götürülüp bırakılmış, sonra da geri dönmüş bir at kimseye verilmez? (s.19) (sıfat)

Dağdan gelen, ovadan yükselen bütün sesler de bu uçuruma gelip yankılanıyorlardı. (s.349) (sıfat)

Ve bu deliği bilmeyen, duymayan yoktu. (s.34) (isim)

Sofi, Ahmet, Musa Bey, sırasıyla delikten dışarıya, başını almış gitmiş bahara bakıyorlardı. (s.36) (sıfat)

⁵³ Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri, Şekil Bilgisi*, 910. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.

⁵⁴ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 54.

*Böyle, hiç konuşmadan, bazen de hiç kıpırdamadan, donmuş, uykulu, **ayağa kalkmış** ölüye benzer üç gün Gülbahar'ın ağzını bıçak açmaz, dolaştı durdu. (s.37) (sıfat)*

*Yusuf gider, babasına **olanı biteni** haber verir miydi? (s.51) (isim)*

***Kanadın değdiği** yerde göl incecikten dalgalanır, ince dalgalar genişleyerek, gelir, bakır kıylara vurur. (s.51) (sıfat)*

*Sonra **aklına geleni**, Ahmet'i Sofi'yi, Musa Bey'i anlattı. (s.55) (isim)*

***Arabistan'dan, Trabzon'dan, bütün Anadolu'dan gelen** yollar burada birleşir, İran'a Turan'a, Hindistan'a, Çin'e Maçin'e buradan giderdi. (s.57) (sıfat)*

***Yolunu yitirmiş** kervanlara yol gösterir, **başı sıkışmış** kervancılardan imdatlarına koşardı. (s.57) (sıfat, sıfat)*

***Onu yiyip bitiren, onu bu hale getiren, onuruna dokunan** bir şeyler vardı bu işte ama ne olduğunu kendi de bilmiyordu. (s.58) (sıfat)*

*Babası bu anlarda **Ağrıdağı'ndan bin bir gümbürtüyle, yıldırımla, şimşekle inmiş** bir korku Tanrısıydı. (s.74) (sıfat)*

*Çok uzaklardan **ateşte yürüyenler** gözükiyordu. (s.84) (isim)*

***Konuk gelmiş** sevdalılar bir can için geriye gönderilemez. (s.93) (sıfat)*

***Büyük sevdalara yüreğini açmış** dağın aydınlığına, ışığına diz çöktüm. (s.97) (sıfat)*

*Ağrı uyanmış, bakmış ki **ateşi koparan, başını almış** gidiyor. (s.100) (isim, zarf)*

*Ağrı, **doruğuna çıkkanı, orayı göreni**, ateşini çalsın, çalmasın, hiçbir zaman bağışlamamıştır. (s.100) (isim, isim)*

*Ve sabahleyin, **kan tere batmış** atın üstünde, dimdik Ahmet geldi, sarayın kapasında durdu. (s.114) (sıfat)*

2.1.4. İsim-Fiil Grubu

Bir isim ile ona bağlı ögelerden oluşan kelime grubuna isim-fiil grubu denmektedir. Bu grupta isimler -ış/-iş, -ma/-me, -mak/-mek ekleriyle kurulmaktadır.⁵⁵ İsim-fiil grubundaki isimler, bir nesne yerine bir işi, oluşu veya durumu belirtmek için kullanılmaktadırlar. -mek ekiyle kurulan isim-fiiller, şahıs çekim eki veya iyelik ekleri alabilmektedir. Cümlede özne, yüklem, nesne ve yer tamlayıcısı olarak yer alan bu -mek, -mak grubu isim-fiiller sadece belirtisiz isim tamlaması oluşturabilirler. Diğer isimlerden farklı olarak -ma- olumsuzluk ekini alırlar. Ancak çoğul eki almazlar. -me/-ma isim-fiilleri ile oluşan kelime veya kelime grupları, şahıs çekim eki, iyelik eki ve çoğul ekini alırlar ve tamlama oluşturabilirler.⁵⁶

Kelime grubunun esas ögesi isim-fiil eklerini alan isimdir ve genellikle sonda yer almaktadır. Yüklem görevinde olduğu vakit özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf öğeleri ile tamamlanan bu kelime grupları yüklem görevinde iken yargı bildirmezler.⁵⁷ Yüklem görevlerinin yanı sıra bu tip kelime grupları, cümlede özne, nesne, zarf ve yer tamlayıcısı olarak yer almaktadırlar.⁵⁸

Babasının samimiysizliğini (bln) / örtmek (y) (s.32)

Yüzünde, en tatlı yeri olan gamzelerinde (yt) / derin bir gülüş (y) (s.37)

Zindanda kaldığı sürece (z) / onunla (yt) / buluşmak (y) (s.43)

Tek başına (z) / kalabalığın üstüne (yt) / atılmak (y) (s.84)

Onun dediğini (bln) / yerine getirmek (y) (s.110)

İsim-fiil grubu söz dizimi içerisinde sadece isim görevinde bulunmaktadır.⁵⁹

Kaval çalmak bir soluk, bir dış işiydi. (s.27) (isim)

Gülbahar gözlerini indirmek zorunda kaldı. (s.38) (isim)

⁵⁵ Özkan v.dğr., *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, 71.

⁵⁶ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, 214-216.

⁵⁷ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 55.

⁵⁸ Özkan v.dğr., *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, 73.

⁵⁹ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 56.

Gülbahar hiç **ayrılmak** istemiyor, gün batıncaya kadar burada, böyle susarak, **Ahmet'in elini tutmanın korkunç tadını sürdürmek** istiyordu. (s.41) (isim)

Yusuf **atı istemeye** kendisiyle birlikte gelir miydi? (s.49) (isim)

Sarayın demirci dükkanına bakan penceresine oturmuş, gözlerini kırpmadan oraya bakıyor, **bir büyüünün gerçekleşmesini** bekliyordu. (s.56) (isim)

Gözlerinde de, **şimdiye kadar hiç kimsenin belki de hiçbir insanda görmediği, kederli, umutsuz, derin, sevdalı bir bakış** vardı. (s.58) (isim)

Sert, yaman bir dövüş oldu. (s.71) (isim)

Yusuf bir süre orada gezindi, fakat onlardan **yemek istemeye, orada yemek yemeye utandı**. (s.75) (isim)

Ve bu duygudan kurtulmak zordu. (s.77) (isim)

"Ben korkağım," diyordu ve yalınkılıç, tek başına, **kalabalığın üstüne atılmak** için çabalıyordu. (s.84) (isim)

Sonunda **Gülbahar'a yalan söylemek** zorunda kaldı. (s.89) (isim)

Ahmet'in içini bir kurt derinden derine kemiriyor, **bu kemirilişi** Gülbahar her an görüyordu. (s.89) (isim)

Eğer Erzurum Paşası kendisini tutarsa, her şey kolaydı ve **Hoşap'ın o şumarık Beyi'nin kellesini almak** da çok kolaydı. (s.93-95) (isim)

İnsanlar **bu ateşi almak** istemişler, almışlar da. (s.100) (isim)

Ahmet teklifi kabul etmezse, Hoşap Beyi **onu kalede korumak** zorunda değildi. (s.102) (isim)

Bir çare, **bunları bir araya getirmemek** için bir çare. (s.106) (isim)

İşlerine gelmez **sarayı yıkmak**. (s.109) (isim)

Dövüşmeye fırsat kalmaz Paşa (s.110) (isim)

Başka çare yok Paşam. **Başka bir kurtuluş çaresi**. (s.111) (isim)

2.1.5. Zarf-Fiil Grubu

Zarf-fiiller hem fiil hem de zarf özelliklerini taşımaktadırlar. Bundan dolayı fiil özellikleri ile cümlede, hareket ve zaman kavramlarını karşılamaktadırlar. Zarf özellikleri ise bir iş ve oluşun durumunu ve tarzını belirtmektedirler. Bu özellikleri neticesinde cümlede, kişiye ve zamana bağlı bir yargı belirtmezlerken, yargı bildiren fiillerin yanında, onlardaki iş ve oluşun durum ve tarzını ortaya koyan zarf görevinde olmaktadır. Fiillerin köklerine veya gövdelerine birtakım eklerin getirilmesiyle oluşan bu grupta fiilin esas anlamı değişmemektedir. Zarf-fiiller, sıfat-fiiller gibi isim çekim eklerini almazken bazı isim-fiiller ve özellikle sıfat-fiiller isim çekim ekleri ile birleşerek zarf-fiil haline gelebilmektedir.⁶⁰

Zarf-fiil kelime gruplarında esas öge zarf-fiildir. Zarf-fiil çoğunlukla grubun sonundaki öge olmaktadır. Zarf-fiil yüklem görevinde iken anlamı cümlenin diğer ögeleri ile tamamlanmaktadır. Yüklem olan zarf-fiil ise yargı bildirmemektedir.⁶¹

Kıyılardan (yt) / daralarak (y) (s.9)

Kırmızı, mor kayalıklar, ufak, çürük kepir taşları (ö) / atlarının nalları altında (yt) / sular gibi (z) / çağıldayarak (y) (s.19)

Mahpus (ö) / zindandan (yt) / çıkınca (y) (s.36)

Zindandan gelen kaval sesini (bln) / duyunca (y) (s.42)

Yüreği (ö) / bir kuş yüreği gibi (z) / çırpınarak (y) (s.56)

Kılıcı elinde (z) / bir deli uğuntuda (yt) / sarayın dibindeki uçuruma (yt) / koşarak (y) (s.64)

Ağrı'nın doruğunda (yt) / ışığı (bln) / göremeyince (y) (s.108)

-(y)a, -(y)ı, -(y)u, -arak, -erek, -eli, -ıp, -up, -ınca, -unca, -madan ve -ken ekleri, tüm fiillerin köklerine ve gövdelerine eklenebiliyor olup gerçek zarf-fiiller grubunu oluştururlar. İsim-fiil ya da sıfat fiillere ise vasıta, eşitlik, çıkma, bulunma ve ayrılma hal ekleri eklenerek zarflar oluşturabilmektedir. -maksızın, -makla, -

⁶⁰ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, 983-984.

⁶¹ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 57.

masıyla, -dıkça, -dikçe, -casına, -dıktan, -dığından, -masından, -dıkta, -dığında, -ışında, -acağına, -asıya gibi ekler değışerek zarf-fiil ortaya çıkarırlar.⁶²

*Her yıl karlar **eriyip** de baha gözünü açınca, Ağrıdağı'nda bir ulu tazelik **patlayınca**, gölün kıyıları, ince kar çizgisinin üstü, keskin, kısa, küt çiçeklerle dolar.* (s.9)

*Sofi değneğine **basa basa**, ak uzun sakalı **titreterek** Ahmet'e geldi.* (s.19)

*Bir hoş, bir dağ gibi, her adım **atışında** yerinden **koparmışçasına** sağlam yürüyordu.* (s.34)

*Bu düşünceyi bir türlü kafasından atamıyor, eli kılıcının kabzasında atın yöresinde, öfke içinde, **dayanılmaz bir öldürme tutkusunda dolanıp**, duruyordu.* (s.62)

***Baktıkça** bakıyor, onu bir daha görmeyecekmiş gibi, bütün suretini bir daha **çıkarmamacasına** gözbebeklerine nakşediyordu.* (s.64)

***Uyumadıkça** korkusu artırıyordu.* (s.74)

*Bir delikanlı bir kızı **kaçırıp** da bir eve **sığındığında**, kızın babası kim olursa olsun, sığınılan evin sahibi kızı ona vermezdi.* (s.86)

*Ahmet yatağa girmeden önce kılıcı çekti, yalınkılıcı dōşegi iki parçaya **bölercesine** dōşegin üstüne yatırdı.* (s.88)

*Ahmet çakmağıyla **çalışa çalışa** bir ateş yaktı.* (s.115)

*Şimdi bu neyin nesi oluyor, kılıcı aralarına **koymakla** Ahmet ne demek istiyordu?* (s.88)

*Gülbahar **durdukça** duruyor, **yürüdükçe** uzaklaşıyordu.* (s.118)

-r / -mez, -di / -medi, -di mi, -di/-eli, -se gibi eklerle kurulan yapılar da zarf-fiil grubuna dahildir.⁶³ -r / -mez, -r / -er kalıplarında olumlu-er eki ve olumsuz -mez

⁶² Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, 984, 1020-1035.

⁶³ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, 1036-1038.

eki ile oluşturulan zarf-fiil grupları aynı zamanda ikileme gruplarına örnek olarak gösterilebilmektedir.⁶⁴

***Kendini bildi bileli** böyle güzel bir at görmemişti. (s.16)*

*At bir daha **gelirse**, al gene götür. (s.16)*

*Dünya dünya **oldu olalı** yapılmamış, görülmemiş, duyulmamış bir zulüm. (s.45)*

*Akşam **olur olmaz**, gece **çöker çökmez** doğru demirci dükkanına aktı. (s.67)*

*Bizde azıcık adamlık kalmış **olsaydı**, böyle bir teklifle Bey'in karşısına çıkmazdık. (s.93)*

*Paşa **içeri girer girmez** bir sürü atlı, bir sürü yaya delikanlı Ağrıdağı'nın yoluna atıldılar. (s.111)*

***Gelir gelmez** de ortadan kaybolur gider. (s.115)*

Zarf-fiil grupları, söz dizimi içinde zaman, tarz, sebep vs. gibi işlevlerle zarf görevinde bulunmaktadır.⁶⁵

***Daha gün doğmadan** Ağrıdağı'nın harman olmuş yalp yalp yanan yıldızları altında kavallarını bellerinden çıkarıp Ağrıdağı'nın öfkesini çalmaya başlarlar. (s.9)*

*Kürt Beyleri **istemeyerek**, Ahmet'e, Ağrıdağı insanlarına umucu gönderdiler. (s.19)*

*Paşa da hiçbir şey anlamıyor, **köyleri boş gördükçe** deliye dönüyordu. (s.23)*

***Kavalı eline alır almaz** Sofi başladı çalmaya. (s.27)*

*Zindandaki Sofi'ye her gün kendi eliyle yemekler götürüyor, **durmadan** ona sorular soruyordu. (s.27)*

***Ağrıdağı'nı bırakırlarken** yalvarmış yakarmış Sofi'yi dağdan ayıramamıştı. (s.30)*

*Sonra zorla ayağa kalktı, **ayakları ayaklarına dolanarak, yüreği göğsünü yırtarcasına döverek** zindanın kapısına gitti. (s.38)*

⁶⁴Gülseli Sev, "...-ar...-maz Zarf-Fiil Ekinin Kalıplaşmış Kullanımları", 113. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 13/2:2006.

⁶⁵ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 59.

Sabahın ilk horozları öterken kulenin dibinden kalktılar. (s.41)

El ele hiç kıpırdamadan öyle kaldılar, yürek yüreğe. (s.44)

Gün kavuşunca çobanlar karanlığa karışıp giderler. (s.51)

Gülbahar konuştu, ne dediğini, ne söylediğini bilmeden. (s.53)

Gözü hiçbir şey görmeden sarayın içinde dört dönüyordu. (s.55)

Sarayın demirci dükkanına bakan penceresine oturmuş, gözlerini kırpmadan oraya bakıyor, bir büyüünün gerçekleşmesini bekliyordu. (s.56)

Duvarlara tutunarak, yüreği bir kuş gibi çırpınarak Hüso 'ya gitti. (s.56)

Hiçbir kervancı, Şeyh'in meşesinin dibine para bırakmadan geçemezdi. (s.57)

Gülbahar saçını okşadı, dokunmaya kıyamayarak. (s.70)

O orada kuyuda kaldıkça biz burada nasıl birbirimizin yüzüne bakabileceğiz. (s.82)

Gelir gelmez de ortadan kaybolur gider. (s.115)

Gün kavuşur kavuşmaz da çobanlar kavallarını hep birden keserler ve Ağrıdağı'nın karanlığında solar yiter, karanlığa karışırlar. (s.115)

Gülbahar sallanarak bir kucak çalıyla içeriye döndü. (s.118)

Tanyerleri ıştırken, kavallarını bellerinden çekip Ağrıdağı'nın öfkesini, sevdasını çalarlar. Ve bir gün, kavuşurken bir ak kuş gelir. (s.119)

2.1.6. Tekrar Grubu

Tekrar grubu, cümlede anlamı kuvvetlendirmek, ifadeyi desteklemek ve kavramlara yoğun bir anlam kazandırmak amacıyla aynı türden iki kelimenin arka arkaya getirilmesiyle oluşan gruplardır. Arka arkaya gelen kelimeler anlamca veya sesçe birbirlerini takip eder özelliktedir. Bu kelime gruplarında, tekrarlamalar çeşitli şekillerde olabilmektedir. Aynı sözcüğün tekrarlanması gibi, birbirine zıt sözcükler de tekrar grubunda yer alabilmektedir. Anlam bağının yanı sıra ses bağı da tekrarlamaların sağlanmasında önemli bir yer tutmaktadır. Anlamca birbirlerine uzak

olan kelimeler sesçe birbirlerine benzediklerinden dolayı tekrarlanarak bir kelime grubu oluşturmaktadırlar. Başka bir deyişle tekrar grupları, gramer yapısı olarak çeşitli şekillerde olmaktadır. Aynen tekrarlar, zıt kelimelerin tekrarları, yakın ve eş kelimelerin tekrarlanması, pekiştirme yapılarak ortaya konulan tekrarlar bu grubu oluşturmaktadır. Bu tekrarlamalar cümlede çokluk, süreklilik, güçlendirme ve beraberlik gibi anlamlar taşıyabilmektedir.⁶⁶ Tekrar grubuna ait kelimeler ve kelime grupları çekim eki alabilmektedir.⁶⁷ Tekrar grubunu oluşturan tekrar ögesinde bulunan kelimelerin yerleri çoğunlukla değiştirilebilir. Ancak yerlerinin değiştirilmemesi önerilen bazı kalıplaşmış kelimeler de bulunabilmektedir. Birbirine şeklen veya anlam açısından benzeyen bu kelimeler yer değiştirebilmekle beraber, sözdizimine ve anlatım bütünlüğüne uygun düşmediğinden kalıplaşmış halleriyle kullanılmaktadır.⁶⁸

*Ak halkalar **tel tel** gölün som mavisine düşer, tam günün battığı anda kavalcılar çalmayı keserler.* (s.11) (aynen tekrar)

*Ak kuştan sonra çobanlar da sessiz, **birer ikişer** oradan ayrılır, karanlığa karışır çekilir giderler.* (s.11) (eş ve yakın anlamlı kelimelerin tekrarı)

*Bunu şöyle **hayal meyal** ansıyordu.* (s.11) (eş ve yakın anlamlı kelimelerin tekrarı)

*Paşa'ya **dik dik** baktı.* (s.19) (aynen tekrar)

*Paşa beyleri divana topladı, her birisini **teker teker** armağanladı.* (s.23) (aynen tekrar)

*Söylüyordu ama **dağı taşı** ayağa kaldıran, **dağı taşı** eriten bir sesle.* (s.32) (eş ve yakın anlamlı kelimelerin tekrarı)

*Gülbahar onlara yemek gönderiyor, **arada sırada** da zindana gidip onları uzaktan gözlüyordu.* (s.32) (eş ve yakın anlamlı kelimelerin tekrarı)

*Sabahları ovadan arkadaki tepeleri **belli belirsiz** bir tül maviyle incelten bir buğu yükseliyordu.* (s.36) (zıt anlamlı kelimelerin tekrarı)

⁶⁶ Özkan v.dğr., *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, 38-42.

⁶⁷ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 61.

⁶⁸ Vecihe Hatipoğlu, *Türk Dilinde İkileme*, 17. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1981.

Biliyorum, er geç ikinizin de babam boynunu vurduracak. (s.53) (zıt anlamlı kelimelerin tekrarı)

Ocaktaki közler yavaş yavaş karardı, demir soğudu, buz gibi oldu. (s.55) (aynen tekrar)

Gülbahar sevincinden deli divane oldu. (s.62) (eş ve yakın anlamlı kelimelerin tekrarı)

Gün açıldıkça kalabalıklar, kalabalıklar, dağılan bir sisin altından usul usul çıkar gibi, etekleri dalgalanan gecenin içinden çıktılar. (s.83) (aynen tekrar)

Karnını tuta tuta, bayıla bayıla, ulağa gecenin kalabalığını anlattıra anlattıra gülmüştü. (s.95) (aynen tekrar)

Bu gruba ait kelime grupları söz dizimi içerisinde isim, sıfat, zarf ve fiil görevinde bulunabilmektedirler.⁶⁹

Ahmet'in sarışın, kıvrır kıvrır altın sarısı pırıltılı sakalı uzun, dalga dalgaydı. (s.32) (fiil)

Ne olursa olsun, dünyada ilk olarak, benim yaptığım zindanın karanlığına pare pare ışık düşecek. (s.34) (sıfat)

Eli ayağı da tutmaz olmuştü. (s.38) (isim)

Demirci Hüso öfkeden çıldırdı, elinde çekici, bir öfke gibi sarayın kapısına geldi, bağırды çağırды. (s.67) (fiil)

Paşa yavaş yavaş kendine geliyor, soğukkanlılığına kavuşuyordu. (s.80) (zarf)

Kalabalık ağır ağır saraya yürüdü. (s.83) (zarf)

Bu arada Hoşap Beyi'nin elçisi, şirin dilli Molla Muhammed saraya gidip geliyor. (s.95) (fiil)

Bir hayal olur gölün üstüne kayar, pare pare solarak ovada erir, çekilir, yok olur. (s.97) (zarf)

Çadırların önünde yıldız yıldız ateşler yanmaya başladı. (s.110) (sıfat)

---

⁶⁹ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 61.

Gün kavuşur kavuşmaz da çobanlar kavallarını hep birden keserler ve Ağrıdağı'nın karanlığında solar yiter, karanlığa karışırlar. (s.115) (fiil)

2.1.7. Edat Grubu

Edatlar, tek başlarına anlamları olmayan ancak isim veya isim kökenli kelime ve kelime gruplarından sonra gelerek onlara anlam ve dil bilgisi bakımından bağlı olan ve bağlandıkları kelime ile cümlenin diğer öğeler arasında ilişki kuran kelimelere edat denmektedir. Eklendikleri isim, sıfat, zamir gibi isim kökenli kelimelerle bir araya geldiklerinde edat grubunu oluşturmaktadırlar. Bu gruplar isimlerden önce sıfat, sıfat ve fiillerden önce geldiklerinde zarf görevi görmektedirler.⁷⁰ Edat grubunda, edat sonda, isim ögesi ise başta bulunur. Edat gruplarında, isim unsuru ek alabileceği gibi eksiz de bu grup oluşturulabilmektedir.⁷¹

Edatların cümle içinde kalıcı bir rol üstlenmemelerinden dolayı, aynı özellikteki çekim ekleri ile benzer özellikler gösterebilmektedirler. Bu özelliklerinden dolayı edatlarla benzer nitelikteki çekim ekleri edatlar yerine kullanılabilir.⁷²

Kıpkırmızı bir dilim / gibi (s.14)

Bir at / için (s.19)

İliklerine / kadar (s.36)

Her bir yanı havanda dövülmüş / gibi (s.37)

Sabaha / karşı (s.41)

Dünyanın öteki ucuna / kadar (s.42)

Bana itimat ettiğinden / dolayı (s.88)

Bu kalabalığın hatırı / için (s.109)

Bundan / dolayı (s.109)

⁷⁰ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, 1052.

⁷¹ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 63.

⁷² Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, 1053.

Edat gruplarında, isim ögesi kelime grubu olabilmektedir.⁷³

Fırdolayı kırmızı, keskin, bıçak ağzı / gibi (s.9) (isim unsuru: sıfat tamlaması)

Utangaç bir kız / gibi (s.34) (isim unsuru: sıfat tamlaması)

Ağrı çiçeği / gibi (s.42) (isim unsuru: isim tamlaması)

Havanda dövülmüş / gibi (s.37) (isim unsuru: sıfat-fiil grubu)

Kalenin burcuna / kadar (s.71) (isim unsuru: isim tamlaması)

Adamların başlarının vurulacağı yere / kadar (s.71) (isim unsuru: sıfat tamlaması)

Bir kadim beylik geleneğinin selameti / için (s.92) (isim unsuru: isim tamlaması)

Yüklendiği borç / için (s.92) (isim unsuru: sıfat tamlaması)

Edat grubu, söz dizimi içerisinde, isim, sıfat ve zarf olarak görev alabilmektedir.⁷⁴

Boynunu uzatmış, geniş burun delikleriyle kapının yer yer çatlamış tahtasını koklar gibiydi. (s.11) (zarf, isim)

Arada sırada yoldan geçen kervanların çingirak sesleri zindana kadar geliyor, zindan kuyusunun asılı durduğu uçurumda yankılanıyordu. (s.34) (isim)

Gülbahar önüne geçilmez bir coşkunlukla düşünüyordu her şeyi. (s.37) (zarf)

Sofi, sabaha kadar kaval çaldı. (s.53) (zarf)

Kor gibi demiri ocaktan çekti, örsün üstüne koydu, balyozu indirdi. (s.55) (sıfat)

Gün akşam oluncaya kadar, demirci dükkanında daha ne büyüler gerçekleşmedi. (s.56) (zarf)

⁷³ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 63.

⁷⁴ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 64.

*Az sonra demirci dükkanından çıkıp ata atladı ve **dağa doğru** doludizgin sürdü.* (s.60) (zarf)

*Şeyhime selam söyle, **bana itimat ettiğinden dolayı**, en değerli emanetini bana yolladığından dolayı ona minnettarım.* (s.88) (zarf)

*Kalabalık **gerilmiş yay gibiydi.*** (s.111) (isim)

*Gülbahar **onun bu tutumundan dolayı** üzüldü.* (s.114) (zarf)

2.1.8. Bağlama Grubu

Kelimeleri, kelime gruplarını ve paragrafları anlamca ve şeklen birbirlerine bağlayan ve bağladıkları arasında anlamsal bir bağ kuran öğelere bağlaç ya da bağlama denmektedir.⁷⁵ Diğer edatlarla benzer bir şekilde, bağlama edatları da cümlede tek başına anlamı yoktur ve cümleler arasında anlamsal düzeni ve sürekliliği sağlamaktadırlar.⁷⁶

Bağlama edatları ve isim ögesinin bir araya gelmesiyle oluşan kelime gruplarına bağlama grubu denmektedir. Genellikle isim unsuru, Bağlama edatı, isim unsuru sıralaması ile kurulan bağlama gruplarında, ikiden fazla isim unsurunun “ve” ile bağlanması durumunda bağlama edatı son isim unsurundan önce kullanılmaktadır. “Ne... ne...”, “hem... hem...” “...da ...da” “ister... ister...” gibi bağlama edatlarında ise bağlama unsuru, isim unsuru, bağlama unsuru, isim unsuru sıralamasında isim ile bağlama edatı yer değiştirebilmektedir. “ile” bağlama edatı bazen isimle birlikte -(y)la olarak aynı işlevi görebilmektedir.⁷⁷ “değil” kelimesi hem edat hem de bağlama edatı olduğundan dolayı farkının anlaşılması kolay olmamaktadır. Cümlenin tüm öğelerinde yer alabilen “değil” kelimesi, bağlama edatı olarak kullanıldığında kelimeleri ve kelime gruplarını bağlamaktadır.⁷⁸

*Göl **değil** bir kuyu.* (s.9)

*Hem **sevinçli** hem **korkulu*** (s.16)

⁷⁵ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, 1091.

⁷⁶ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, 1094.

⁷⁷ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 65-66.

⁷⁸ Mehmet Özmen, “Türkçede Değil Kelimesi ve Kullanımları”, 213. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi 29/0, 2000.

Acem Şahı da olsa, Köroğlu da olsa (s.16)

Ne bir çoban ne bir yolcu ne bir eşkiyayla (s.21)

Sofi, Musa Bey ve zindan (s.42)

Gülbaharla Ahmet'in sevdaları (s.82)

Kötü ya da iyi. (s.88)

Yüz bin yılın öfkesi ve de acısıyla (s.106)

Bağlama grupları, söz dizimi içerisinde isimi sıfat ve zarf görevinde bulunabilmektedir.⁷⁹

Onlar bey değil, Paşa'ya kul olmuşlar. (s.19) (isim)

Güneş değil de iri yuvarlak, parıl parıl yanan billur kırmızısı bir elmaya benziyordu. (s.46) (isim)

Bunları böylece hem Ahmet hem de Gülbahar düşünüyorlardı. (s.46) (isim)

Yusuf bugün değilse, yarın her şeyi, ne biliyorsa hepsini babasına açacaktı. (s.77) (zarf)

Bunu da hem Ahmet hem de herkes bilirdi. (s.102) (isim)

2.1.9. Unvan Grubu

Unvan, bir kimsenin mesleğini veya toplum içindeki durumlarını gösteren kelimeler grubuna verilen addır.⁸⁰

Bir şahıs ismiyle bir unvan veya akrabalık isminin bir araya getirilmesi ile oluşan bu gruba unvan grubu denmektedir. Bu grupta, kişi ismi başta, unvana veya akrabalık bağına ait olan isim sonda olmaktadır.⁸¹

Mahmut Han (s.17)

Gülbahar Hanım (s.30)

⁷⁹ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 67.

⁸⁰ Yeter Torun, "Türkçede Unvan Grupları ve Diziliş Özellikleri Üzerine", 362. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15/1, 2006.

⁸¹ Özkan v.dğr., *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, 56.

Musa Bey (s.46)

Mustafa Bey (s.66)

Unvan grubu, söz dizimi içerisinde isim görevinde bulunmaktadır.⁸²

Mahmut Han hakkı, yadigarı bilemez. (s.17)

Ve *Gülbahar Hanımla Sofi* 'nin zindandaki dostlarını anlattı. (s.30)

Ahmet, *Sofi* 'nin zindanda olduğunu da *Musa Bey*'den öğrendi. (s.30)

İsmail Ağa onun pişmanlığını anladı. (s.109)

2.1.10. Birleşik İsim Grubu

Bir şahsa özel isim olmak kaydıyla birden fazla kelimenin bir araya gelmesiyle oluşan kelime grubuna birleşik isim grubu denmektedir. İki veya daha fazla kelimeli tüm kişi isimleri birleşik isim grubuna dahildir ve bu grupta isimler eksiz birleşmektedir. Tamlananı özel isim olan sıfat tamlamalarında, sıfat ve isim kalıplaşarak birleşik isim grubunu oluşturabilmektedir. Benzer durum, unvan grupları ile kaynaşmış isimlerde de ortaya çıkabilmektedir. Bu unvan ve isim de birleşik isim grubunu oluşturabilmektedir. Bu kelime grubu, söz dizimi içerisinde isim görevinde bulunabilmektedir.⁸³

Kürt beylerinden Molla Kerim yüze gelip Paşa 'ya dedi ki. (s.21)

Demirci Hüso öfkeden çıldırdı, elinde çekici, bir öfke gibi sarayın kapısına geldi, bağırdı çağırdı. (s.67)

Yanına da *Halifem İbrahim* 'i vereceğim. (s.86)

Bu arada, Hoşap Beyinin elçisi, şirin dilli *Molla Muhammed* saraya gidip geliyor. (s.96)

Orada, kalabalığın ucunda, *Ahmedi Hani* türbesinin yakınında, kadınların arasında. (s.103)

---

⁸² Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 66.

⁸³ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 69-70.

2.1.11. Ünlem Grubu

Her türlü duyguyu ve heyecanı anlatan kısa seslere ünlem denilmektedir. Ünlemler üçe ayrılmakta olup, asıl ünlemler, ünlem olarak kullanılan kelimeler ve yansımalar olarak isimlendirilmektedirler. Ünlemler, tek başlarına da cümle içinde de kullanılabilirler. Ünlemin cümle içindeki yeri başta veya sonda olabilmektedir.⁸⁴ Ünlemler aynı zamanda seslenme gruplarını içerebilmektedir. Ünlem grubu ve seslenme grubu birlikte kullanılıp, ünlem grubunun anlamının kuvvetlenmesi sağlanmaktadır.⁸⁵

Bir ünlem ile bir isim ögesinin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan kelime grubuna ünlem grubu denmektedir.⁸⁶ Bu grupta ünlem ve isim eksiz olarak birleşmektedir.

Vallah billah, bu onun atı. (s.66)

İnşallah dağın başında ışık yanar İsmail Ağa. (s.109)

2.1.12. Sayı Grubu

Sayılar Türkçe söz dizimi içerisinde pek çok şekilde ve pek çok grupta yer alabilmektedir. Sayılar, isim tamlaması ve sıfat tamlaması olarak bulunabilecekleri gibi asıl olarak sayı grubunu da oluşturabilmektedir. Tekrar gruplarında ve bağlama gruplarında da sayılar bulunabilmektedir.⁸⁷

Basamak sistemine göre sıralanmış sayılardan oluşan isim gruplarına sayı grubu denmektedir. Ayrı halde yazılan bu sayı grupları aynı zamanda eksiz olarak isimler birleşmektedir. Bir kelime grubu içerisinde bulunan sayılar ya sayı grubuna ya da sıfat tamlamasına dahildir. Bu kelime grupları, söz dizimi içinde isim ve sıfat olarak görev almaktadır.⁸⁸

⁸⁴ Ediskun, *Türkçe Dil Bilgisi*, 322.

⁸⁵ Cengiz Alyılmaz, “Ünlemlerin Seslenmeleri Kuvvetlendirici İşlevleri”, 35. Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 10, 1998.

⁸⁶ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 70.

⁸⁷ Hasan Karaca, “Türkiye Türkçesinde Sadece Sayılarla Kurulan Söz Dizimsel Yapılar, 816-817. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17/3, 2018.

⁸⁸ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 70.

Yirmi iki (s.27) (sayı grubu)

On beş / at (s.30) (sayı grubu)

Yüz bin / yıllık (s.107) (sıfat tamlaması)

Ağrıdağı'nın yamacında, dört bin iki yüz metrede bir göl vardır. (s.9) (sıfat)

Babası ölmeyen on iki yıl önce de buraya, Beyazıt'a, saraya gelmiş, babası ölünce de yerine paşa olmuştu. (s.25) (sıfat)

Böyle durur, Gülbahar'ın yüzüne bir ömür, bin yıl bıkmadan usanmadan bakardı. (s.64) (sıfat)

Yüz bin yılın başkaldırma duygusu vardı. (s.106) (sıfat)

2.1.13. Birleşik Fiil Grubu

Birleşik fiiller, bir isim ile bir yardımcı fiilin, iki ayrı fiilin ya da isim kökenli kelime grupları ile esas fiilin birleşmesi ile oluşan kelime gruplarına denmektedir. Bu kelime grupları birleşip birleşik fiil gruplarını oluşturmaktadırlar.⁸⁹ Bir hareketi karşılayan ve bir hareketi tasvir eden birleşik fiiller olarak iki gruba ayrılmaktadır.

Bir hareketi karşılayan birleşik fiiller, bir esas yardımcı fiil ve ismin bir araya gelmesiyle oluşabildiği gibi direkt olarak esas fiillerle de oluşabilir. Ancak bu durumda bu grubu oluşturan öğelerin biri ya da hepsi anlamını kaybetmiş ya da deyimleşmiş olabilir. Ana yardımcı fiille oluşan ilk grupta, *et-*, *eyle-*, *yap-*, *kıl-*, *ol-* ve *bulun-* yardımcı fiilleriyle birlikte isim ögesi birleşmekte ve fiil sonda esas öge olan isim başta bulunmaktadır. Yardımcı öge, çekim görevi yüklenerek ismi fiil haline getirmektedir.⁹⁰

Mahmut Han büyük bir toyluk eyledi. (s.18)

Bir dağlı, bir talancı, bir çocuk, daha bıyığı bitmemiş, benim atımı çaldı, bana hakarete bulundu. (s.19)

Hiçbir canlıyla karşılaşmamaları onu deli etmişti. (s.21)

⁸⁹ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, 791.

⁹⁰ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 73-74.

Üç dört aya varmadan, yaz bahar ayları demeden atı da Ahmet'i de bulup sana **teslim edeceğiz.** (s.23)

Yakında at da Ahmet de **elinde olacak.** (s.28)

Gülbahar, dağlılara **haksızlık ediyorum,** diye kendi kendine çıktı. (s.49)

Ama o kimseyi **kabul etmez** ki. (s.56)

Gülbahar ne isteyecek diye **merak ediyor,** gerilmiş, bütün bedeni, düşüncesiyle Memo'nun isteğini bekliyordu. (s.70)

Ne diyorsun sen, bu yaptığın insanlıktan, yiğitlikten dolayı sana beğendiğin en güzel bir silah, bir at **armağan edeceğim.** (s.82)

Dünyaya karşı **rezil rüsva oldum.** (s.84)

Nöbetçi, İbrahim'i görünce **niyazda bulundu** ve onları kaleye götürdü. (s.87)

Beyimiz diyor ki bir kız için beni ele aleme **rüsva kılmasın.** (s.95)

Alçak oğlu alçak, benimle **alay ediyor.** (s.95)

Bir yardımcı fiil ile birleştiğinde şeklen bozulmaya uğrayan veya tek başına kullanılamayan bazı isimler, fiille birleşik yazılmaktadır.⁹¹

Memo'yu düşündükçe, onun acılı yüzü gözlerinin önüne geldikçe **kahroluyor,** elinden geldikçe Memo düşüncesini kafasından kovmaya çalışıyor, onu hiç düşünmek istemiyordu. (s.42)

Baktıkça bakıyor, onu bir daha görmeyecekmiş gibi, bütün suretini bir daha çıkamamacasına gözbebeklerine **nakşediyordu.** (s.64)

Dervişler, sofiler bir harman yeri kadar serilmiş közün üstünde yürüyorlar, közün kıyısına dizilmiş, halkalanmış müritler de ateşte yürüyenlere ilahiler söylüyor, **zikrediyor,** kaval çalıyorlardı. (s.84)

Ol- yardımcı fiili, isimlerin yanı sıra sıfat-fiillerle birlikte kullanılabilir. Çoğunlukla –miş ol-, -ır ol- ve –maz ol-, -acak ol- ve –yor ol- kalıpları ile ortaya çıkan bu grupta sırasıyla geçmiş bir eylemden, alışkanlık belirten

---

⁹¹ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 72.

bir eylemden, niyet belirten bir eylemden ve geçmişten gelen ve devam eden bir eylemden söz ederken kullanılmaktadır.⁹²

*Geceleri gözlerine **uyku girmez olmuştu.*** (s.33)

*Eli ayağı da **tutmaz olmuştu.*** (s.38)

*“Ben tanıyorum Paşa, o at senin attır,” **diyecek oldu.*** (s.66)

*Adamın sesi bağırmaktan **çıkamaz olmuştu.*** (s.74)

*Bir gün çoban **duramaz oldu,** Ağrı'dan destur isteyip saklandığı yerden çıktı.* (s.98)

Yardımcı fillerin yanı sıra bazı birleşik fiillerde kelime grupları ile birlikte esas fiiller kullanılmaktadır. Ancak bu grupta esas fiil ile birleşen kelime gruplarının oluşturduğu birleşik fiil grubunda öğelerin bir kısmı veya tamamı sözlükteki anlamlarını kaybetmiş veya deyim haline gelmiş olabilmektedir. Bu grupta fiille birleşen isim, çekim eki alabilmektedir.⁹³

*Mahmut Hanla **başta çıkılmaz.*** (s.17)

*Paşa atı için her şeyi **göze alacaktı.*** (s.19)

*Köyde **mola verildi.** Evlere **ateş verdirdi.*** (s.19)

*Musa Bey'in de yiğitliği çok **hoşuna gitmişti.*** (s.32)

*Zindandan gelen kaval sesini duyunca **kendine geldi.*** (s.42)

*Gülbahar'ın içindeki bütün duygular **başkaldırıyordu.*** (s.43)

*Hiç kimseyi dinlemezlerdi ama umucuyu, yakarıcıyı da kim olursa olsun, niçin olursa olsun kolay kolay **eli boş çevirmezlerdi.*** (s.47)

*Onlar kendilerine umucu gelmiş kadına ne için olursa olsun dokunmazlar, bir kadın onlara ne yaparsa yapsın ona **el sürmezlerdi.*** (s.49)

*Gene atın çevresini dolanıp uzun uzun atı **gözden geçirdiler.*** (s.66)

*Yanındaki İsmail, adamları, binbaşılıarı da kılıçlarına **el vurdular,** Paşa önde onlar arkada **zindanın yolunu tuttular.*** (s.71)

⁹² Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, 801-806.

⁹³ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 75-76.

Bütüin kasaba, evleri, dükkanları, yollarıyla kana bulanmıştı. (s.74)

Bugün de yakayı kurtarmıştı. (s.75)

On beş köyün erkekleri yakalamak, öldürmek için çobanın ardına düştüler.
(s.97)

Tam bu sırada Ağrı uyanmış, bakmış ki ateşi koparan başını almış gidiyor.
(s.100)

Hoşap'a doğru yola düştüler. (s.102)

Bir hareketi tasvir eden birleşik fiillerde, zarf fiil eki olan bir fiil ile bir tasvir fiili bir araya gelmektedir. Bu fiiller, esas fiile yeterlilik, tezlik, süreklilik ve yaklaşma gibi anlamlar katmaktadır.⁹⁴

“-ebilmek, -abilmek” fiili ile kurulan birleşik fiil grubunda, bu fiil yeterlilik ve olasılık anlamlarını katmaktadır. “-me” eki olumsuz yapının sağlandığı bu grupta, ekten önce –e/-a harfi gelmektedir. “-ivermek” fiili ile kurulan bu fiil grubunda, bu fiil yerine göre tezlik ve önemsizlik, savsama gibi anlamlara gelmektedir. “-ekalmak, -akalmak,” fiili ile kurulan birleşik fiil grubunda, bu fiil süreklilik anlamını taşımaktadır. “-eceği, -esi gelmek” fiiliyle kurulan bu grupta, bu fiil isteklenme anlamı katmaktadır. “-eyazmak, -ayazmak” fiileri ile kurulan birleşik fiil gruplarında, bu fiil yakınlık, yaklaşma anlamlarını taşımaktadır. “-eceği tutmak” fiili ise beklenmedik bir durumu anlatmak için kullanılmakta olup esas fiile eklenmektedir.⁹⁵

Adamlarını, kumandanlarını topladı, bir karara varamadılar. (s.18)

Bir bora fırtına, bir çığ her şeyi yok edebilirdi. (s.23)

Nasıl bulabilirlerdi Beyler onları? (s.25)

Kavalı ancak gençler iyi çalabilirlerdi. (s.27)

Memo öyle kalakalmıştı. (s.38)

Bu kadar cömert, böyle bir insan yeryüzüne gelebilir miydi? (s.44)

Bütüin bu düşünceler, korkular onu yatağında daha fazla tutamadı, yataktan çıktı, bir anda da kendini zindanın kapısında buldu. (s.44)

⁹⁴ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 75.

⁹⁵ Gencan, Tahir Nejat, *Dil Bilgisi*, 311-317. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1979.

*Ve onlar gider gitmez Memo ortadan **yitiverdi.*** (s.71)

*Babasının divandan tok, gürültülü, öfkeli sesi kulağına kadar geldi. Ve ses birden yitti, bıçakla kesilir gibi **kesiliverdi.*** (s.75)

*Bir kadın bir erkek dizilmiş gövenden uzunluğu gelip saraya kadar dayanıyor, yedi davulcu, yedi zurnacı aynı havayı çalarak bu uzun gövendi ancak **idare edebiliyorlardı.*** (s.84)

*Kızını bir dağlı köpeği kaçırsın bakalım, **gülebilir mi, alay edebilir mi?*** (s.95)

*Kalabalık karşısında askerleriyle birlikte eli kolu bağlı **kalakalmış,** bu karınca örneği kalabalığa hiçbir şey **yapamamıştı.*** (s.95)

*Onlarla her zaman **birleşebiliriz,** Paşam.* (s.108)

“Çalış-, başla-, iste-” gibi esas fiillerle beraber “-maya çalış-, -maya başla-, -mak iste-” gibi kalıplarla birleşik fiil kurulmakta olup, hareket isimlerini tasvir etmeye yaramaktadır.⁹⁶

*Bu arada, tam gün kavuşurken gölün üstünde kar gibi ak küçücük bir kuş **dönmeye başlar.*** (s.9-11)

*Duvarın dibine oturup Ahmet’in kavalını **çalmaya başladı.*** (s.32)

*Gülbahar hiç **ayrılmak istemiyor,** gün batıncaya kadar burada, böyle susarak, Ahmet’in elini tutmanın korkunç tadını **sürdürmek istiyordu.*** (s.41)

*Memo’yu düşündükçe, onun acılı yüzü gözlerinin önüne geldikçe kahroluyor, elinden geldikçe Memo düşüncesini kafasından kovmaya çalışıyor, onu hiç **düşünmek istemiyordu.*** (s.42)

*Sana her şeyi bildiğini, atı senin getirdiğini, demirci dükkanına gittiğini, bildiğini **bildirmek istemiyor.*** (s.77)

*Çadırların önünde yıldız yıldız ateşler **yanmaya başladı.*** (s.110)

*Sanki çok eski tanıdığıydı da **anımsamaya çalışıyordu.*** (s.117)

---

⁹⁶ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 79.

2.1.14. Kısaltma Grupları

Kelime gruplarında ve cümlelerde yıpranma veya kalıplaşma vasıtası ile meydana gelen ve hâl ekleri ya da iyelik ekleri ile aradaki ilişkiyi kuran gruplara kısaltma grupları denmektedir.⁹⁷ Kısaltma grubunda, çoğunlukla isim-fiil, sıfat-fiil veya zarf-fiil olarak kısaltmaya gitmiş ve bir kısmı kalıplaşmış kelime ya da kelime grupları bulunmaktadır. Bu grubun ikinci ögesi genellikle nitelik ismi olmaktadır.⁹⁸

Gölün mavi suyu, bakır rengi toprağı baş döndürücü (olan) keskin kokularla kokar. (s.9)

Ak kuştan sonra çobanlar da sessiz (sessizce, sessiz bir şekilde), birer ikişer oradan ayrılır, karanlığa karışır çekilir gider. (s.11)

Atın sahibi (olan) bir sütsüz (birisi) çıkar da iller de atımı isterim derse dövüş olacak. (s.16)

Yusuf gider, babasına olanı biteni (şeyleri) haber verir miydi? (s.51)

Yıldızlar, Ağrıdağı'nın apaydınlık olmuş ayaz gecesinde, gökyüzüne irili ufaklı (olarak) serpilmişlerdi. (s.60)

Delikanlılar, yiğitler, sevdaya doymuş (olan) kadınlar. (s.82)

Çok uzaklardan ateşte yürüyenler (insanlar) gözüküyordu. (s.84)

Görülmüş, duyulmuş (şey) mudur (s.102)

Bu grup, söz dizimi içerisinde isim, sıfat ve zarf olarak görev alabilmektedir.⁹⁹

Sofi bir süre azıcık ürkmüş (olan), azıcık şaşırılmış (olan) azıcık korkmuş (olan) atın ötesinde sessiz durdu. (s.11) (sıfat)

Bir süre bomboş ne yapacağını, nereye gideceğini bilmez (bir şekilde, olarak) orda durdu, sonra elindeki Memo'ya vermesi gerekli (olan) anahtarı gördü. (s.41) (zarf, sıfat)

⁹⁷ Abdurrahman Özkan, "Türkiye Türkçesinde Kısaltma Grupları", 127. İnsan Bilimleri Araştırmaları Dergisi 6/11, 2004.

⁹⁸ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 79-80.

⁹⁹ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 80.

Sonra aklına geleni (her şeyi), Ahmet'i Sofi'yi, Musa Bey'i anlattı. (s.55)
(isim)

Bütün gece düşündüklerinden (düşündüğü şeylerden) şimdi, Gülbahar'a hayran bakarken utanmıştı. (s.64) (isim)

Dünyaya doymuş (olarak) gidiyorum. (s.72) (zarf)

Ama evime gelmiş (olan) bir konuğu, bir can için ona gönderemem. (s.93)
(sıfat)

Ağrı, doruğuna çıkan (insanı), orayı göreni (insanı), ateşini çalsın, çalmasın, hiçbir zaman bağışlamamıştır. (s.100) (isim)

Ağır (bir şekilde), sallanarak, bitmiş (olarak), var gücüyle kendini toparlamaya çalışarak sarayın kapısına doğru yürüdü. (s.111) (zarf)

Onlar için kurulmuş (olan) düğünü görmediler. (s.114) (sıfat)

2.1.14.1. İsnat Grubu

Bu grubun öğelerinin hiçbirinde çekim eki olmadığı gibi, sadece birinci ögesinde iyelik eki bulunabilmektedir. Bu gruba isnat grubu denmektedir.¹⁰⁰

Ve her yıl Ağrıdağı'nda bahar gözünü açtığında, çiçeklerle, keskin (olan) kokularla, renklerle, bakır renkli (olan) toprakla birlikte Ağrıdağı'nın güzel, kederli kara gözlü, iri yapılı, çok uzun, ince parmaklı (olan) çobanları da kavallarını alıp Küp gölüne gelirler. (s.9)

Bu atı Ahmet'in kapısında ilk önce çok yaşlı, uzun ak sakallı (olan) Sofi gördü. (s.11)

Bir de zehir zıkkım (gibi olan) bir söz gönderdi. (s.19)

Yanan bir evden çok yaşlı (olan), ak sakalları ise bulanmış (olan), uzun kaşları gözlerini örtmüş (olan), yepyeni, mavi işlemeli bir şal-şapık giymiş (olan) bir yaşlı (adam) çıktı. (s.19)

---

¹⁰⁰ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 80.

Gülbahar hemen ona çok eski (olan), belki yüz yıllık (olan) bir kaval getirdi verdi. (s.27)

Ahmet soluğunu tutmuş (olarak) akşamdan beri onu bekliyordu. (s.44)

Mahmut Han renk renk mermer direkli (olan) sarayının büyük salonunda dört dönerken bağırtıyordu. (s.62)

2.1.14.2. Yükleme Grubu

Grubun birinci ögesinin yükleme hali eki almasıyla oluşan kısaltma gruplarına yükleme grubu denmektedir.¹⁰¹

Ve bu deliği bilmeyen, duymayan (kimse) yoktu (s.34)

Ağrı uyanmış, bakmış ki ateşi koparan (insan), başını almış (bir şekilde) gidiyor. (s.100) (ikinci öge: isnat grubu)

2.1.14.3. Yönelme Grubu

Grubun birinci ögesinin yönelme hali eki almasıyla oluşan kısaltma gruplarına yönelme grubu denmektedir.¹⁰²

Başa gelen (şeyler) çekilir. (s.16)

Ağrıdağı'nın doruğuna yakın (olan) yerinde, güneybatı yamacında bir göl vardı, adına Küp gölü derler. (s.51)

Gülbahar baştan sona (olarak) hikâyeyi ona da anlattı. (s.58)

Haberi duyan Kürt Beyleri, Musa Bey'in babası, arkalarında sırtlarına keçi postu geçirmiş (olan), başlarına keşe külah giyinmiş (olan) atlılarıyla Beyazıt kasabasına doldular. (s.60)

İşte bundan sonra böyle eşeğe ters bindirilmiş (olan) çok insan gördü Yusuf. (s.74)

¹⁰¹ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 81.

¹⁰² Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 81.

Başka türlü, acayip bir aya benziyordu kuyrukluyıldızı, tanyerine yakın (yerde). (s.111)

2.1.14.4. Bulunma Grubu

Grubun birinci öğesinin bulunma hali eki almasıyla oluşan kısaltma gruplarına bulunma grubu denmektedir.¹⁰³

Çok hapiste yatmış (olan) bir kişiymiş. (s.34)

Arada bir (olarak) zindandan gelen birkaç zincir şakırtısından başka bir şey duyulmuyordu. (s.43)

Bir ömürde kırk günlük (olan) bir mutluluk. (s.46)

2.1.14.5. Uzaklaşma Grubu

Grubun birinci öğesinin uzaklaşma hali eki almasıyla oluşan kısaltma gruplarına uzaklaşma grubu denmektedir.¹⁰⁴

Kapına haktan armağan (olarak) geldi. (s.16)

Kim görmüş ki haktan yadigâr (olarak) gelmiş at, Bey de olsa, paşa da olsa sahibine geri verile. (s.18)

Memo'nun avucundaki bir tutam saç kapkara bir yalım, bir ışık gibi balkıdı, incecikten yeşillenmiş (olan) toprağın üstüne aktı. (s.72)

2.1.14.6. Vasıta Grubu

Bu grupta, birinci öğe vasıta hali eki taşıyarak kısaltma grubu oluşturmaktadır.¹⁰⁵

Hançerli adam uzandı eşeğe ters binili, yumulmuş, kolları kıl örmelerle bağlanmış (olan) adamın sol kulağını tuttu, sonra kulağını kökünden kesti. (s.72)

¹⁰³ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 82.

¹⁰⁴ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 82.

¹⁰⁵ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 82.

Babası bu anlarda Ağrıdağı'ndan bin bir gümbürtüyle, yıldırımla, şimşekle inmiş (olan) bir korku Tanrısıydı. (s.74)

2.1.14.7. Eşitlik Grubu

Grubun birinci ögesinin eşitlik eki taşıdığı gruplara eşitlik grubu denmektedir.¹⁰⁶ “-çe, -ça, -ca, -ce” ekleri isim kökenli kelimelere, sıfatlara vs. getirilerek kelimelere eşitlik, benzerlik, görelilik vs. anlamlarını katmaktadır.¹⁰⁷ Ek olarak eklendiği isime anlamca eşitlik ve benzerlik anlamı eklemekte, nitelik ve nicelik yönünden eşitliği vurgulamaktadır.¹⁰⁸

Erinde geçinde bu akılsız, inatçı adam üstüne asker çekecek, belki yıllarca sürececek (olan) bir savaş başlayacaktı. (s.96)

2.1.14.8. Farklı Yapıdaki Kısaltma Grupları

Bu grubun kurallarına ters bir şekilde birinci ve ikinci ögenin birlikte ya da ikinci ögenin tek başına ek aldığı ya da farklı yapılarda kurulan kısaltma grupları bu grupları yer almaktadır.¹⁰⁹

Tepeden tırnağa (bir şekilde) bütün bedeni çıngıştı. (s.42)

Birden sarayın kapıları açılıyor, Ahmet'le Gülbahar Ağrıdağı'nda Küp gölünün yanında, ulu kartalların arasında el ele (bir şekilde) buluşuyorlardı. (s.56)

Birkaç kere bir uçtan bir uca (olarak) dalgalandı. (s.111)

¹⁰⁶ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 83.

¹⁰⁷ Vecihe Hatiboğlu, *Türkçenin Ekleri*, 44. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1981.

¹⁰⁸ Zeynep Korkmaz, “Türk Dilinde –ça Eki ve Bu Ekle Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme”, 279-280. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi 17/3-4, 1959.

¹⁰⁹ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 84.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AĞRIDAĞI EFSANESİ'NİN CÜMLE ÇEŞİTLERİNE GÖRE İNCELENMESİ

3.1. AĞRIDAĞI EFSANESİ'NDE CÜMLE ÇEŞİTLERİ

Yargı belirterek sıralanan kelimeler bütününe en basit anlamıyla cümle denmektedir.¹¹⁰ Bir cümlede tek bir yargı olabileceği gibi, tek bir yargıya, yan yargılarla bağlanmış kelime dizileri de olmaktadır. Cümle içinde bulunan yargı genellikle bir duygu, bir düşünce ya da bir istektir. Cümleler büyük harfle başlayıp nokta ile sona ermektedir. Soru işareti, ünlem işareti ve iki nokta da cümleye son veren işaretlerdendir.¹¹¹

En küçük anlatım birimi olan cümlenin, bir yargı belirtmesi gerekliliğinin yanı sıra, olayların ve durumların aktarımı da cümleyi oluşturmaktadır.¹¹² Bir hareketi, bir düşünceyi, bir olayı anlatan kelime gruplarının oluşturduğu cümleler bir yargıyı ifade etmeleri nedeniyle yargı grupları olarak adlandırılmaktadırlar. Cümlede yargıyı anlam olarak genişletmek veya desteklemek amacıyla başka öğelerden de yararlanılmaktadır. Özne, yüklem, nesne, yer tamlayıcısı, zarf tamlayıcısı öğeleri cümlenin öğelerindedir. Cümlede bu öğelerden birinin ya da birkaçının bulunması gerekmektedir. Özne ve yüklem bir cümledeki esas öğelerdendir, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf ise yardımcı öğeleri oluşturmaktadır. Bir cümlede yalnızca bir yüklem bulunmakta olup, birden fazla yüklem birden fazla yargı belirtmektedir ve ayrı cümleleri oluşturmaktadır.¹¹³

Tek bir cümlenin bir anlatımını karşılayamaması durumunda dil birliklerinden yararlanılmaktadır. Bu dil birlikleri yan yana gelen cümleler; edatlar,

---

¹¹⁰ Bazı dilbilimciler yüklem yargı esaslı tanımını doğru bulmamaktadır. Kelimelerin ve kelime gruplarının da yargı belirtebildiğini aktaran dilbilimciler bir dizgeyi cümle yapan olgunun yüklem olduğunu ve diğer öğelerle tamamlanan bir oluş, kılış ve durum bildiren öğelere yüklem dendiğini ortaya koymaktadır. Bkz. İbrahim Delice, "Yapısı Açısından Cümle Sorunu", 873. Turkish Studies – International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic 7/3: Yaz, 2012.

¹¹¹ Ediskun, *Türkçe Dil Bilgisi*, 323.

¹¹² Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 85.

¹¹³ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 398

ortak cümle öğeleri, ortak kip/şahıs ekleri ya da anlamsal ilişkileri bakımından bir araya gelmesi ile oluşmaktadır.¹¹⁴

Bu bölümde birden çok yükleme sahip cümleler, her bir cümle parantez içerisinde numaralandırılarak verilmiştir.

3.1.1. Bağlanma Şekillerine Göre Cümleler

3.1.1.1. Bağlama Edatlarıyla Bağlanan Cümleler

Aralarında anlamsal açıdan ilişki bulunan cümleleri birbirine bağlayan edatlar bulunmaktadır. Bu edatlar yardımıyla bağlanan cümleler bağlı cümleleri oluşturmaktadırlar. Edatlar cümlede bir görevle bulunmakta ve cümleyi bağlamaktadır. Bu görev karşılaştırma yapmak, benzetmek, açıklamada bulunmak, sebep-sonuç ilişkisi kurmak, amaç belirtmek, cümleleri sıralamak, eşitlik ve beraberlik yönünden bağ kurmak olabilmektedir.¹¹⁵

Sıralama edatları ile bağlanan cümleler

“Ki” bağlama edatı ile bağlanan cümleler

Ki bağlama edatı cümleleri cümlelere, cümle topluluklarını cümle topluluklarına bağlayan edatlardan birisidir. Bu bağlı cümlelerde bulunan “ki” bağlama edatı açıklama, karşılaştırma, sebep-sonuç ilişkisi kurma veya amaç bildirme gibi görevlerde bulunmaktadır. Bu yapıda ana cümleyi tamamlayan yardımcı cümleler bulunmakta olup Türk dil kurallarına göre ana cümlenin sonda olması kurallı bir cümleyi oluşturmaktadır. Ancak ana cümlenin başta olduğu örnekler de bulunmaktadır.¹¹⁶ Bununla beraber, ki ile kurulan cümlelerde iki fiili bulunan iki ayrı cümlenin bağlanabildiği gibi, bir isimle bir fiili olan iki ayrı cümleyi birbirine bağlayabilmektedir.¹¹⁷

(1)Paşa dedi **ki** (2)arkalarındaki ulu dağa, başındaki birkaç ipsize güvenmesin. (s.18)

¹¹⁴ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 85.

¹¹⁵ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 85.

¹¹⁶ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 85-86.

¹¹⁷ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 405.

(1)Onlar bilmiyorlar mı **ki** (2)yadigâr gelmiş, (3)gelmiş de kapıda durmuş, üç kere götürülüp bırakılmış bir at kimseye verilmez? (s.19)

(1)Bu dağlılar saklandıkları zaman öyle bir saklanırlar **ki** (2)onları şeytan bile bulamaz. (s.23)

(1)Paşa içinden diyordu **ki**, (2)bir tek adam göreyim şu dağlılardan, şu koca Sofi'den gayri, başka bir şey istemem. (s.23)

(1)Gülbahar baktı **ki** (2)bu kocamış, beli bükülmüş adamın dişleri öyle duruyor. (s.27)

(1)Kimi diyordu **ki**, (2)bu kadar kartal gibi beyler böyle tuzak kuracak kadar küçülürler mi? (s.30)

(1)Beyazıt Sarayı zindanı işte bundan dolaydır **ki** (2)dillere destan oldu. (s.36)

(1)Musa Bey'in babası oğlunu böyle bırakacak mıydı **ki** (2)başını kessinler? (s.47)

(1)O, öylesine çok korkmuştu **ki** (2)korkusu ona her şeyi yaptırdı. (s.51)

(1)Bir kervancıbaşıyım **ki** (2)dağlarda kaldım, (3)sana geldim. (s.57)

(1)Bir kervancıbaşıyım **ki** (2)Ağrı'nın tepesinde fırtınaya tutuldum, (3)sen imdat eylemezsen hepimiz kırılacağız. (s.57)

(1)Bir de öyle sert, öyle düşmanca baktı **ki** (2)Gülbahar dondu kaldı. (s.67)

(1)Memo derinden öyle bir inledi **ki** (2)Gülbahar sarsıldı, uyrgezerliğinden silkinip kendine geldi. (s.70)

(1)Herkes biliyordu **ki** (2)at, babasının atıydı. (s.72)

(1)Ahmet kendine bile söyleyemiyordu **ki** (2)Gülbahar'a söylesin. (s.89)

(1)Gün doğuyordu **ki** (2)uzaktan bir atlı gözüktü. (s.92)

(1)Baktı **ki** (2)az ötede, kendi evlerinin bulunduğu kayanın yanında sevgilisi dolanır durur. (s.98)

(1)Sen sağ olasin **ki** (2)beni böyle zor bir işe koştun. (s.103)

(1)Ne verdin Gülbahar ona ki (2)karşılığında canını aldın? (s.117)

“Ve” bağlama edatı ile bağlanan cümleler

Arapça kökenli aracı bir bağlama edatı¹¹⁸ olan “ve” ile iki veya daha fazla cümle ya da cümle topluluğu bağlanmakta olup, cümleler arasında sıralama ve sebep-sonuç yönünden bir ilişki bulunmaktadır.¹¹⁹

(1)Dizginleri sırma işlemeliydi ve (2)yerin altın, sedef kakma kaşına geçirilmişti. (s.11)

(1)Molla Kerim, Paşa'nın karşısına çıkıp el pençe divan durdu ve (2)vardıkları sonucu söyledi. (s.23)

(1)Kapının kemeri, yanı, mavi çinke taşındandı ve (2)taş kaba, pürtüklü yontulmuştu. (s.33)

(1)Abası doru bir tay postundandı ve (2)Kafkas gümüşü, sırmasıyla işlenmişti. (s.38)

(1)Gülbahar ondan uzaklaştı ve (2)gün doğdu. (s.41)

(1)Dükkânın içi sıcaktı ve (2)Hüso'nun bedeninin yukarısı her zamanki gibi çıplaktı. (s.55)

(1)Az sonra demirci dükkândan çıkıp ata atladı ve (2)dağa doğru doludizgin sürdü. (s.60)

(1)Memo yalnkılıçtı ve (2)hırsından dudaklarını yemiş, (3) bıyıklarını yolmuş, (4) yüzü kan içinde kalmıştı. (s.64)

(1)Yanaklarındaki gamzeler daha da güzelleşmişti ve (2)saçları Ahmet'in yüzünü örtmüştü. (s.64)

(1)Kedi sıcaktı ve (2)mırıltısı gittikçe çoğalıyordu. (s.68)

(1)Sol eli yumulmuştu ve (2)yüreğinin üstündeydi. (s.72)

(1)Kapıyı İsmail Ağa kendi eliyle kilitledi ve (2)anahtarı yanına aldı. (s.80)

¹¹⁸ Ahmet Şefik Şenlik, “Türkiye Türkçesinde Cümle Bağlacı Olarak Kullanılan ‘ve’ ve ‘da’ Hakkında Bazı Mülâhazalar”, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi 54: 113, 2016.

¹¹⁹ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 85.

(1)Kofileri gün gibi ıılayıp akıyordu ve (2)gövend gelip Ağrıdağı'nın eteğinde dalgalanan bir deniz gibiydi. (s.84-86)

(1)Nöbetçi, İbrahim'i görünce niyazda bulundu ve (2)onları kaleye götürdü. (s.87)

(1)Gülbahar gerilmiş yay gibiydi ve (2)sevdadan çıldırıyordu. (s.88)

(1)Bir şey gerçekse o da ortada inkâr edilemez bir değişikliğin olduğuydu ve (2)Ahmet kendisine eskisi gibi, ilk karşılaştıkları günkü gibi davranmıyordu. (s.88)

(1)Hüso ağzına gelendi söyledi ve (2)dağın bir parçası gibi ayağa kalktı, (3)yürüdü. (s.100)

(1)Gün kavuşur kavuşmaz da çobanlar kavallarını hep birden keserler ve Ağrıdağı'nın karanlığında solar yiter, karanlığa karışırlar. (s.115)

(1)Ahmet iri gözlerini şaşkınlıkla açtı ve (2)Gülbahar'ın farkına vardı. (s.117)

(1)Gülbahar silinir ve (2)küçücük ak bir kuş gelip kanadını suyun som mavisine batırır. (s.119)

Cümle başı edatları ile bağlanan cümleler

Ama bağlama edatı ile bağlanan cümleler

(1)Paşa bunu bilir **ama** (2)gene de atını ister. (s.18)

(1)Paşa, maldan mal, candan can istesin, **ama** (2)yadigarımı ona vermem. (s.18)

(1)Veremezdi **ama** (2)şu Ahmet, şu dağlı parçası da kim oluyordu? (s.18)

(1)Paşa gözlerindeki sonsuz kederle onun yüzüne baktı **ama** (2)hiçbir şey söylemedi. (s.23)

(1)Sarayın İstanbul'da bile bir eşi yoktu **ama** (2)bir sarayla iş olmuyordu ki. (s.25)

(1)Ahmet gelir belki de **ama** (2)at gelmez. (s.28)

(1)Gülbahar bir inilti gibi konuştu **ama** (2)ne dediği belli olmadı. (s.45)

(1)Hiç kimseyi dinlemezlerdi **ama** (2)umucuyu, yakarıcıyı da kim olursa olsun, (3)niçin olursa olsun (4)kolay kolay eli boş çeviremezlerdi. (s.47)

(1)Onu yiyip bitiren, onu bu hale getiren, onuruna dokunan bir şeyler vardı bu işte **ama** (2)ne olduğunu kendi de bilmiyordu. (s.58)

(1)Şeyhin önünde boynumuz kıldan incedir **ama** (2)o at benim değildir. (s.66)

(1)Sen bu ata layık değilsin **ama** (2)at senindir. (s.67)

(1)Ben söylemedim **ama** (2)biliyor. (s.76)

(1)Dövüşür başını verir, (2)beyliğinden olurdu **ama** (3)kızla oğlanı hiç kimseye vermezdi. (s.86)

(1)Bizim geleneğimizde yok **ama** (2)bu kalenin, bu göl kıyılarının, bu ovaların geleneğinde var. (s.89)

(1)Duman genizlerini yakıyordu **ama** (2)ikisi de bunun farkında değildi. (s.115)

Diğer cümle başı edatları ile bağlanan cümleler

Damgayı kafasında evirip çeviriyor, hangi oymağın, hangi beyin, paşanın damgası olduğunu bir türlü bulamıyordu. **Yalnız** bu damga ona korku veriyordu. (s.11)

Mademki atım kaçmış gitmiş onun kapısında durmuş, ne isterse ona veririm. (s.18)

Onu, oraya babası çağırmıştı. **Yoksa** onun İstanbul'u bırakıp hiçbir yerlere kıpırdayacağı yoktu. (s.25)

Mademki sen gelmişsin, senin hatırını yerde koymam. (s.30)

Yusuf bir süre orada gezindi, **fakat** onlardan yemek istemeye, orada yemek yemeye utandı. (s.75)

Şeyhime söyle, **eğer** Mahmut Han kızının karşılığında Hoşap Kalesi'ni de istese vereceğim. (s.87)

Ve bir kere olsun Hoşap Beyi'nin kızla oğlanı veremeyeceği aklından geçmiyordu. **Çünkü** sıkı bir tehdit göndermişti. (s.93)

Eğer Erzurum Paşası kendini tutarsa, her şey kolaydı ve Hoşap'ın o şımarık Beyi'nin kellesini almak da çok kolaydı. (s.94)

Eğer teklifimi kabul etmezse Ahmet, Hoşap Beyi'ne söyle kızı göndersin. (s.102)

Sanki çok eski bir tanıdığıydı da anımsamaya çalışıyordu. Yüzünde öyle bir hava belirdi. (s.117)

3.1.1.2. Ortak Cümle Öğeleriyle Bağlanan Cümleler

Ortak öğeler vasıtasıyla bağlanan sıralı cümleler bu grupta yer almaktadır. Özne, yüklem, nesne, yer tamlayıcısı veya zarf öğeleri ortak olarak kullanılıp sıralı cümlelerin oluşturulması ile meydana gelmektedir.¹²⁰

Ortak Yüklemler

(1)Hüso ne biliyorum dedi, (2)ne de bilmiyorum. (s.55)

(1)Yusuf bir süre orada gezindi, (2)fakat onlardan yemek istemeye, (3)orada yemek yemeye utandı. (s.75)

(1)Bunu da hem Ahmet, (2)hem de herkes bilirdi. (s.102)

Ortak Özneller

(1)Sofî ata yaklaştı, bükülmüş beliyle onun az ötesinde durdu. (s.11)

(1)Damgayı kafasında evirip çeviriyor, hangi oymağın, hangi beyin, paşanın damgası olduğunu bir türlü bulamıyordu. (s.11)

(1)At kapıdan uzaklaştı, (2)evi bir kere döndü (3)geldi (4)kapıda gene durdu. (s.14)

(1)Başını havaya kaldırdı, (2)kişner gibi yaptı, (3)kişnemedi. (s.14)

(1)Paşa, Kürt beylerinden de imdat olmayınca hazırlığa girişti, (2)asker topladı, (3)Kürt beylerini de yanına alıp Ağrıdaki'nin üstüne yürüdü. (s.19)

(1)Kürt beyleri Ahmet'in bu sözlerine kızmadılar, (3)öfkelenmediler. (s.19)

---

¹²⁰ Karahan, Türkçede Söz Dizimi, 92.

Ortak Nesneli Cümleler

(1)*Dışarı çıkınca her mahpus, o delikten görünen apayrı, büyü, çiçeğe, kara, ışığa, yeşile, bazı mora, bazı som bakıra, bazı maviye, bazı güneşe, sarıya, balkıyan bir turuncuya durmuş, andan ana değişen bir dünyaya durmuş ovayı günlerce arar, (2)bir daha da (...ovayı) göremezdi. (s.36)*

(1)*Gülbahar eğildi, (2)kese yi yerden aldı, (3)(kese yi) yeniden Memo'ya uzattı. (s.38)*

Ortak Yer Tamlayıcı Cümleler

(1)*Gülbahar sarayda bir sevgi uğuntusu gibi durmadan dönüyor, (2)(sarayda) bir an olsun yerinde duramıyordu. (s.36)*

(1)*Ovaya boyuna insanlar geliyor, 2(habire çadırlar kuruyorlardı. (s.110)*

Ortak Zarflı Cümleler

(1)*Ve gün battığı zaman artık Gülbahar'ın hali kalmamış, (2)elden ayaktan kesilmişti. (s.56)*

(1)*Her yıl, bahar Ağrıdağı'na yürürken, dağın yamacındaki Küp gölünün kıyısına o yörenin tek mil çobanları gelirler, (2)kepeneklerini gölün bakır rengi toprağının, kırmızı çakmak taşı kayalıklarının üstüne serip halka olup otururlar. (s.96)*

(1)*Ve her bahar Küp gölü çiçeklenirken, bütün Ağrıdağı'nın çobanları gölün kıyısına gelirler, (2)bin yıllık bahar toprağının üstüne kepeneklerini atarlar. (s.98)*

(1)*Her yıl, bahar çiçeğe durduğunda, dünya nennilendiğinde, Ağrıdağı'nın çobanları dört yandan gelirler, (2)kepeneklerini gölün bakır toprağına atıp otururlar. (s.119)*

3.1.1.3. Ortak Kip / Şahıs Ekleriyle Bağlanan Cümleler

Cümleler arasında anlam açısından bağlantıyı kuran ortak kip / şahıs ekleridir. Tekrar etmemek açısından bu ekler çoğunlukla son cümleye bırakılabilmektedir. Cümlenin yüklemine kökenine ve yapısına göre şahıs veya kip ekleri anlamı pekiştirir, anlamlar arasında ilişkiyi güçlendirmektedir.¹²¹

(1)*Ahmet atına binip, yarenlerini yanına alıp İran toprağına gidiyor(du),*
(2)*maldan mal, koyundan koyun, attan at sürüp getiriyordu Ağrıdağı'na.* (s.17)

(1)*Çok az konuşuyor(du),* (2)*hep düşünüyordu.* (s.21)

(1)*Yazın Ağrıdağı'ndaki yaylasına çıkar(dı),* (2)*bu saraydan daha değerli saydığı ulu çadırını büyük bir düzlüğe kurardı.* (s.25)

(1)*Beyazıt'a şu kayalıkların üstüne bu koca sarayı yaptırmış, bilim adamlarını, dengbejleri, ozanları, sarayına toplamış(tı),* (2)*Erzurum'dan Kars'a, Kars'tan Van'a tek mil Kürt beylerini dize getirmişti.* (s.25)

(1)*Paşa da babası gibi önce Erzurum'da okumuş(tu),* (2)*sonra İstanbul'a gelmiş(ti),* (3)*saraya kapılanmış(tı),* (4)*orada kendini göstermiş(ti),* (5)*Padişahın ordusu ile savaşlara katılmış(tı),* (6)*yiğitliği, gözü pekliliğiyle ün salmıştı.* (s.25)

(1)*Köylüler onun adını hiç söylemiyor(du),* (2)*ona hep Gülen Kız diyorlardı.* (s.27)

(1)*Kürt beyleri ne atı bulup getirebiliyorlar(dı),* (2)*ne de bir haber gönderiyorlardı.* (s.32)

(1)*Sanki birlikte doğmuşlar(dı),* (2)*birlikte büyümüşlerdi.* (s.33)

(1)*Ahmet dağına çekilip gidecek(ti),* (2)*o burada sarayda tek başına, kuyunun dibindeki taş gibi kalıp kalacaktı.* (s.47)

(1)*Arabistan'dan, Trabzon'dan, bütün Anadolu'dan geçen yollar burada birleşir(di),* (2)*İran'a, Turan'a, Hindistan'a Çin'e Maçin'e buradan giderdi.* (s.57)

---

¹²¹ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 92.

(1)Ahmet'in büyük, geyik derisi abasına sarınmışlar(du), (2)bir kişi olmuşlardı. (s.64)

(1)Ahmet de yalınkılıç adamı görmüş(tü), (2)hiçbir devinimde bulunmamış(tı), (3)o da Gülbahar'a sokulmuştu. (s.64)

(1)Memo'nun dört bir yanı gittikçe kalabalıklaşıyor(du), (2)kılıç sallayanlar kalabalığı durmadan büyüyordu. (s.71)

(1)Sarayda arayacak(lardı), (2)arayacak(lardı), (3)bulamayacaklar(du), (4)ondan sonra da yollara atlılar çıkaracaklardı. (s.75)

(1)Babasının rızasını ne pahasına olursa olsun alır(du), (2)bağlığını verir(di), (3)düğününü yapardı. (s.86)

(1)Duvarda gümüş bir kandil yanıyor(du), (2)içyağına hoş bir koku karıştırılmış, (3)oda baş döndürücü tatlı bir kokuyla kokuyordu. (s.88)

(1)Erinde geçinde bu akılsız, inatçı adam üstüne asker çekecek(ti), (2)belki yıllarca sürececek bir savaş başlayacaktı. (s.96)

Cümlede birden fazla bağlanma ögesi ve ortak kip / şahıs ekiyle bağlanma mevcut olabilmektedir.¹²²

(1)Yoksa bir at için bu işleri başımıza açmaz(dın), (2)evlerimizi ocaklarımızı söndürmezdin. (s.19) (ortak özne, ortak kip / şahıs eki)

(1)Paşa da hiçbir şey anlamıyor(du), (2)köylüleri boş gördükçe deliye dönüyordu. (s.23) (ortak özne, ortak kip / şahıs eki)

(1)Zindandaki Sofi'ye her gün kendi eliyle yemekler götürüyor(du), (2)durmadan ona sorular soruyordu. (s.27) (ortak özne, ortak kip / şahıs eki)

(1)Gülbahar her gün, daha gün ışımadan zindanın kapısına geliyor(du), (2)Sofi de ona Ağrıdağı'nın öfkesini çalıyordu. (s.27) (ortak zarf, ortak kip / şahıs eki)

(1)Arada sırada yoldan geçen kervanların çingirak sesleri zindana kadar geliyor(du), (2)zindan kuyusunun asılı durduğu uçurumda yankılanıyordu. (s.34) (ortak özne, ortak kip / şahıs eki)

¹²² Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 93

(1)Gülbahar sarayda bir sevgi uğultusu gibi durmadan dönüyor(du), (2)bir an olsun yerinde duramıyordu. (s.36) (ortak özne, ortak yer tamlayıcısı, ortak kip / şahıs eki)

(1)Bir an ikircikleniyor(du), düş mü gerçek mi, diye kendi kendine soruyor(du), (2)iliklerine kadar sevdıyla, mutlulukla doluyor(du), (3)sonra gene boşluğuna, inanılmazlığına, yalnızlığına dönüyordu. (s.42) (ortak özne, ortak kip / şahıs eki)

(1)Gülbahar ne isteyecek diye merak ediyor(du), (2)gerilmiş bütün bedeni, düşüncesiyle Memo'nun isteğini bekliyordu. (s.70) (ortak özne, ortak kip / şahıs eki)

(1)Dervişler, sofiler bir harman yeri kadar serilmiş közün üstünde yürüyorlar(dı), (2)közün kıyasına dizilmiş, halkalanmış müritler de ateşte yürüyenlere ilahiler söylüyorlar(dı), (3)zikrediyorlar(dı), (4)kaval çalıyorlardı. (s.84) (ortak özne, ortak kip / şahıs eki)

(1)Gülbahar doğan güne karşı gözlerini kirpiştiriyor(du), (2)kamaşmış gözlerle ne olup bittiğini göremiyor(du), (3)yalnız zindanın kıyusundan çıkarıldığını biliyordu. (s.84) (ortak özne, ortak kip / şahıs eki)

(1)Ava çıkıyorlar(dı), (2)Mahmut Han'ın askerlerini bekliyorlar(dı), (3)bir savaşa hazırlanıyorlardı. (s.92) (ortak özne, ortak kip / şahıs eki)

(1)Kalabalık karşısında askerleriyle birlikte eli kolu bağlı kalakalmış(tı), (2)bu karınca örneği kalabalığa hiçbir şey yapamamıştı. (s.95) (ortak özne, ortak kip / şahıs eki)

(1)Gene bir gece yukarıdaki dağın, aşağıdaki ovanın insanları ayağa kalkacaklar(dı), (2)bu sefer de taş üstünde taş koymamasına sarayı yıkacaklar(dı), (3)sarayda tek bir canlı bırakmayacaklardı. (s.96) (ortak özne, ortak zarf, ortak kip / şahıs eki)

(1)Ovaya boyuna insanlar geliyor(du), (2)habire çadırlar kuruyordu. (s.110) (ortak özne, ortak yer tamlayıcısı, ortak kip / şahıs eki)

(1)Hiç konuşmuyorlar(dı), (2)birbirlerinin gözlerine bakamıyorlardı. (s.115) (ortak özne, ortak kip / şahıs eki)

(1)Gece yarıyı geçti, (2)öyle karşı karşıya oturmuşlar(dı), (3)gözlerini yanan ateşe dikmişler(di), (4)öyle duruyorlardı. (s.115) (ortak özne, ortak kip / şahıs eki)

(1)Ahmet konuşamıyor(du), (2)ne diyeceğini bilemiyordu. (s.116) (ortak özne, ortak kip / şahıs eki)

3.1.1.4. Anlam İlişkisi ile Bağlanan Cümleler

Bir metinde, sıralı gelen cümleler arasında anlamsal açıdan bir bağ, bir ilişki olmak zorundadır. Bu ilişki, ortak öğeler veya kip / şahıs ekleri aracılığı ile olabileceği gibi, anlamsal açıdan cümleler birbirinin karşılaştırması, açıklaması, çeşitli özellikleri bakımından sıralanmış hali vs. olabilmektedir. Cümleler arasındaki anlamsal ilişki, benzer ya da zıt anlamlı kelimelerin cümlelerde kullanılması, niceliksel veya niteliksel zıtlığın bu kelimeler vasıtası ile sağlanması yoluyla oluşabilmektedir.¹²³

(1)Ağrıdağı'nın yamacında, dört bin iki yüz metrede bir göl vardır, (2)adına Küp Gölü derler. (s.9)

Sonra gölün mavisi başlar. Bu, bambaşka bir mavidir. Hiçbir suda, hiçbir mavide böyle bir mavi yoktur. Laciverdi, yumuşak, kadife bir mavidir. (s.9)

Her yıl karlar eriyip de bahar gözünü açınca, Ağrıdağı'nda bir ulu tazelik patlayınca, gölün kıyıları, ince kar çizgisinin üstü, keskin, kısa, küt çiçeklerle dolar. Çiçeklerin rengi alabildiğine parlaktır. (s.9)

Ve her yıl Ağrıdağı'nda bahar gözünü açtığında, çiçeklerle, keskin kokular, renklerle, bakır rengi toprakla birlikte Ağrıdağı'nın güzel, kederli kara gözlü, iri yapılı, çok uzun, ince parmaklı çobanları da kavallarını alıp Küp Gölü'ne gelirler. Kırmızı kayalıkların dibine, bakır toprağın, bin yıllık baharın üstüne kepeneklerini atıp gölün kıyısına firdolayı otururlar. Daha gün doğmadan Ağrıdağı'nın harman olmuş yalp yalp yanan yıldızları altında kavallarını bellerinden çıkarıp Ağrıdağı'nın öfkesini çalmaya başlarlar. Bu, gün doğumundan gün batımına kadar sürer. (s.9)

---

¹²³ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 94.

Sofi kendine geldi. (1)Bir ata baktı, (2)bir kapıya. (1)At da başını kaldırdı, (2)iri kederli gözleriyle Sofi'ye baktı. (s.14)

(1)At kapıdan uzaklaştı, (2)evi bir kere döndü (3)geldi (4)kapıda gene durdu. (s.14)

(1)Çok düşünme, (2)atı al, (3)şu aşağı yola bırak (4)gel. At bir daha kapına gelirse, al gene götür. Bunu üç kere böyle yap. (s.16)

(1)Gün doğdu, (2)sırmalanmış bulutlar açıldı, (3)karların üstüne ışıltılı bir ışık dumanı çözdü. (s.16)

(1)Sonra aşağıdaki ovadan, Karakilise'den, Gihadin'den, Iğdır'dan Kürt beyleri duydular, (2)atı görmeye geldiler, (3)Ahmet'in talihine gıpta ettiler. (s.17)

(1)Han bilmez mi ki (2)at yadigardır. Yadigâr gelen at kimseye verilmez. (1)Baş verilir, (2)at verilmez. (s.17)

(1)Paşa Kürt beylerinden de imdat olmayınca hazırlığa girişti, (2)asker topladı, (3)Kürt beylerini de yanına alıp Ağrıdağı'nın üstüne yürüdü. (s.19)

(1)Hiç kimseyle, (2)ne bir çoban ne bir yolcuyla, ne bir eşkıyayla karşılaşmadılar. Bir kuş, bir ayı, bir tilki, bir kaplan, hiçbir canlıyla karşılaşmadılar. (s.21)

(1)Ağrı çok öfkelenmiş, (2)sonra da atalar Ağrı'nın bu öfkesine türkü yakmışlar. (s.27)

(1)Gülbahar da her gün, daha gün ışımadan zindanın kapısına geliyor, (2)Sofi de ona Ağrıdağı'nın öfkesini çalıyordu. (s.27)

(1)At da (2)Ahmet de gelemez. At Ahmet'e haktan yadigardır. (1)Ahmet gelir belki de ama (2)at gelmez. Ben de Ahmet'i sana getirmem. (s.28)

(1)Şemdinan Beyleri, Ağrılıların ileri gelenleri, beyleri, Ağaları toplandılar, (2)uzun uzun tartıştılar. (s.30)

Gülbahar Ahmet'i çok eskilerden tanır gibiydi. (1)Sanki birlikte doğmuşlar, (2)birlikte büyümüşlerdi. Öylesine aşinalık duyuyordu ona. (s.32-33)

(1)Niçin hep onu düşünüyor, (2)niçin o geliyordu gözlerinin önüne? Uykuda, düşte hep o vardı. Her nereye baksa onu görüyordu. (s.33)

(1)Bu düşünceler, korkular onu yatağında daha fazla tutamadı, (2)yataktan çıktı, (3)bir anda da kendini zindanın kapısında buldu. (1)Orada bir süre dolandı (2)durdu. Memo'nun kapısına vardı. (1)Bir süre de orada durdu (2)kaldı. (s.44)

(1)Ağrıdağı'nın doruğuna yakın yerinde, güneybatı yamacında bir göl vardır, (2)adına Küp Gölü derler. Bir harman yeri büyüklüğündedir göl. Som mavi bir sudur. (s.51)

(1)Her yıl bahar gözünü açar açmaz, Ağrıdağı'nın teknil çobanları gölün kıyısına gelirler, (2)güneş damgalı kepeneklerini bakır toprağın üzerine serip gölün kıyısına sıralanırlar, (3)kavallarını çıkarıp doğan güneşle birlikte Ağrıdağı'nın öfkesini günbatımına kadar çalarlar. (s.51)

(1)Kor gibi demiri ocaktan çekti, (2)örsün üstüne koydu, (3)balyozu indirdi, (4)demirden bütün dükkânı dolduracak kadar kıvılcım fışkırdı. (s.55)

(1)Sarayın demirci dükkanına bakan penceresine oturmuş, (2)gözlerini kırpmadan oraya bakıyor, (3)bir büyüünün gerçekleşmesini bekliyordu. (s.56)

Kadim bir gelenek vardı. (1)Bir delikanlı bir kızı kaçırıp da bir eve sığındığında, kızın babası kim olursa olsun, (2)sığınılan evin sahibi kızı ona vermezdi. (1)Babasının rızasını ne pahasına olursa olsun alır, (2)başlığını verir, (3)düğününü yapardı. (s.86)

(1)Ve Hoşap Kalesi'ne aşağı çölden, Ağrı'dan, Muş Ovası'ndan, Urmiye Gölü'nden, Van'dan, Bitlis'ten, Diyarbakır'dan yardım teklifleri geliyor, (2)her yerden dost eli uzanıyordu. Bu durum da Bey'in hoşuna gidiyordu. (s.92)

(1)Her yıl, bahar Ağrıdağı'nın üstüne yürürken, dağın yamacındaki Küp Gölü'nün kıyısına o yörenin teknil çobanları gelirler, (2)kepeneklerini gölün bakır rengi toprağının, kırmızı çakmaktaşı kayalıklarının üstüne serip halka olup otururlar. Çobanların her yıl sayısı değişir. Tanyerleri ıştırken bellerindeki kavallarını çıkarıp Ağrıdağı'nın öfkesini hep birden çalmaya başlarlar. (1)Tam gün batar batmaz usulca, hep birden kavallarını bellerine sokar, (2)doğrulurlar. (s.96)

Bunlar böyle üç gün bekleyecekler. (1)Ağrı'nın doruğunda ışığı göremeyince dönecekler saraya, (2)yıkacaklar, (3)yerle bir edecekler, (4)taş üstünde taş bırakmayacaklar. (s.108)

3.1.2. Yüklemin Türüne göre Cümleler

3.1.2.1. Fiil Cümleleri

Yüklemi çekimli ya da birleşik bir fiil olan cümlelere fiil cümleleri denmektedir. Kip ve şahıs eki taşıyan bütün fiiller yargı bildirmektedir. Bu yargı, tek bir istisna dışında daima ekle sağlanmaktadır. Emir kipinin ikinci şahsı ise ek taşımamaktadır.¹²⁴

Şart kipleri hariç diğer kiplerle yapılan cümleler esas cümleyi oluşturmaktadır. Şart cümlesinde ise yargı bir şarta bağlanmaktadır. Bildirme kipleri, bir oluşu ve durumu belirtirken, tasarlama kipleri bir duyguyu ve bir isteği belirtmek için kullanılmaktadır. Fiiller basit veya birleşik yapıları, geçişli olma durumları ve çatıları ile birbirlerinden ayrılmaktadır.¹²⁵

Basit Fiillerle Kurulan Cümleler

Bir yargıyı, bir fikri sadece çekim eki alarak anlatan cümlelerdir.¹²⁶

*Kır bir at Ahmet'in evinin kapısında dün akşamdan beri **duruyordu**.* (s.11)

*Beyazıt Paşası Mahmut Han atını **arıyormuş**.* (s.17)

*Atı kimin evinde, kimin elinde bulursa onun kellesini **vuracaktı**.* (s.17)

*Paşa sonucu böyle **ummuyordu**.* (s.18)

*(1)Kürt Beyleri Ahmet'in bu sözlerine **kızmadılar**, (2)öfkelenmediler.* (s.19)

*Hangi köye vardılarsa, o köyü bomboş **buldular**.* (s.21)

*(1)Yazın Ağrıdağı'ndaki yaylasına **çıkardı**, (2)bu saraydan daha değerli saydığı ulu çadırını büyük bir düzlüğe **kurardı**.* (s.25)

*Sofi, bu yaşlı haliyle nasıl **çalacaktı**?* (s.27)

*Gülbahar bu dağlarda bu ünlü türküyü çok **duymuştu**.* (s.28)

*Şu dünya gözüyle öyle bir yiğidi **göreyim** bir kere.* (s.30)

¹²⁴ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 96.

¹²⁵ Özkan v.dğr., *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, 141.

¹²⁶ Özkan v.dğr., *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, 141.

Sofi, Ahmet, Musa Bey, sırasıyla delikten dışarıya, başını alıp gitmiş bahara bakıyorlardı. (s.36)

*İliklerine kadar sevgiyle **dolmuştu.*** (s.36)

*Gülbahar önüne geçilmez bir coşkunlukla **düşünüyordu** her şeyi.* (s.37)

*Kese Memo'nun elinden taşların üstüne **düştü.*** (s.38)

*Bunların hepsini sana **veriyorum.*** (s.38)

*(1)Bir süre bomboş ne yapacağını, nereye gideceğini bilemez orada **durdu,***
*(2)sonra elindeki Memo'ya vermesi gerekli anahtarı **gördü.** (1)Zindanın kapısına **yürüdü,** (2)Memo'nun odasına **geldi.*** (s.41)

*Hüso'nun kapısından bir top daha kıvılcım dışarıya, geceye **aktı.*** (s.55)

*Ben Kervan Şeyhi'ni **biliyorum.*** (s.56)

*(1)Böyle **durur,** (2)Gülbahar'ın yüzüne bir ömür, bin yıl bıkmadan usanmadan **bakardı.*** (s.64)

*(1)Sonra **vardı,** (2)atı sarayın kapısında bağlı olduğu halkadan **çözdü,** (3)**biraktı.*** (s.67)

*Memo onların zincirlerini **açtı.*** (s.71)

*Önünden ona bakmadan, saygılıca selama durarak sarayına damları **geçtiler.*** (s.75)

Birleşik Fillerle Kurulan Cümleler

Yüklemi, et-, eyle-, ol-, bulun- yardımcı fiilleriyle oluşturulan, bir isim veya bir fiil ile başka bir fiilin birleşmesiyle ortaya çıkan birleşik fiillerle kurulan cümlelere denmektedir. Tasvir fiilleri ile kurulan cümleler de bu gruba örnektir.¹²⁷

*(1)Sonra aşağıdaki ovadan, Karakilise'den, Gihadin'den, Iğdır'dan Kürt Beyleri duydular, (2)atı görmeye geldiler, (3)Ahmet'in talihine **gipta ettiler.*** (s.17)

*Bu atın sahibi kimse bir gün **ortaya çıkacaktı.*** (s.17)

*Dağını da, başındakileri de **yerle bir ederim.*** (s.18)

¹²⁷ Özkan v.dğr., *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, 143.

Bir at yüzünden bütün Ağrıdağı ona karşı duracaktı. (s.18)

Ahmet'in karşılığı gelir gelmez öfkeden delirdi. (s.18)

Dünya dünya olalı kim kapısına gelen atı geriye vermiş? (s.19)

Her halinde, davranışında, elini sallayışında, konuşmasında kendine güveni ortaya çıkıyordu. (s.21)

Ağrıdağı'nı aramaya devam ettiler. (s.23)

(1)Uzun konuştular, (2)Paşa'ya bir teklifte bulunmayı uygun buldular. (s.23)

Beyler, Paşa'nın bu davranışından sonsuz kıvanç duydular. (s.23)

(1)Beyazıt'a, şu kayalıkların üstüne bu koca sarayı yaptırmış, (2)bilim adamlarını, degbejleri, ozanları, sarayına toplamış, (3)Erzurum'dan Kars'a, Kars'tan Van'a kadar tek mil Kürt beylerini dize getirmişti. (s.25)

(1)Paşa merak etmesin, (2)Ahmet'in atını, dağlıların yerini bulduk. (s.28)

(1)Beyazıt sarayı zindanı işte bundan dolaydır ki (2)dillere destan oldu. (s.36)

Ahmet zindanın dibinde şimdi yapayalnız bir taş gibi kalakalmıştı. (s.42)

Gülbahar bu havayı işitse sevincinden deli divane olurdu. (s.42)

Her şeye, babasına, gelenekleri, saraya, Ağrıdağı'na, bütün dünyaya başkaldırıyordu. (s.43)

Ağacın, Kervan Şeyhinin birçok kerametlerini anlata anlata bitiremiyorlardı. (s.57)

(1)Yolunu yitirmiş kervanlara yol gösterir, (2)başı sıkışmış kervancılarının imdatlarına koşardı. (s.57)

(1)Sonra birkaç kere gene kulübeye geldi, (2)Gülbahar'ın gittikçe aydınlanan, güzelleşen uykuda yüzüne hayran kaldı. (s.64)

Sonunda Gülbahar'a yalan söylemek zorunda kaldı. (s.89)

Ama dağın tepesine gidenlerden hiçbirisi geriye dönmemiştir. (s.100)

Ahmet teklifi **kabul etmezse**, Hoşap Beyi onu kalede korumak zorunda değildi. (s.102)

(1)Çıkarsın sarayın kapısına, (2)mademki bu kadar kalabalık bu işi istiyor, (3)bu kalabalığın hatırı için **vazgeçsin** isteğimden. (s.109)

Birleşik Zamanlı Fiillerle Kurulan Cümleler

Yüklemi oluşturan fiilin birden fazla kip ile çekime girmesiyle kurulan cümlelere denmektedir.¹²⁸

Üstelik buradaki her oymağın da damgasını **bilirdi**. (s.11)

Keçe bellemenin üstüne eski zamanlardan kalma bir güneş sureti **işlenmişti**. Çok turuncu. Güneşin ardından da uzun bir hayat ağacı yemyeşil **yükseliyordu**. (s.11)

Güneş de Ağrı'nın tepesinin ötesinden ucunu kıpkırmızı bir dilim gibi **göstermişti**. (s.14)

Yanındaki Kürt beyleri ağızlarını **açmıyorlardı**. (s.21)

Yanıdakiler, onun ne istediğini hareketlerinden anlamaya **çalışıyorlardı**. Ve durmadan Ağrı yöresinde **dolaşıp duruyorlardı**. (s.21)

Daha uzun bir süre de dolaşamazlardı Ağrı'da. Bir bora fırtına, bir çiğ hepsini toptan **yok edebilirdi**. (s.23)

Ve bu dağlılar babasını çok **sayarlardı**. (s.25)

Şu Beyler nasıl **bulacaklardı** dağlıları? (s.25)

Ya da Kafkas dağlarına **sığınmışlarsa**? Nasıl **bulabilirlerdi** Beyler onları? (s.25)

Doğuyu batıyı bir iyice **dolaşmıştı**. (s.25)

Ağrıdağı'nı bırakırlarken yalvarmış yakarmış, Sofi'yi dağdan **ayıramamıştı**. (s.30)

Her nereye baksa onu **görüyordu**. (s.33)

---

¹²⁸ Özkan v.dğr., *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, 145.

(1)Memo hiç kimseyle konuşmaz, (2)birisi ona bir söz söylese, bir genç kız gibi **kızarırdı.** (s.33)

Dağdan gelen, ovadan yükselen bütün sesler de bu uçuruma gelip **yankılanıyorlardı.** (s.34)

O gün bugündür, hiç kimse onun bir sözünden döndüğünü **görmemişti.** (s.46)

Gülbahar Yusuf'tan hiç böyle bir davranışı beklemiyordu. Yiğit, soğukkanlı, mert **görünürdü.** Nasıl da **aldanmıştı.** (s.51)

(1)Zindancı Memo kocaman kılıcına dayanmış, (2)geyik derisinden, dizine kadar gelen abasına **sarınmıştı.** (s.68)

(1)Bir kadın bir erkek dizilmiş gövenden uzunluğu gelip saraya kadar dayanıyor, (2)yedi davulcu, yedi zurnacı aynı havayı çalarak bu uzun gövendi ancak **idare edebiliyorlardı.** (s.84)

Ahmet'e başka bir at **bulmuşlardı.** (s.86)

Şimdi Gülbaharla Ahmet, Hoşap Kalesi Beyi'ne **gidiyorlardı.** (s.86)

(1)Haftada birkaç kere Ahmet, Hoşap Beyi'yle birlikte atlara binip ava gidiyor, (2)akşamları yaban keçileri, tuhaf, görülmemiş büyük kuşlarla, geyiklerle **dönüyorlardı.** (s.89)

(1)Ava çıkıyorlar, (2)Mahmut Han'ın askerlerini bekliyorlar, (3)bir savaşa **hazırlanıyorlardı.** (s.92)

Kalabalık yavaş yavaş Beyazıt'ın alanını, çarşığı, sarayın önünü **dolduruyorlardı.** (1)İnsanlar dağdan ağır, sessiz bir sel gibi iniyorlar, (2)Beyazıt kasabasının içine **birikiyorlardı.** (s.103)

İnsanları, şu dağlardan, ovalardan kopup gelen kalabalığı **düşünüyordu.** Bunlar bir erkek ve bir kadının mutluluğu için buraya **toplanmışlardı.** (s.106)

Sen de benim yerimde olsan benim yaptığımı **yapardın.** (s.119)

Geçişli Fiillerle Kurulan Cümleler

Yüklemi, nesne alan geçişli bir fiil olan ve özne, nesne, yüklem öğelerinin kullanılması ile kurulan cümlelere denmektedir.¹²⁹ Geçişli fiiller de, fiili nesneye yönlendirerek bir nesne isteyen fiillerdir. Başka bir deyişle geçişli fiilin zorunlu ögesi nesne almasıdır. Nesne fiile eksiz bağlanabildiği gibi yönelme hali eki alarak da bağlanabilmektedir.¹³⁰

*Bu atı Ahmet'in kapısında ilk önce çok yaşlı, uzun sakallı Sofi **gördü**.* (s.11)

*Bir yerlerden, çok eski zamanlardan **gözüm ısırtıyor** bu damgayı.* (s.16)

*Nasıl olsa bu atın sahibi bir gün atını **arayacaktı**. Kim olursa olsun artık Ahmet atı ona **veremezdi**.* (s.16)

*Ahmet'in kapısına bir küheylanın gelip durduğunu önce bütün köy **duydu**.* (s.16)

*Bu hali, Ahmet'in başına gelip konan devlet kuşunu türlü türlü **yorumladılar**.* (s.16)

*(1)Adamlarını, kumandanlarını **topladı**, (2)bir karara varamadılar.* (s.18)

*Kendisine dost, bir dediğini iki etmeyen Kürt beylerini saraya **çağırdı**.* (s.18)

*Sofi'den başka kimseyi **bulamadık** bu kadar dağ köyünde.* (s.23)

*(1)Paşa, beyleri divana topladı, (2)her birisini teker teker **armağanladı**.* (s.23)

*Bir gün Sofi, Gülbahar'dan bir kaval **istedi**. (1)Gülbahar hemen ona çok eski, belki yüz yıllık bir kaval **getirdi** (2)**verdi**.* (s.27)

*Kavalı ancak gençler çok iyi **çalabilirlerdi**.* (s.27)

*Ve Gülbahar Hanımla Sofi'nin zindandaki dostluklarını **anlattı**.* (s.30)

*Ahmet, Sofi'nin zindanda olduğunu da Musa Bey'den **öğrendi**.* (s.30)

*Gülbahar birkaç kere zindanı **görmüştü**.* (s.33)

¹²⁹ Özkan v.dğr., *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, 146.

¹³⁰ Gülseli Sev, "TDK TS'DE Nsz (NESNESİZ) Olarak Verilen Bazı Fillerle İlgili Tespitler", 3. TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, 10/5, 2017.

(1)Kendini sarayın dışına attı, (2)bir süre uzaktan demirci dükkanının kıvılcımlarını **seyretti**. (s.37)

(1)Kapıyı **çaldı**, (2)Memo kapıyı **açtı**. (s.38)

Gülbahar, Memo'nun kulağı dibinde anahtarı **şakırdattı**. (s.41)

(1)Kor demiri ocaktan **çektı**, (2)örsün üstüne **koydu**, (3)balyozu **indirdi**, (4)demirden bütün dükkânı dolduracak kadar kıvılcım **fıskırdı**. (s.55)

O yabancı kurtlar, Kervan Şeyhinin kendisi gitse atı gene **vermezlerdi**. (s.62)

(1)Gülbahar en sonunda uyandı, (2)ala şafakta üstlerine gelen yalınkılıç adamı **gördü**, (3)bunun Memo olduğunu, (4)ne yapmak istediğini **anladı**, (5)Ahmet'e biraz daha sokuldu. (s.64)

(1)Elini **uzattı**, (2)Gülbahar'ın saçını **okşadı**, dokunmaya kıyamayarak. (s.70)

(1)Kalın duvarların arkasını **görür**, (2)uzak yerlerde konuşulanları **duyar** o. (s.72)

Şimdi onu **arıyorlardı** sarayda. (s.75)

Sana her şeyi bildiğini, atı senin getirdiğini, demirci dükkanına gittiğini, bildiğini bildirmek **istemiyor**. (s.77)

(1)Bütün olanların bitenlerin Mahmut Han görebildiği kadarını **gördü**, (2)göremediklerini de anı anına ona **ilettiler**. (s.86)

Gülbahar, Ahmet'in yatağa girmesini saygıyla **bekledi**. (s.88)

Hoşap Beyi gelenleri kalenin iç surunun kapısında **karşıladi**. Gelenlerin hepsini yakından **tanıyordu**. Bu yörenin aşiret beyleriydi. Niçin geldiklerini de **biliyordu**. (s.92)

Ben Ahmet'le Gülbahar'ı Paşa'ya **göndermem**. (s.93)

(1)Kervan Şeyhi'nin elini öpmediler, (2)atlarına bindiler, (3)yeniden dağa **sürdüler**. (s.114)

Geçişsiz Fiillerle Kurulan Cümleler

Yüklemi geçişsiz yani nesne almayan veya nesne bulundurmeyen fiillerle kurulan cümlelere denmektedir.¹³¹

*Kırmızı kayalıkların dibine, bakır toprağın, bin yıllık baharın üstüne kepeneklerini atıp gölün kıyısına **otururlar**.* (s.9)

*(1)Ak halkalar tel tel gölün som mavisine **düşer**, (2)tam günün battığı anda kavalcılar çalmayı keserler.* (s.11)

*Kır bir at Ahmet'in evinin kapısında diün akşamdan beri **duruyordu**.* (s.11)

*Sonra birden çiçekleri, yıldızları, kokusu, alabalıklı aydınlık suları, ceylanlı çölleriyle dünya Sofi'nin gözlerinin önünde yeniden **açıldı**.* (s.14)

*(1)Gün doğdu, (2)sırmalanmış bulutlar açıldı, (3)karların üstüne bir ışık dumanı **çöktü**.* (s.15)

*Bir ikindiüstü Ahmet'in köyü olan Sorik'e **geldiler**.* (s.19)

*Akrabaları, aşireti Iğdır ovasında **oturuyordu**.* (s.25)

*Ağrı'ya **dönerim**. Paşa'ya giderim. Aşiret de **döner**.* (s.30)

*Ve bir bahar günü dağlılar Ağrı'ya **döndüler**.* (s.30)

*Dükkânın kapısından bir top ak kuş **fırlıyor**, bir top daha, bir, bir daha.* (s.56)

*(1)Arabistan'dan, Trabzon'dan, bütün Anadolu'dan gelen bütün yollar burada **birleşir**, (2)İran'a, Turan'a, Hindistan'a, Çin'e Maçin'e buradan **giderdi**.* (s.57)

*(1)Az sonra demirci dükkanından çıkıp ata **atladı** ve (2)dağa doğru sürdü.* (s.60)

*Kaçıp dağa, kaçıp Hoşap kalesine **sığınamaz mıydı?*** (s.72)

*Gülbahar'la Ahmet kalenin kayalığı dibinde atlarından **indiler**.* (s.87)

*Güneş pırıl pırıl bir göğe, aydınlık, bulutsuz, yunmuş, arınmış bir göğe, bir dağa **doğdu**.* (s.106)

¹³¹ Özkan v.dğr., *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, 147.

*Hiç konuşmuyorlar Paşam. (1)Öyle **durmuşlar**, (2)gözlerini kırpmadan dağa **bakıyorlar**. (s.108)*

*Gülbahar gelmiş bir köşede **duruyordu**. Ahmet ona **bakmadı** bile. (s.114)*

*(1)Saraya **gitmediler**, (2)kalabalığa **bakmadılar**. (s.114)*

*Uzaktaki koyaktan, dağı sarsan gümbürtüler **geliyordu**. Sanki yüzlerce çiğ birden **patlıyordu**. (s.115)*

Etken Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler

Bir özneye ihtiyaç duyan, çatı eki almamış, geçişli veya geçişsiz fiillere etken çatılı fiiller denmektedir. Yüklem in ortaya koyduğu işi yapanın özne olduğunu eksiz bir şekilde göstermektedirler.¹³²

*(1)At kapıdan **uzaklaştı**, (2)evi bir kere döndü geldi kapıda gene **durdu**. (s.14)*

*Kapına haktan armağan **geldi**. (s.16)*

*Mahmut Han hakkı, yadigarı **bilemez**. (s.17)*

*Paşa geleneği **biliyordu**. (s.18)*

*Bütün Ağrıdağı insanların kellesi gider de bu at bu saraya bir daha dönemez, **diyemediler**. (s.19)*

*(1)Beyler toplandılar, (2)Milan Beyi'nin oğlunu ödevlendirip Şemdinan'a **gönderdiler**. (s.28)*

*Milan Beyi'nin oğlu Musa Bey, Ahmet'i bir dağ düzlüğünde yüzlerce çadırın ortasında nakışlı, mor çadırında **buldu**. (s.28)*

*Bir koca Osmanlı Paşa'sı, bunca Kürt beyleri bir at için bu kadar **küçülürler miydi?** (s.30)*

*Duvarın dibine oturup Ahmet'i dinlemeye **başladı**. (s.32)*

*Ahmet'in yüzü, gözlerinin önünde bir sarı ışık gibi **gelip gidiyordu**. (s.33)*

---

¹³² Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri, 545.

*Ve Gülbahar zindanın taş merdivenlerinde, Sofi'yle konuşmak bahanesiyle, Ahmet'i zindanın derin kuyusunun dibinde dolaşır **görüyordu**.* (s.34)

(1)*Dalga bazı **yürüyor**,* (2)*azıyor,* (3)*bazı **küçülüyor**,* (4)*inceliyor,* (5)*köpürüyordu.* (s.86)

*Bu Mahmut Han gelenek, görenek **bilmez**.* (s.87)

(1)*Ahmet yatağa girmeden önce kılıcı **çekt**,* (2)*yalınkılıcı döşeği iki parçaya bölmesine döşeğin üstüne **yatt**.* (s.88)

(1)*Ahmet **karşılık vermiyor**,* (2)*Gülbahar durmandan karşılık **istiyordu**.* (s.89)

(1)*Ağrıdağı zulme, kötülüğe **öfkelenmiş**,* (2)*kaldırılmış bir parçasını bunların üstüne **yollamış**.* (s.98)

Edilgen Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler

Etken fiillerin –l veya –n ekini almasıyla ortaya çıkan fiillerdir. Bu çatı eki geçişli fiilleri de geçişsiz yapabilmektedir.¹³³ Bu cümlelerde yüklem bildirdiği için yapan gerçek özne belli değildir. Cümlenin nesnesi olan öge, özne görünüşünde bulunmaktadır. Bu görünüş şeklidir, esas değildir.¹³⁴

*Ve bu kokular çok uzaklardan **duyulur**.* (s.9)

(1)*Dizginleri sırma işlemeliydi ve (2)eyerin altın, sedef kakma kaşına **geçirilmişti**.* (s.11)

*Yadigâr gelen at kimseye **verilmez**.* (s.18)

*Köyde mola **verildi**.* (s.19)

(1)*Kapının kemeri, yanı, mavi çinke taşındandı ve (2)taş kaba, pürtüklü **yontulmuştu**.* (s.33)

*Memo'nun babası da sarayın en sadık, en yiğit adamlarından birisiymiş, Memo daha iki yaşındayken bir savaşta **öldürülmüş**.* (s.33)

*Memo'ya da ayrıca güzel yemekler **gönderiliyordu**.* (s.34)

¹³³ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, 546-547.

¹³⁴ Özkan v.dğr., *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, 148.

*Saray, dağın güney ucundaki düzlükte, bir kayanın üstüne **kurulmuştu.*** (s.51)

*Bu saray **yıkılacak.*** (s.53)

*(1)Hemen dışarıya çıktı, (2)doğru demirci dükkanına **yollandı.*** (s.55)

*(1)Birden sarayın bütün kapıları **açılıyor,** (2)Ahmet'le Gülbahar kendilerini Ağrıdağı'nda Küp gölünün yanında, ulu kartalların arasında buluyorlardı.* (s.56)

*(1)Paralar meşenin kökünde öyle **yığılır** (2)kalırdı.* (s.57)

*Hüso'nun, Kervan Şeyhi'nin mührüyle, atı getirmek için dağlılara gittiği bütün bölgede **duyuldu.*** (s.60)

*(1)Hele azıcık zaman geçsin, (2)her şey **unutulsun.*** (s.82)

*Bütün saklamalara, gizlemelere karşın Gülbahar'ın zindandaki kuyuya atıldığı biraz sonra **duyuldu.*** (s.82)

*Böyle kaçırılmış kızlar yüzünden çok **kan dökülmüştü.*** (s.86)

*(1)**Eklenmişti** ama (2)hiç de bu kalenin bütünlüğü **bozulmamıştı.*** (s.86-87)

*Atlar, aşağıda, ovada, köydeki beyin askerlerinin ahırına **çekildi.*** (s.87)

*Bundan sonra araya kılıç konduğu **görölmüş müdür?*** (s.89)

*(1)**Görölmüş,** (2)**duyulmuş mudur?*** (s.102)

*(1)Sonra, sarayın her yeri **sarılmış,** (2)**nasıl kaçılır?*** (s.108)

*(1)Ovaya boyuna insanlar geliyor, (2)habire çadırlar **kuruluyordu.*** (s.110)

*Mağaranın yukarısındaki düzlüğe, aşağılarındaki yamaçlara çadırlar **kurulmuştu.*** (s.115)

*(1)**Gürledi,** (2)**sarsıldı,** (3)**uğuldadı,** (4)**yıkıldı.*** (s.118)

Ettirgen Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler

Ettirgen çatı, yapış ve ediş belirten geçişli fiillerle, oluş bildiren geçişsiz fiilleri, geçişli fiillere belirli eklerle çevirmektedir. “-r-, -dır, -dir, -tır, -tir, -t-” ekleri fiile yapma, yaptırma ve ettirme anlamlarını katmaktadır.¹³⁵

*Beyler seni de köylüleri de **bağıslattılar.*** (s.30)

¹³⁵ Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri, 555

(1)Al bunları, (2)beni içerdeki adamla **görüşür**. (s.38)

(1)Ama nerede olursa olsun babası onu **buldurur**, (2)**öldürtürdü**. (s.42)

Atı **getirtsem** mi? (s.46)

(1)O, öylesine çok korkmuştu ki, (2)korkusu ona her şeyi **yaptırır**. (s.51)

Şimdi adam gönderip Ahmet'i **geri getirteceğim**. (s.111)

İşteş Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler

Bu çatıya sahip fiiller, bir işin, oluşun veya kılışın, birden çok kişi ya da özne tarafından birlikte yapıldığını göstermektedir. Bu işte yapı fiile –ş- ekinin eklenmesiyle oluşturulmaktadır.¹³⁶ İşteş fiil grupların birden fazla öznenin bulunması esastır. Fiile konu olan eylemi birden özne gerçekleştirilmektedir.¹³⁷

Ağrı'nın başı kızarsa dünyayla **dövüşür**. (s.16)

Dünyanın hiçbir yerinde böylesine ince yapılı kadınlarla **karşılaşamazdınız**. (s.25)

Uzun uzun **tartıştılar**. (s.30)

(1)Göz göze gelip **gülüşüyorlar**, (2)gelip **gülüşüyorlardı**. (s.56)

Dönüştürücü Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler

Bu çatıya sahip fiillerde, yükleme konu olan iş, oluş ve kılış özne tarafından yapılmaktadır. Bu tip cümlelerde özne hem işi yapan hem de yapılan işten etkilenendir.¹³⁸

(1)Bu dağlılar saklandıkları zaman öyle bir **saklanırlar** ki (2)onları şeytan bile bulamaz.(s.23)

(1) ‘Paşam,’ dedi, (2)biz **toplандık**, (3)karar verdik.(s.23)

Gülbahar tepeden tırnağa muhabbet **kesilmişti**. (s.36)

‘‘Sofî, Sofî’ diye’ **seslendi**. (s.44)

¹³⁶ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, 554.

¹³⁷ İbrahim Delice, ‘‘Yüklem Olarak Türkçede Fiil’’, 119. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi 26/2, 2002.

¹³⁸ Özkan v.dğr., *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, 150.

(1)*Ava çıkıyorlar*, (2)*Mahmut Hanın askerlerini bekliyorlar*, (3)*bir savaşa hazırlanıyorlardı*. (s.92)

3.1.2.2. İsim Cümleleri

Cümlenin yüklemi bir isim ya da isim grubudur. Bu grubun isimleri “i-” ek-fili ile geçmiş zaman kipinde yüklem görevinde olmaktadır. Kip eki taşımayan yüklemeler ise geniş zaman kipindedirler.¹³⁹

İsim cümleleri çoğunlukla iki öğeden, yüklem ve öznen oluşmaktadır. Ancak bu cümlelerde zarflar ve bulunma halinde bulunan yer tamlayıcıları da yer alabilmektedir. Diğer yandan, isim cümleleri nesne almama eğilimindedirler. Yüklemi eğer yapma ve yaptırma işlevinde değilse nesne de genellikle bu cümlelerde bulunmamaktadır. Ancak “borçlu” kelimesi ile oluşan yüklemeleri varsa nesne alabilmektedir.¹⁴⁰

Göl bir harman yeri büyüklüğündedir. (s.9)

Ahmet’in evi bir kayanın dibindeydi. (s.14)

At gene gelirse bu, senin atındır. (s.16)

Kimin olursa olsun bu at senindir. (s.16)

Mahmut Han zalim bir paşadır. (s.17)

(1)*Güz aylarıydı*, (2)*Ağrıdağı etekleri yangın yeri*ydı. (s.19)

(1)*Paşa çok uzun boylu*, (2)*kartal burunlu*, (3)*kara gözlü*, (4)*kara kıvrıkcık sakallıydı*. (s.21)

Dünya ilk kurulduğundaki gibiydi. (s.21)

Paşa çok okumuş bir adamdı. Osmanlı’ya, Osmanlı’nın ününe, şanına çok bağlıydı. (s.23)

¹³⁹ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 96.

¹⁴⁰ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 97-98.

(1)Bildiği bir şey varsa o da babasının Erzurum Medresesi'nde okuduktan sonra İstanbul'a gittiği, (2)saraya kapıldığı, (3)oradan da buraya paşa olarak gönderildiği. (s.23-25)

Düzlük, dağın buzullarının başladığı yerdedi. (s.25)

Bu, Ağrıdağı'nın öfkesidir. (s.27)

(1)Ben kavalcıyım, (2)dengbej değilim. (s.28)

Paşa'nın sarayda her sözü emirdir. (s.28)

(1)Ahmet'in sarışın, kıvr kıvr altın sarısı pırıltılı sakalı uzundu, (2)dalga dalgaydı. (s.32)

(1)Bir düşte, (2)bir büyüdeydi Ahmet. Aydınlık bir buğu ardındaydı yüzü. (s.32)

Kapısı ağır bir demir kapıydı. Zincirli, ağır bir demir kapıydı. (s.33)

Zindanın kuyusu tam uçurumun başındaydı. (s.34)

Üstelik bu yapıcı başı bir Süryani'ydi. Çok hapiste yatmış bir kişiymiş. (s.34)

Memo zindanın bitişiğindeki odasındaydı. (s.38)

Bu at, bu kız bana Tanrı'nın, Ağrı'nın armağanıdır. (s.42)

Daha başındaydı türkünün. (s.45)

Ağrı'nın yamacına yapışmış güneş kıpkırmızıydı. (s.46)

Bir harman yeri büyüklüğündedir göl. Som mavi bir sudur. Kuyu gibi. Kırmızı, keskin, ışıltılı kayalıkların dibindedir. (s.51)

Bu Hüso ateşe tapandır. Bir büyücüdür. Bir de iyi insandır. (s.55)

Onlar Osmanlı'ya bir at için başkaldırmış kişilerdir. (s.62)

(1)Şeyhin önünde boynumuz kıldan incedir ama (2)o at benim değildir. (s.66)

(1)Sen bu ata layık değilsin ama (2)at senindir. (s.67)

(1)Babası sanki bu anlarda yaratandı, (2)yok edendi. Babası bu anlarda Ağrıdağı'ndan bin bir gümbürtüyle, yıldırımla, şimşekle inmiş bir korku tanrısıydı. (s.74)

Ağrıdağı dünyanın üzerine oturmuş ayrı bir dünya gibidir, ağır, heybetli. Çok zaman Ağrı'nın başı dumanlıdır. (s.82)

(1)Mahmut Han bir Osmanlı, (2)bir kafirdir. Bunlar insanlardan ayrı yaratıklardır. (s.86)

Hoşap Kalesi Van Gölü'nün doğusunda bir ovadın yükselen, büyük kervan yolunun üstünde, yüksek, duvar gibi inen sarp kayalara kurulmuş iç içe üç muhkem surla çevrilmiş, güzel bir kaleydi. (s.86)

(1)O Bey değildir, (2)paşadır, (3)Osmanlıdır. (s.87)

Onur, yiğit, dediğim dedik bir insandır. (s.87)

Zilan Beyi genç, yakışıklı, atak, coşkunun bir kişiydi. (s.92)

Aşk kuşu bir yalımdır. Dokunduğu yüreği yalım eder. Sevda yuvası yalımdır. (s.98)

Ağrıdağı'nın yamaçları böyle taş olmuş adamlarla dolu. (s.100)

Onlar, o şeyhler her zaman bize düşmandırlar. (s.108)

Özü sözü bir bir adamdı İsmail Ağa. (s.109)

Kalabalık gerilmiş yay gibiydi. (s.111)

Ağrıdağı'nın yamacında bir göl vardır. Bir harman yeri büyüklüğündedir. Suları som mavidir. (s.114)

Bu, doruklardan kopan büyük buz parçalarının düşerken çıkardığı sesin büyüyük gelen yankısıydı. (s.115)

İsim cümlelerini oluşturan yüklemlerin en çok kullanılanı var, yok isimleri ile oluşturulanlardır.¹⁴¹

(1)Ağrıdağı'nın yamacında, dört bin iki yüz metrede bir göl vardır, (2)adına küp gölü derler. (s.9)

¹⁴¹ Karahan, Türkçede Söz Dizimi, 99.

*Hiçbir suda, hiçbir mavide böyle bir mavi **yoktur**.* (s.9)

*Bu yerlerde böyle donatılmış bir atı olabilecek hiç kimse **yoktu**.* (s.11)

*Atın üstünde gümüş savatlı bir Çerkes eyeri **vardı**.* (s.11)

*Keçesinde damgası **var**.* (s.16)

*Ağrıdağı eteklerinde, yamaçlarında çok köy **vardı**.* (s.21)

*Yoksa onun İstanbul'u bırakıp hiçbir yerlere kıpırdayacağı **yoktu**.* (s.25)

*Görenin kanını kaynatan, uzak, bilinmez bir dünyanın ateşine alıp götüren bir tadı **vardı** duruşunun, bakışının.* (s.32)

*Kuyunun dibinde bir el büyüklüğünde, bir insan boyu yüksekliğinde de bir delik **vardı**. Ve bu deliği bilmeyen, duymayan **yoktu**.* (s.34)

*Orada uzun çadırlı Kürt obaları, oymakları **vardı**.* (s.42)

*Bu sarayda şimdiye kadar gizli kalmış hiçbir şey **yoktu**.* (s.44)

*Ayak bileklerinde kırmızı mercandan halhallar **vardı**.* (s.45)

*(1)Ağrıdağı'nın doruğa yakın yerinde, güneybatı yamacında bir göl **vardır**,
(2)adına Küp gölü derler.* (s.51)

*Kilerin yanında küçük bir oda **vardı**.* (s.75)

*Divanda iki Kürt Beyi, İsmail Ağa, subaşı, iki ases **vardı**. Birkaç da çok uzaklardan gelmiş derviş.* (s.77)

*(1)Bizim geleneğimizde **yok** (2)ama bu kalenin, bu göl kıyılarının, bu ovaların geleneğinde **var**.* (s.89)

*Ağrıdağı'nın tam tepesinde bir ateş harmanı **vardır**.* (s.100)

*Ama bunun altında çok şey **vardı**. İnanılmaz bir öfke **vardı**. Yüz bin yılın başkaldırma duygusu **vardı**.* (s.106)

3.1.3. Yüklemin Yerine Göre Cümleler

Türkçede, ideal sözdiziminde yüklem sonda yer alarak düz yani kurallı cümleyi oluşturmaktadır. Yüklemin sonda olmadığı yapıdaki cümleler devrik

cümleler olarak isimlendirilmektedir. Diğer yandan yüklem hiç olmadığı ya da önceki cümleye bağlı olarak bulunmadığı eksilteli cümleler de bulunmaktadır.¹⁴²

3.1.3.1. Kurallı Cümleler

Yüklemi sonda bulunan bu cümlelerde, Türkçeye en uygun klasik cümle dizilişi bulunmakta ve diğer tüm öğeler yüklemden önce sıralanmaktadır. Yükleme en yakın olan öge, genellikle vurgulanmak istenen öge olmaktadır.¹⁴³

*Ahmet'in kapısına bir küheylanın durduğunu önce bütün köy **duydu**.* (s.16)

*Mahmut Han babasının kırk elli kavalcıyı bir araya getirip, onlara çadırında hep birden kaval çaldırıldığını **anımsıyordu**.* (s.25)

*(1)Ahmet tek mil dağlıları **toplamış**, (2)ta aşağılara, Şemdinan Kürtlerine, Hakkâri dağlarına **gitmişti**.* (s.28)

*Ahmet, Sofi'nin zindanda olduğunu Musa Bey'den **öğrendi**.* (s.30)

*(1)Ahmet'i bütün Kürt Beyleri **aldılar**, (2)Paşa'nın sarayına **getirdiler**.* (s.30)

*(1)Memo hiç kimseyle **konuşmaz**, (2)birisi ona bir söz söylese, bir genç kız gibi **kızarırdı**.* (s.33)

*Kurulduğu günden bu yana bu ışık ocaklarına kimse **dokunamadı**.* (s.36)

*Ahmet'i başka yöne, gene zindanın üstüne, zindan kulesinin sağına, doğuyu gören uçurumun başına **götürdü**.* (s.44)

*(1)Küçük bir ak kuş çobanlar gölün kıyısında kaval çaldıkları sürece üstlerinde **döner** (2)**durur**.* (s.51)

*Beyazıt kasabası saraydan doğuya, Ağrıdağı'nın yamacına doğru toprak damlı evleriyle **sıvanmıştı**.* (s.51)

*(1)Kor gibi demiri ocaktan **çekti**, (2)örsün üstüne **koydu**, (3)balyozu **indirdi**, (4)demirden bütün dükkâni dolduracak kadar kıvılcım **fışkırdı**.* (s.55)

¹⁴² Özkan v.dğr., *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, 167.

¹⁴³ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 100.

(1)Geceydi, (2)demircinin kapısında kıvılcımlar top top geceye **fıskırıyordu**.
(s.60)

(1)Böyle **durur**, (2)Gülbahar'ın yüzüne bir ömür, bin yıl bıkmadan
usanmadan **bakardı**. (s.64)

Ben de seni demirci dükkanına girerken **gördüm**. (s.77)

Gün açıldıkça kalabalıklar, kalabalıklar, dağılan bir sisin altından usul usul
çıkar gibi, etekleri dalgalanan gecenin içinden **çıktılar**. (s.83)

(1)Bütün olanların bitenlerin Mahmut Han görebildiği kadarını **gördü**,
(2)göremediklerini de anı anına ona **ilettiler**. (s.86)

(1)Haftada birkaç kere Ahmet Hoşap Beyi'yle birlikte atlara binip ava
gidiyor, (2)akşamları yaban keçileri, tuhaf, görülmemiş büyük kuşlarla, geyiklerle
dönüyorlardı. (s.89)

(1)Ava çıkıyorlar, (2)Mahmut Han'ın askerlerini bekliyorlar, (3)bir savaşa
hazırlanıyorlardı. (s.92)

(1)Yıllarca sarayda **kalmış**, (2)büyük vezirler arasına **girmişti**. (s.93)

(1)Mektubu **eviriyor**, (2)**çeviriyor**, (3)bir kez daha, bir kez daha **okuyordu**.
(s.95)

(1)Bir hayal olur gölün üstüne **kayar**, (2)pare pare solarak ovada **erir**,
(3)**çekilir**, (2)**yok olur**. (s.97)

Ağrı'nın tepesine çıkmayı çok kişi **denemiştir**. (s.100)

Bunlar bir erkek ve bir kadının mutluluğu için buraya **toplanmışlardı**. (s.106)

Atlarının başını Küp gölünün üst başındaki mağaranın önüne **çektiler**. (s.115)

3.1.3.2. Devrik Cümleler

Devrik cümlelerde yüklem sonda bulunmamaktadır. Bir anlamı öne çıkartma,
bir öğeyi belirtme ya da vurgulama gereği duyulduğunda yüklem yeri
değişebilmektedir. Yazılı dilde daha az kullanılan bu cümleler daha çok şiirlerde

bulunmaktadır. Bu tip cümlelerde yüklemden sonra birden fazla öge bulunabilmektedir.¹⁴⁴

*El ele kıpırdamadan öyle **kaldılar**, yürek yüreğe.* (s.44)

*Dükkânın kapısından bir top ak kuş **fırlıyor**, bir top daha, bir, bir daha.* (s.56)

*Türlü sebepler **geldi** aklına.* (s.88)

*(1)Bugün benim sarayımın kapısını **tutarlar** kız bahanesiyle, (2)yarın İstanbul şehrini **doldurur** (3)Padişahın sarayının kapısını **tutarlar** başka bir bahaneyle.* (s.106)

*Derinlere kök salmış, yüz bin yıllık kökleri **var** halk içinde İsmail Ağa.* (s.108)

Özne yüklemden sonra gelebilir.

***Uzun boyluydu** Ahmet.* (s.32)

Bu tür cümlelerde nesne yüklemden sonra gelebilir.

*Bir yerlerden, çok eski zamanlardan **gözüm ısırtıyor** bu damgayı.* (s.16)

*Şu beyler nasıl **bulacaklardı** dağlıları?* (s.25)

Yer tamlayıcısı yüklemden sonra gelebilir.

*(1)Ahmet atına binip, yarenlerini yanına alıp İran toprağına talana gidiyor, (2)maldan mal, koyundan koyun, attan at sürüp **getiriyordu** Ağrıdağı'na.* (s.17)

*Sofi'den başka kimseyi **bulamadık** bu kadar dağ köyünde.* (s.23)

*Kapının yarığından bir damla ışık **sızıyordu** içeriye.* (s.75)

*Sabahleyin Paşa olayı baştan sona anlatan bir name **yazdı** Erzurum Paşası'na.* (s.93)

*(1)Kıza da bir gün yüreğindeki sevdaya dayanamadı, (2)o da kendini **vurdu** Ağrıdağı'na.* (s.97)

*(1)Üç kere seslendim dağa, (2)üç kere seslendim bin yıllık bahar toprağının yüreğine, (3)üç kere **seslendim** bin yıllık sevda toprağının kulağına.* (s.97)

Zarf yüklemden sonra gelebilir.

---

¹⁴⁴ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 100-101.

*Köylüleri de **isterim** bahar gelmeden, karlar erimeden.* (s.23)

*Gülbahar **konuştu**, ne dediğini, ne söylediğini bilmeden.* (s.53)

3.1.4. Cümlelerin Anlam Özellikleri

Türkçede her bir cümlenin anlamsal özelliği bulunmakta ve bu özelliklere göre cümle soru, emir, istek gibi anlamlar bildirmektedir. Ancak cümlelerin hangi anlamsal özelliklerini taşıyor olurlarsa olsunlar, olumlu veya olumsuz bir anlama sahiptirler. Olumlu ve olumsuz cümlelerin yanı sıra soru, ünlem, emir cümleleri de bulunmaktadır.¹⁴⁵

3.1.4.1. Olumlu Cümleler

Olumlu cümleler, bahsedilen yargının gerçekleştiğini veya yapıldığını ortaya koymaktadır.¹⁴⁶

*Gölün mavi suyu, bakır rengi toprağı baş döndürücü keskin kokularla **kokar**.* (s.9)

*Bu suretler bir ünlü aşiretin, oymağın damgası **olmalıydı**.* (s.11)

*(1)Ahmet atı tuttu, (2)at uysaldı, (3)üstüne bindi (4)aşağılara **sürdü**.* (s.16)

*Ahmet'in kapısına bir küheylanın gelip durduğunu önce bütün köy **durdu**.* (s.16)

*Beyazıt Paşası Mahmut Han atını **arıyormuş**.* (s.17)

*Mahmut Han arkasında Kürt beyleri, beylerin adamları, kendi askerleri köy **dolaştılar**.* (s.21)

*Dünyanın neresine kaçmışlarsa **bulacağız**.* (s.23)

*Sarayda babasının atı meselesiyle en çok ilgilenen Gülbahar **olmuştu**.* (s.27)

*Gülbahar bütün bunları hep Memo'nun utangaç huyuna **veriyordu**.* (s.33-34)

¹⁴⁵ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 103

¹⁴⁶ Ediskun, *Türkçe Dil Bilgisi*, 370.

*Ve Gülbahar sarayın taş merdivenlerinde, Sofi'yle konuşmak bahanesiyle, Ahmet'i zindanın derin kuyusunun dibinde dolaşır **görüyordu**.* (s.34)

*(1)Demek at bunun için geldi de (2)kapısında **durdu**.* (s.42)

*Hüso'nun dükkanına bir daha **baktı**.* (s.53)

*(1)Öyle durmuşlar, (2)gözlerini kırpmadan dağa **bakıyorlar**.* (s.108)

*Gerçekten Ahmet'i **sevmemiş miydi**?* (s.118)

3.1.4.2. Olumsuz Cümleler

Olumsuz cümleler, bahsedilen yargının veya eylemin yapılmadığını veya olmadığını göstermektedir. Değil edatı belirli kipler dışında olumlu yapıların sonuna geldiğinde hem anlamca hem de yapıca olumsuz cümleler oluşturmaktadır.¹⁴⁷ Değil edatının haricinde –me, -ma ekleri ve yok vb. yapılar ile de olumsuz yapıda cümleler kurulabilmektedir. Olumlu yapıda kurulan soru cümlesi anlamca olumsuz bir cümle oluşturabilmektedir.¹⁴⁸

*Kendini bildi bileli böyle güzel bir at **görmemişti**.* (s.16)

*Mahmut Han hakkı, yadigarı **bilemez**.* (s.17)

*(1)Kürt beyleri Ahmet'in sözlerine **kızmadılar**, (2)öfkelenmediler.* (s.19)

*(1)**Hiç kimseyle**, (2)**ne bir çoban ne bir yolcuyla, ne bir eşkiyayla karşılaşmadılar**. Bir kuş, bir ayı, bir tilki, bir kaplan, hiçbir canlıyla **karşılaşmadılar**.* (s.21)

*Paşam, bu Girid Dağı'nda biz bundan sonra bin yıl adam arasak da **bulamayız**.* (s.23)

*Ne zaman dağdan aşağı indiklerini **bilmiyordu**.* (s.23)

*Ama Sofi gibisini **hiç dinlememişti**.* (s.28)

*(1)Kürt beyleri **ne** atı bulup getirebiliyorlar (2)**ne de** bir haber gönderiyorlardı.* (s.32)

¹⁴⁷ Ediskun, *Türkçe Dil Bilgisi*, s.370.

¹⁴⁸ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 105.

*Gülbahar kendini bildi bileli Memo bir kere olsun onun yüzüne, gözlerinin içine **bakmamıştı**. (s.33)*

*(1)Bu Gülbahar'ın **değil**, (2)**hiç kimsenin gözünden kaçmazdı**. (s.43)*

*O gün bugündür, **hiç kimse** onun sözünden döndüğünü **görmemişti**. (s.46)*

*(1)Onlar babam gibi **değiller**, (2) konuk gelmiş, yakarıcı gelmiş bir insanı tutsak **kılmazlar**. (s.49)*

*Bunlar zindan beklemekten **başka**, Paşa memnun etmekten **başka** neye yaradı, Memo? (s.68)*

*Aralarında bacı kardeşlik **kalmış mıydı**? (s.88)*

*Hoşap Beyi de eskiden olduğu kadar güçlü **değildi**. (s.93)*

*Şimdiye kadar Hoşap Kalesi'nin yenildiği görülmüş **değildi**. (s.95)*

3.1.4.3. Soru Cümleleri

Soru sorarak bilgi almayı veya vermeyi amaçlayan cümlelere soru cümleleri denmektedir. Soru cümlelerinde, cümleye soru anlamını soru sıfatları, zamirleri, zarfları veya edatları katmaktadır. Bu öğelerin yanı sıra “mı” soru eki de cümleye soru anlamı katmaktadır. Genellikle yüklemden veya cümlenin diğer öğelerinden sonra gelen bu ek, onaylama ya da reddetme cümlelerini oluşturmaktadırlar. Yüklemden sonra gelen “mı” soru eki yüklemine öne sürdüğü yargının gerçekleşip gerçekleşmediğini sorgulamaktadır. Cümlenin diğer öğelerinden sonra geldiğinde o öğenin ortaya koyduğu anlamların onaylanmasını veya reddedilmesini öngörmektedir. Soru sıfatları, zarfları, zamirleri ve edatları ile kurulan soru cümlelerinde yüklemi tamamlayan öğeler sorgulanmaktadır. Soru cümlelerinde soru anlamı vurgu yoluyla da sağlanabilmektedir.¹⁴⁹

*(1)Veremezdi ama (2)şu Ahmet, şu dağlı parçası da **kim** oluyordu? (s.18)*

*Bu kadar dağlı **nereye** çekilip gitti? (s.23)*

¹⁴⁹ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 107-109.

Şu Beyler nasıl bulacaktı dağlıları? Ya çekip çok uzaklara, İran'a, Horasan'a gitmişlerse? Ya da Kafkas dağlarına sığınmışlarsa? Nasıl bulabilirlerdi Beyler onları? (s.25)

(1)Babasının bir atı kaçsa da (2)gitse (3)böyle bir Ahmet'in kapısında dursaydı (4)acaba atı geri verirler miydi? (s.25)

Sofi, bu kimin türküsüdür? (s.27)

(1)Niçin hep onu düşünüyor, (2)niçin o geliyordu gözlerinin önüne? (s.33)

Ya ben gidip de dağlılardan atı istesem? (s.47)

Yusuf'a güvenebilir miydi? Yusuf atı istemeye kendisi ile birlikte gelir miydi? (1)Haydi Yusuf her şeyi kabul etti (2)diyelim, (3)dağlılar onu Ahmet'in yerine orada alıkoymazlar mıydı? Kendisi tek başına gitse orada alıkoymazlar mıydı? (s.49)

Benimle atı almaya gelecek misin? (s.50)

Memo sevdalı mıydı? Memo yangın mıydı? Öyle olsa Ahmet'le onu buluşturur muydu, hem de en büyük bir mutlulukla? (s.58-60)

Babası neden kabul etmedi atı? (s.72)

Memo kaçamaz mıydı? Nereye kaçacaktı? Kaçıp dağa, kaçıp Hoşap Kalesi'ne sığınamaz mıydı? (s.72)

Bu kılıcı neden aramıza koydun? (s.89)

Ya da benim bilmediğim bir görenekler, gelenekleri mi var dağlıların? (s.89)

Bu Ağrıdağı'nın başına hiçbir insan çıkmış mıdır? (s.100)

Bu kadar çabuk nereden duydular onun dağa çıkacağını? Nereden duydular da geliyorlar? Kim haber verdi acaba? (s.103)

Gerçekten Ahmet'i sevmemiş miydi? (s.118)

3.1.5. Cümle Tahlilleri

Ve her yıl Ağrıdağı'nda bahar gözünü açtığında, çiçeklerle, keskin kokular, renklerle, bakır rengi toprakla birlikte Ağrıdağı'nın güzel, kederli kara gözlü, iri

yapılı, çok uzun, ince parmaklı çobanları da kavallarını alıp Küp Gölü'ne gelirler. Kırmızı kayalıkların dibine, bakır toprağın, bin yıllık baharın üstüne kepeneklerini atıp gölün kıyısına firdolayı otururlar. Daha gün doğmadan Ağrıdağı'nın harman olmuş yalp yalp yanan yıldızları altında kavallarını bellerinden çıkarıp Ağrıdağı'nın öfkesini çalmaya başlarlar. (s.9)

Ve her yıl / Ağrıdağı'nda bahar gözünü açtığında, / çiçeklerle, keskin kokular, renklerle, bakır rengi toprakla birlikte / Ağrıdağı'nın güzel, kederli kara gözlü, iri yapılı, çok uzun, ince parmaklı çobanları da / kavallarını alıp / Küp gölüne / gelirler.

Cümlelerin Öğeleri

Gelirler: yüklem

Ağrıdağı'nın güzel, kederli kara gözlü, iri yapılı, çok uzun, ince parmaklı çobanları: özne

Kavallarını alıp: zarf

Her yıl: zarf

Ağrıdağı'nda bahar gözünü açtığında: zarf

Çiçeklerle, keskin kokular, renklerle, bakır rengi toprakla birlikte: zarf

Küp Gölü'ne: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları

Ağrıdağı'nın (ty) / güzel, kederli kara gözlü, iri yapılı, çok uzun, ince parmaklı çobanları (tn): belirtili isim tamlaması

Güzel (s), kederli kara gözlü (s), iri yapılı (s), çok uzun (s), ince parmaklı (s) çobanları (i): sıfat tamlaması

Ağrı (ty) / Dağı (tn): belirtisiz isim tamlaması

Kavallarını (bln) alıp (y): zarf-fiil grubu

Her (s) / yıl (i): sıfat tamlaması

Ağrıdağı'nda (yt) / bahar (ö) / gözünü açtığında (y): zarf-fiil grubu

Gözünü açmak: birleşik fiil grubu

Kırmızı kayalıkların dibine, bakır toprağın, bin yıllık baharın üstüne kepeneklerini atıp / gölün kıyısına / firdolayı / otururlar.

Cümlelerin Öğeleri

Otururlar: yüklem

(Onlar): özne

Kırmızı kayalıkların dibine, bakır toprağın, bin yıllık baharın üstüne kepeneklerini atıp: zarf

Gölün kıyısına: yer tamlayıcısı

Firdolayı: zarf

Kelime Grupları

Kırmızı kayalıkların (ty) /dibine (tn): belirtili isim tamlaması

Kırmızı (s) / kayalıklar (i): sıfat tamlaması

Bakır (rengi) (s) / toprak (i): kısaltma grubu, sıfat tamlaması

Bin yıllık baharın (ty) / üstüne (tn): belirtili isim tamlaması

Bin yıllık (s) / bahar (i): sıfat tamlaması

Bin (s) / yıllık (i): sıfat tamlaması

Gölün (ty) / kıyısına (tn): belirtili isim tamlaması

Firdolayı (olarak): kısaltma grubu

Kırmızı kayalıkların dibine (yt), bakır toprağın, bin yıllık baharın üstüne (yt) kepeneklerini (bln) atıp (y): zarf-fiil grubu

Daha gün doğmadan / Ağrıdağı'nın harman olmuş yalp yalp yanan yıldızları altında / kavallarını bellerinden çıkarıp / Ağrıdağı'nın öfkesini / çalmaya başlarlar.

Cümlelerin Öğeleri

Çalmaya başlarlar: yüklem

(Onlar): özne

Ağrıdağı'nın öfkesini: belirtili nesne

Kavallarını bellerinden çıkarıp: zarf

Ağrıdağı'nın harman olmuş yalp yalp yanan yıldızları altında: yer tamlayıcısı

Daha gün doğmadan: zarf

Kelime Grupları

Ağrıdağı'nın (ty) / öfkesini (tn): belirtili isim tamlaması

Kavallarını (bln) / bellerinden (yt) / çıkarıp (y): zarf-fiil grubu

Ağrıdağı'nın (ty) / harman olmuş yalp yalp yanan yıldızları (tn): belirtili isim tamlaması

Harman olmuş (s) / yalp yalp yanan (s) yıldızlar (i): sıfat tamlaması

Harman olmuş (yf): sıfat-fiil grubu

Yalp yalp (z) / yanan (y): sıfat fiil grubu

Çalmaya (f) başlarlar (f): birleşik fiil

Daha (z) / gün doğmadan (y): zarf-fiil grubu

Gün (i) / doğmadan (f): birleşik fiil

Beyazıt'a, / şu kayalıkların üstüne / bu koca sarayı / yaptırmış, / bilim adamlarını, dengbejleri, ozanları / sarayına / toplamış, Erzurum'dan Kars'a, Kars'tan Van'a kadar / tek mil Kürt Beylerini / dize getirmişti. (s.25)

Cümlelerin Öğeleri

(O): özne

Yaptırmış: yüklem

Beyazıt'a: yer tamlayıcısı

Şu kayalıkların üstüne: yer tamlayıcısı

Bu koca sarayı: nesne

Toplamış: yüklem

Bilim adamlarını, dengbejleri, ozanları: nesne

Sarayına: yer tamlayıcısı

Dize getirmişti: yüklem

Erzurum'dan Kars'a, Kars'tan Van'a kadar: zarf tümleci

Tekmil Kürt Beylerini: nesne

Kelime Grupları

Şu kayalıkların (ty) / üstüne (tn): belirtili isim tamlaması

Şu (s) / kayalıklar (i): sıfat tamlaması

Bu (s) / koca (s) / saray (i): sıfat tamlaması

Tekmil (s) / Kürt Beyler (i): sıfat tamlaması

Kürt (ty) / Beyleri (tn): belirtisiz isim tamlaması

Dize (i) / getirmişti (f): birleşik fiil

Erzurum'dan Kars'a, Kars'tan Van'a (i) / kadar (çe): Edat grubu

Milan Beyi'nin oğlu Musa Bey, / Ahmet'i / bir dağ düzlüğünde yüzlerce çadırın ortasında nakışlı, mor çadırında / buldu. (s.28)

Cümlelerin Öğeleri

Buldu: yüklem

Milan Beyi'nin oğlu Musa Bey: özne

Ahmet'i: nesne

Bir dağ düzlüğünde: yer tamlayıcısı

Yüzlerce çadırın ortasında nakışlı, mor çadırında: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları

Musa (i) / Bey (u): unvan grubu

Milan Beyi'nin (ty) / oğlu (tn): belirtili isim tamlaması

Milan(ty) / Beyi(tn): belirtisiz isim tamlaması

Yüzlerce çadırın (ty) / ortasında (tn): belirtili isim tamlaması

Yüzlerce (s) / çadır (i): sıfat tamlaması

Nakışlı (s), / mor (s) / çadır (i): sıfat tamlaması

Dışarı çıkınca / her mahpus, / o delikten görünen apayrı, büyülü, çiçeğe, kara, ışığa, yeşile, bazı mora, bazı som bakıra, bazı maviye, bazı güneşe, sarıya, balkıyan bir turuncuya durmuş, andan ana değişen bir dünyaya durmuş ovayı / günlerce / arar, / bir daha da / göremezdi. (s.36)

Cümlenin Öğeleri

Arar: yüklem

Göremezdi: yüklem

Her mahpus: özne

Dışarı çıkınca: zarf

O delikten görünen apayrı, büyülü, çiçeğe, kara, ışığa, yeşile, bazı mora, bazı som bakıra, bazı maviye, bazı güneşe, sarıya, balkıyan bir turuncuya durmuş, andan ana değişen bir dünyaya durmuş ovayı: nesne

Bir daha da: zarf

Günlerce: zarf

Kelime Grupları

O delikten görünen (s) / apayrı (s), / büyülü (s), / çiçeğe, kara, ışığa, yeşile, bazı mora, bazı som bakıra, bazı maviye, bazı güneşe, sarıya, balkıyan bir turuncuya durmuş (s), / andan ana değişen bir dünyaya durmuş (s) / ova (i): sıfat tamlaması

O delikten (yt) / görünen (y): sıfat-fiil grubu

Çiçeğe, kara, ışığa, yeşile (yt), / bazı (z) / mora (yt), bazı (z) / som bakıra (yt), bazı (z) / maviye (yt), bazı (z) / güneşe (yt), sarıya, balkıyan bir turuncuya (yt) / durmuş (y): sıfat-fiil grubu

Balkıyan (s) / bir (s) / turuncu (i): sıfat tamlaması

Andan ana değişen bir dünyaya (yt) / durmuş (y): sıfat-fiil grubu

Andan ana değişen (s) / bir (s) / dünya (i): sıfat tamlaması

Andan ana (z) / değişen (y): sıfat-fiil grubu

Dervişler, sofiler / bir harman yeri kadar serilmiş közün üstünde / yürüyorlar, / közün kıyasına dizilmiş, halkalanmış müritler de / ateşte yürüyenlere / ilahiler / söylüyorlar, / zikrediyorlar, / kaval / çalıyorlardı. (s.84)

Dervişler, sofiler / bir harman yeri kadar serilmiş közün üstünde / yürüyorlar.

Cümlenin Öğeleri

Yürüyorlar: yüklem

Dervişler, sofiler: özne

Bir harman yeri kadar serilmiş közün üstünde: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları

Bir harman yeri kadar serilmiş közün (ty) / üstü (tn): belirtili isim tamlaması

Bir harman yeri kadar serilmiş (s) / köz (i): sıfat tamlaması

Bir harman yeri kadar serilmiş (s) (olan) / köz (i): kısaltma grubu

Bir harman yeri kadar (z) / serilmiş (y): sıfat-fiil grubu

Bir harman yeri (i) / kadar (çe): edat grubu

Bir harman (ty) / yeri (tn): belirtisiz isim tamlaması

Bir(s) / harman(i): sıfat tamlaması

Közün kıyasına dizilmiş, halkalanmış müritler de / ateşte yürüyenlere / ilahiler / söylüyorlar.

Cümlenin Öğeleri

Söylüyorlar: yüklem

Közün kıyısına dizilmiş, halkalanmış müritler: özne

İlahiler: nesne

Ateşte yürüyenlere: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları

Közün kıyısına dizilmiş (s), / halkalanmış (s) / müritler (i): sıfat tamlaması

Közün kıyısına (yt) / dizilmiş (y): sıfat-fiil grubu

Közün (ty) / kıyısı (tn): belirtili isim tamlaması

Ateşte yürüyenlere (kişilere): kısaltma grubu

Zikrediyorlar.

Cümlenin Öğeleri

Zikrediyorlar: yüklem

Kelime Grupları

Zikir (i) / ediyorlar (yf): birleşik fiil

Kaval / çalışıyorlardı.

Cümlenin Öğeleri

Çalışıyorlardı: yüklem

Kaval: nesne

Közün kıyısına dizilmiş, halkalanmış müritler: özne

O gece / kalede, / en değerli konuklara verilen yüksek tavanlı, mermer tabanlı, kırmızı keçe döşeli, duvarlarına eşsiz Kürt kilimleri, halıları asılmış odayı / verdiler / onlara. (s.88)

Cümlenin Öğeleri

Verdiler: yüklem

(Onlar): özne

Onlara: yer tamlayıcısı

O gece: zarf

Kalede en değerli konuklara verilen yüksek tavanlı, mermer tabanlı, kırmızı keçe döşeli, duvarlarına eşsiz Kürt kilimleri, halıları asılmış odayı: nesne

Kelime Grupları

O (s) / gece (i): sıfat tamlaması

Kalede en değerli konuklara verilen (s) / yüksek tavanlı (s), / mermer tabanlı (s), / kırmızı keçe döşeli (s), / duvarlarına eşsiz Kürt kilimleri, halıları asılmış (s) / odayı (i): sıfat tamlaması

Kalede en değerli konuklara verilen yüksek tavanlı, mermer tabanlı, kırmızı keçe döşeli, duvarlarına eşsiz Kürt kilimleri, halıları asılmış (olan): kısaltma grubu

Kalede(yt) / en değerli konuklara (yt) / verilen (y): sıfat-fiil grubu

En değerli (s) / konuklar (i): sıfat tamlaması

Duvarlarına (yt) / eşsiz Kürt kilimleri, halıları (n) / asılmış (y): sıfat-fiil grubu

Eşsiz (s) / Kürt kilimleri, halıları (i): sıfat tamlaması

Kürt (ty) / kilimleri, halıları (tn): belirtisiz isim tamlaması

Sabah güneşiyle birlikte, / keçe külahlı, renk renk keçi, geyik, tay postlarına bürünmüş, uzun bıyıklı, uzun boylu erkekler ve üst üste giydikleri fistanları, bin bir renkle donanmış, altın, gümüş halkalı kofileriyle ve iri, kara ceren gözleri ve ince bilekleriyle kadınlar / kaynaştı. (s.106)

Cümlenin Öğeleri

Kaynaştı: yüklem

Keçe külahlı, renk renk keçi, geyik, tay postlarına bürünmüş, uzun bıyıklı, uzun boylu erkekler ve üst üste giydikleri fistanları, bin bir renkle donanmış, altın, gümüş halkalı kofileriyle ve iri, kara ceren gözleri ve ince bilekleriyle kadınlar: özne

Sabah güneşiyle birlikte: zarf

Kelime Grupları

Sabah (ty) / güneşi (tn): belirtisiz isim tamlaması

Keçe külahlı, renk renk keçi, geyik, tay postlarına bürünmüş, uzun bıyıklı, uzun boylu erkekler / ve / üst üste giydikleri fistanları, bin bir renkle donanmış, altın, gümüş halkalı kofileriyle ve iri, kara ceren gözleri ve ince bilekleriyle kadınlar: bağlama grubu

Keçe külahlı (s), renk renk keçi, geyik, tay postlarına bürünmüş (s), / uzun bıyıklı (s), / uzun boylu (s) / erkekler(i): sıfat tamlaması

Renk renk keçi, geyik, tay postlarına (yt) / bürünmüş (y): sıfat-fiil grubu

Renk renk (s) / keçi, geyik, tay postları (i): sıfat tamlaması, sıfat: tekrar grubu

Keçi (ty), / geyik (ty), / tay (ty) / postları(tn): belirtisiz isim tamlaması

Üst üste giydikleri fistanları (s), / bin bir renkle donanmış (s), / altın, gümüş halkalı kofileriyle ve iri, kara, ceren gözleri ve ince bilekleriyle (s) / kadınlar(i): sıfat tamlaması

Altın, gümüş halkalı kofileriyle / ve / iri, kara, ceren gözleri ve ince bilekleriyle: bağlama grubu

Üst üste giydikleri (s) / fistanları (i): sıfat tamlaması

Üst üste (z) / giydikleri (y): sıfat-fiil grubu

Bin bir renkle (z) / donanmış (y): sıfat-fiil grubu

Bin bir (s) / renk (i): sıfat tamlaması

Altın, gümüş halkalı (s) / kofileri (i): sıfat tamlaması

Altın (s), / gümüş (s) / halka (i): sıfat tamlaması

İri (s), / kara, ceren (s) / gözler (i): sıfat tamlaması

Her yıl, bahar çiçeğe durduğunda, dünya nennilendiğinde, Ağrıdağı'nın çobanları dört yandan gelirler, kepeneklerini gölün bakır toprağına atıp üstüne otururlar. Bin yıllık sevda toprağına otururlar. (s.119)

Her yıl, / bahar çiçeğe durduğunda, / dünya nennilendiğinde, / Ağrıdağı'nın çobanları / dört yandan / gelirler.

Cümlenin Öğeleri

Gelirler: yüklem

Ağrıdağı'nın çobanları: özne

Her yıl: zarf

Bahar çiçeğe durduğunda: zarf

Dünya nennilendiğinde: zarf

Dört yandan: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları

Bahar (ö) / çiçeğe durduğunda (y): zarf-fiil grubu

Çiçeğe / dur-: birleşik fiil grubu

Dünya (ö) / nennilendiğinde (y): zarf-fiil grubu

Her (s) / yıl (i): sıfat tamlaması

Ağrıdağı'nın (ty) / çobanları (tn): belirtili isim tamlaması

Ağrı (ty) / Dağı(tn): belirtisiz isim tamlaması

Dört (s) / yan (i): sıfat tamlaması

Kepeklerini gölün bakır toprağına atıp / üstüne / otururlar.

Cümlenin Öğeleri

Otururlar: yüklem

Üstüne: yer tamlayıcısı

Kepeklerini gölün bakır toprağına atıp: zarf

Kelime Grupları

Kepeklerini (bln) / gölün bakır toprağına (yt) / atıp (y): zarf-fiil grubu

Gölün (ty) / bakır toprağı (tn): belirtili isim tamlaması

Bakır(ty) / toprak(tn): sıfat tamlaması

Bin yıllık sevda toprağına / otururlar.

Cümlenin Öğeleri

Otururlar: yüklem

(Onlar): özne

Bin yıllık sevda toprağına: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

Bin yıllık (s) / sevda toprağı (i): sıfat tamlaması

Bin(s) / yıllık(i): sıfat tamlaması

Sevda (ty) / toprağı (tn): belirtisiz isim tamlaması

SONUÇ

Yaşar Kemal'in Ağrıdağı Efsanesi isimli romanının incelendiği bu çalışmada, eserin söz dizimi incelemesi Leyla Karahan'ın tasnifi esas alınarak yapılmıştır. Bu incelemede, cümlelerin öğeleri ayrıntılı olarak incelenmiş ve eserden örnekler verilmiştir. Benzer şekilde eserde bulunan kelime grupları, şekilsel ve anlamsal açıdan ele alınmıştır. Kelime gruplarının ait oldukları gruplar hakkında bilgi verilmiş olup eserdeki kelimeler bu ayrıma varılarak sınıflandırılmaya çalışılmıştır.

Kelime gruplarının incelenmesi bağlamında, isim-fiil gruplarına ait olan kelime gruplarının sıfat-fiil ve zarf-fiil gruplarına göre daha az kullanıldığı görülmüştür. Eserde daha fazla kullanılan yapı bu bağlamda zarf-fiil ve sıfat-fiil grupları olmuştur. Sıfat tamlamalarının sıklıkla kullanılması nedeniyle sıfat olarak çoğunlukla sıfat-fiil gruplarının kullanılması dikkat çekmiştir. Fiilleri nitelemesi açısından zarf-fiiller çoklukla kullanılırken bu grubun cümlelerin bağlanmasını sağladığı görülmüştür. Ancak eserde en çok kullanılan öğe normal olarak fiil olmuştur ve bir roman olması nedeniyle demek fiilinin daha fazla kullanılmış olabileceği dikkat çekmiştir.

İsimler, özellikle özel isimler eser bağlamında sıklıkla kullanılmıştır. Hikâyenin başkahramanı olan Ahmet ve Gülbahar'ın isimleri eserde fazlasıyla kullanılmış olup Gülbahar'ın hikâyede adı geçen tek kadın karakter olduğu da dikkat çekici olarak değerlendirilmiştir. Bundan başka Sofi, Mahmut Han da kullanılan isimler arasındadır. Ancak isimler arasında bağlantıyı sağlayan belli edatların fazlasıyla kullanılmadığı gözden kaçmamıştır. "Ve" bağlama edatı isimleri bağlarken daha az kullanılmış, bu bağlamda "ile" bağlama edatının "-yle, -yla" olarak daha fazla kullanıldığı görülmüştür. Ve bağlama edatı da çoğunlukla cümlelerin başında bulunarak bağlama görevini üstlenmiştir. Benzer bir şekilde, "hem" edatı da farklı cümlelerde bazen tek başına bazen de "hem, hem de" kalıbı ile bulunmuştur. Sayı grubunun ve ünlem grubunun diğer kelime gruplarına göre daha az kullanılmış olması da dikkate değer diğer olgulardandır. Eserde çeşitli şekillerde deyimler bulunmakta olup, birleşik fiil olarak kullanılmışlardır. Bu kelime gruplarının çoğu da birleşik fiil grubunda incelenmiştir.

Eserin sade ve anlaşılır bir dili bulunmaktadır. Eserde bulunan cümlelerin çoğunluğu kısa olarak kurulmuş cümlelerdir. Bu kısa cümlelerin içinde devrik yapıda kurulmuş cümleler bulunmaktadır. Kişilerin ve hareketlerin tasvirlerinin yapıldığı cümleler çoğunlukla kısa tutulmuş ama hikâyenin belirli yerlerinde Ağrıdağı'na gelen çobanlardan bahsedilen bölümlerde uzun cümleler kurulmuştur. Uzun bir şekilde kurulmuş olan bu cümleler, eserde daha az bulunmaktadır. Bununla beraber bu uzun cümlelerin içeriğinin daha zengin olması nedeniyle onları söz dizimi incelemesi yapmaya uygun hale getirmektedir.

Ağrıdağı kelimesi eserin adını oluşturduğu için birleşik yazılmıştır. Benzer şekilde günümüz imla kurallarına uymayan kelimeler ayrıca düzeltilerek verilmiştir. Yazım kurallarının değişen bir halde olması sebebiyle kesin bir kanaat bulunulmayabilecek bir durum da olsa eserde pek çok özel isme getirilen çekim eklerinin kesme işareti ile ayrılmadığı ve bazı özel isimlerin büyük harfler başlamadığı ve noktalama işaretlerinin gereken yerlerde kullanılmadığı görülmektedir.

Sade bir dil ile yazılmış olmasının yanı sıra bu eserde deyimler ve halk deyişleri de sıklıkla kullanılmıştır. Eserin büyük bir kısmında bu halk deyişleri fazlasıyla bulunmaktadır. Koyak, kepenek, balkımak, bes gibi kelimeler sıklıkla kullanılmıştır. Yazarın bulunduğu ya da hikâyenin yazıldığı yöreye yakın olan bu deyişler, dil ve anlamı açısından zenginlik oluşturmaktadır. Bu kullanım aynı zamanda yazarın yerel deyişleri, kendi edebiyat diliyle iyi bir şekilde harmanlayabildiğini ve edebi bir şekilde sunabildiğini göstermektedir.

Anlaşılır ve dikkat çekici bir şekilde yazılmış olan bu roman hikâye açısından da okuyucuyu çeker bir konumdadır. Yazarın edebi anlatımının, mitolojik unsurlara yer vermesi, Ağrıdağı'nın kendi efsanesini de Gülbahar ve Ahmet'in aşk hikâyesiyle birleştirmiş ve efsane olmuş bir başka aşkı da edebi bir dille anlatmıştır. Efsane anlatmaya uygun olan bu hikâye dili, Gülbahar ve Ahmet'in aşkının anlatıldığı bölümlerde de eseri bir efsaneyi anlatır gibi öne çıkarmıştır.

KAYNAKÇA

Aksan, Doğan. *Her Yönuyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: TDK,1980.

Aktan, Bilal. *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*. Konya: Eğitim Kitapevi, 2016.

Alyılmaz, Cengiz. “Ünlemlerin Seslenmeleri Kuvvetlendirici İşlevleri”. 35-41. Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi 10, 1998.

Banguoğlu, Tahsin. *Türkçenin Grameri*. İstanbul: Baha Matbaası, 1974.

Baydar Turgut vd. “İsim Tamlamaları Üzerine”. 73-90. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19/34, 2017.

Bilgegil, Kaya. *Türkçe Dilbilgisi*. İstanbul: Salkımsöğüt, 2014.

Caferođlu, Ahmet. *Türk Dili Tarihi 1*. Ankara: Altınordu, 2016.

Çağırın, Önder. *Türk Dili Üzerine Araştırmalar, İncelemeler*. Ankara: Bizim Gençlik, 1999.

Delice, İbrahim. “Yapısı Açısından Cümle Sorunu”, 871-876. Turkish Studies – International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic 7/3: Yaz, 2012.

Delice, İbrahim. “Yüklem Olarak Türkçede Fiil”. 185-211. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi 26/2, 2002.

Demircan, Ömer. *Türkçenin Ses Dizimi*. İstanbul: Der, 2009.

Dizdaroğlu, Hikmet. *Tümcebilgisi*. Ankara: TDK, 1976.

Ediskun, Haydar. *Türk Dil Bilgisi, Sesbilgisi-Biçimbilgisi-Cümlebilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1999.

Emre, Ahmet Cevat. *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1946.

Ergin, Muharrem. *Edebiyat ve Eğitim Fakültelerinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri için Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım, 2009.

Gencan, Tahir Nejat. *Dil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1979.

Hatipoğlu, Vecihe. *Türkçenin Sözdizimi*. Ankara: TDK, 1972.

Hatipoğlu, Vecihe. *Türk Dilinde İkileme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1981.

Hatiboğlu, Vecihe. *Türkçenin Ekleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1981.

İner, Kamile vd. *Dilbilim Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2011.

Karaca, Hasan. “Türkiye Türkçesinde Sadece Sayılarla Kurulan Söz Dizimsel Yapılar”. 813-818. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17/3, 2018.

Karahan, Leyla. *Yapı Bakımından Cümle Sınıflandırmaları Üzerine*,16-23. Türk Dili, s.583, 2000.

Karahan, Leyla. *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2010.

Koç, Nurettin. *Yeni Dilbilgisi*. İstanbul: İnkılap, 1956.

Korkmaz, Zeynep. *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1992.

Korkmaz, Zeynep. “Türk Dilinde –ça Eki ve Bu Ekle Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme”. 275-358. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi 17/3-4, 1959.

Korkmaz, Zeynep. *Türkiye Türkçesi Grameri, Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.

Martinet, Andre. *İşlevsel Genel Dilbilim*. İstanbul: Multilingual, 1998.

Özkan, Abdurrahman. “Türkiye Türkçesinde Kısaltma Grupları”. 127-144. İnsan Bilimleri Araştırmaları Dergisi 6/11, 2004.

Özkan, Mustafa vd. *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi (Kelime Çözümlemeli)*. İstanbul, Akademik Kitaplar, 2009.

Özmen, Mehmet. “Türkçede Değil Kelimesi ve Kullanımları”. 189-244. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi 29/0, 2000.

Sev, Gülseli. “...-ar...-maz Zarf-Fiil Ekinin Kalıplaşmış Kullanımları”. 110-118. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 13/2, 2006.

Sev, Gülseli. “TDK TS’DE Nsz (NESNESİZ) Olarak Verilen Bazı Fillerle İlgili Tespitler”. 1-16. TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, 10/5, 2017.

Şenlik, Ahmet Şefik. “Türkiye Türkçesinde Cümle Bağlacı Olarak Kullanılan ‘ve’ ve ‘da’ Hakkında Bazı Mülâhazalar”. 111-127. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi 54, 2016.

Şimşek, Rasim. *Örneklerle Türkçe Sözdizimi*. Trabzon: Kuzey Gazetecilik Matbaacılık, 1987.

Torun, Yeter. “Türkçede Unvan Grupları ve Diziliş Özellikleri Üzerine”, 361-368. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15/1, 2006.

Uzun, Nadir Engin. *Ana Çizgileriyle Evrensel Dilbilgisi ve Türkçe*. İstanbul: Multilingual, 2000.

Üstünova, Kerime. *Dil Yazıları*. Ankara: Akçağ, 2002.